

**PSIHOLOŠKA
O B Z O R J A**

Ψ

Ψ

**HORIZONS
OF
PSYCHOLOGY**

433746

PSIHOLOŠKA
OBZORJA

HORIZONS
OF
PSYCHOLOGY

LJUBLJANA
1995

11433746

VSEBINA

PSIHOLOŠKA OBZORJA
HORIZONS OF PSYCHOLOGY

Raziskovalni članki

ISSN 1518-1874

Darja Kobal - Pačič

MULTIVARIANTNA ANALIZA PRAVILNOSTI ZA
POSTAVITEV HIPOTEZE O STRUKTURNEM MODELU
SAMOPODOBE 5

Melita Puklbek

NEKATERE ZNAČILNOSTI SOCIALNE ANKSIJUZNOSTI
IN NJEN POJAV V ADORACIJSKI
FUNKCIJI 12

Leonida Dekleva

PSIHOLOŠKA OBZORJA
PSYCHOLOGICAL HORIZONS
IN THE FIELD OF PSYCHOLOGY 78

Teoretski in praktični prispevki

Carole Eigen

SISTEMSKA DRUŽINSKA PSIHOTERAPIJA
PSYCHOTHERAPEUTIC PRACTICE
IN THE SYSTEMIC FAMILY 18

Robert Masten

FAKTORJI OSEBNEGA
PSYCHOLOGICAL FACTORS 69

Polona Matjan

SOME REFLECTIONS ON MIRRORING, PROJECTIVE
IDENTIFICATION AND EMOTIONAL DEVELOPMENT
AND GROUP THERAPY 79

LJUBLJANA

1995

PSIHOLOŠKA OBZORJA
HORIZONS OF PSYCHOLOGY

ISSN 1318-1874

Izdaja Društvo psihologov Slovenije

Uredniški svet:

Živana Bele-Potočnik, Marko Polič, Andrej Žižmond

Uredniški odbor:

Eva Bahovec, Gabi Čačinovič-Vogrinčič, Slavica Česnik, Bojan Dekleva,
Onja Grad-Tekavčič, Ludvik Horvat, Miro Kline, Janez Mayer,
Polona Matjan, Janek Musek, Vid Pogačnik, Peter Praper, Mirjana Ule,
Sonja Žorga

Glavni urednik:

Janek Musek

Odgovorni urednik:

Peter Praper

Lektorica:

Vilma Kavšček

Tisk:

Planprint Ljubljana

Naslov uredništva:

Društvo psihologov Slovenije
Prušnikova 74, 61210 LJUBLJANA - SENTVID
Tel. (061) 15 217 27

Revija izhaja s finančno podporo Ministrstva za šolstvo in šport in
Ministrstva za znanost in tehnologijo štirikrat letno v nakladi 800 izvodov.

VSEBINA

Raziskovalni članki

- Darja Kobal - Palčič
MULTIVARIANTNO RAZISKOVANJE KOT OSNOVA ZA
POSTAVITEV HIPOTEZE O STRUKTURNEM MODELU
SAMOPODOBE, I. DEL 5
- Melita Puklek
NEKATERE ZNAČILNOSTI SOCIALNE ANKSIOZNOSTI IN
NJEN POJAV V ADOLESCENCI..... 21
- Leonida Rotvejn Pajič, Peter Praper
VPLIV RAZLIČNIH OBLIK ZGODNJEGA VARSTVA OTROK
NA NJIHOV RAZVOJNI PROCES 37

Teoretski in pregledni članki

- Carole Eigen
SYSTEMSKA DRUŽINSKA PSIHOLOGIJA - SKOZI
PSIHOTERAPETVSKO PRAKSO..... 51
- Robert Masten
FAKTORJI OSEBNOSTI IN DELOVNA USPEŠNOST POVELJNIKOV 69
- Polona Matjan
SOME REFLECTIONS ON MIRRORING, PROJECTIVE
IDENTIFICATION AND EMPATHY TROUGH DEVELOPMENT
AND GROUP THERAPY 79

POVZETEK

Besedilo obravnava nedavno opravljeno multivariantno raziskavo o notranji strukturi nekaterih spremenljivk, ki utegnejo sodelovati pri oblikovanju hipotetičnega modela samopodobe. V uvodnem delu članek na kratko opredeli izraz samopodoba in se dotika nekaterih koncepcij ameriških, kanadskih in avstralskih psihologov o strukturi samopodobe. V nadaljevanju

Strokovni prispevki

Jasna Božič
DNEVNI CENTER ZA OTROKE IN MLADOSTNIKE KOT
MOŽNOST URESNIČEVANJA SODOBNE VZGOJNE IN
SOCIALNE POMOČI..... 97

Janez Rojšek
OSEBNOST ALI POBUDE IN ZAVORE ŠPORTNEGA USPEHA 107

Recenzije

Peter Praper
RECENZIJA KNJIGE "SKUPINSKA ANALIZA
(SKUPINSKA ANALITIČNA PSIHOTERAPIJA)" 117

Obvestila

Tatjana Arnšek
POROČILO 9. GENERALNE SKUPŠČINE EFPPA..... 121

Tatjana Arnšek
RUSKO-AMERIŠKO PARTNERSTVO (RAP) 125

NAVODILO ZA OBJAVLJANJE PRISPEVKOV 129

Naslov uredništva:

Društvo psihologov Slovenije

Prušnikova 74, 61230 LJUBLJANA - SENTVID

Tel. (061) 521727

Revija izhaja s finančno podporo Ministrstva za šolstvo in šport in
Ministrstva za znanost in tehnologijo štirikrat letno v nakladi 800 izvodov.

MULTIVARIANTNO RAZISKOVANJE KOT OSNOVA ZA POSTAVITEV HIPOTEZE O STRUKTURNEM MODELU SAMOPODOBE. I. DEL

Darja Kobal - Palčič

KLJUČNE BESEDE: multivariantno raziskovanje, samopodoba, samospoštovanje, osebnotni slogi, hipotetični model samopodobe

POVZETEK

Besedilo obravnava nedavno opravljeno multivariantno raziskavo o notranji strukturi nekaterih spremenljivk, ki utegnejo sodelovati pri oblikovanju hipotetičnega modela samopodobe. V uvodnem delu članek na kratko opredeli izraz samopodoba in se dotika nekaterih koncepcij ameriških, kanadskih in avstralskih psihologov o strukturi samopodobe. V nadaljevanju

prikazuje metodološki pristop raziskave, ki zajema 169 srednješolcev treh ljubljanskih gimnazij, ki so v času preizkušanja obiskovali tretji razred. Preizkušanci so ocenjevali trditve na Offerjevem vprašalniku samopodobe za adolescente OSIQ, Marshovem in O'Neillovem vprašalniku samopodobe SDQ III, Rosenbergovi lestvici samospoštovanja, Spielbergerjevem vprašalniku testne anksioznosti, Hararyjevem vprašalniku osebnostnega profila ter izpolnili splošni vprašalnik, ki se je nanašal na področje neodvisnih in kontrolnih spremenljivk (spol, starost itd.). Na podlagi zbranih podatkov smo ugotavljali posamezne korelacije med spremenljivkami in izvedli faktorsko analizo, ki je izločila 11 faktorjev. Ti faktorji so osnova za oblikovanje hipotetičnega modela samopodobe, ki bo prikazan v prihodnjem prispevku.

ABSTRACT

The article deals with a recent multivariate research of internal structure of some variables which could be associated with the formation of hypothetical model of self-concept. The introduction briefly defines the term self-concept and touches on some conceptions of American, Canadian and Australian psychologists of the structure of self-concept. There follows a methodological part of the study, which comprised 169 high school students from three classical colleges in Ljubljana. The Offer Self-Image Questionnaire OSIQ, Marsh and O'Neill Self-Description Questionnaire SDQ III, Rosenberg Self-Esteem scale, Spielberger Test Anxiety Questionnaire, Harary Personality Profile OBOP and a general questionnaire were administered to all participants. We were interested in particular correlations among the variables and the factor analysis was carried out. 11 factor solution of the variables is the basis of the hypothetical model of self-concept which will be presented in next paper.

POVZETEK

Bezdilo obravnava nedavno objavljeno multivariatno raziskavo o notranji strukturi nekaterih spremenljivk, ki utegnejo sodelovati pri oblikovanju hipotetičnega modela samopodobe. V uvodnem delu članka na kratko opredeli izraz samopodoba in se dotika nekaterih konceptov ameriških, kanadskih in avstralskih psihologov o strukturi samopodobe. V nadaljevanju

UVOD

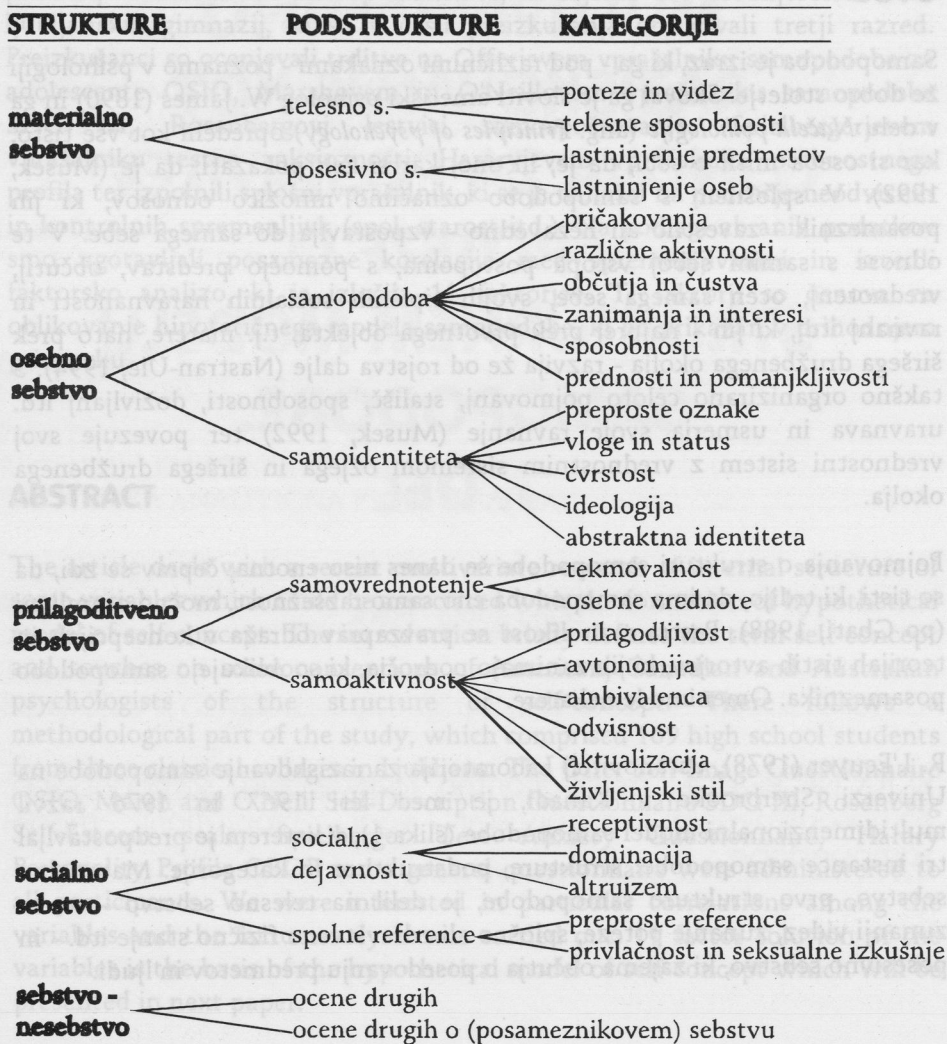
Samopodoba je izraz, ki ga - pod različnimi oznakami - poznamo v psihologiji že dobro stoletje. Skoval ga je sloviti ameriški psiholog W. James (1890) in ga v delu *Načela psihologije* (ang. *Principles of psychology*) opredelil kot vse tisto, kar si oseba misli o sebi, da je, in ono, kar si želi pokazati, da je (Musek, 1992). V splošnem s samopodobo označimo množico odnosov, ki jih posameznik - zavestno ali nezavedno - vzpostavlja do samega sebe. V te odnose s samim seboj vstopa postopoma, s pomočjo predstav, občutij, vrednotenj, ocen samega sebe, svojih tipičnih socialnih naravnosti in ravnanj itd., ki jih - najprej prek prvotnega objekta, t.j. matere, nato prek širšega družbenega okolja - razvija že od rojstva dalje (Nastran-Ule, 1994). S takšno organizirano celoto pojmovanj, stališč, sposobnosti, doživljanj itd. uravnava in usmerja svoje ravnanje (Musek, 1992) ter povezuje svoj vrednostni sistem z vrednostnim sistemom ožjega in širšega družbenega okolja.

Pojmovanja o strukturi samopodobe še danes niso enotna, čeprav se zdi, da so tisti, ki trdijo, da ima samopodoba eno samo razsežnost, močno osamljeni (po Gbati, 1988). Pestra raznolikost se pravzaprav odraža v koncepcijah in teorijah tistih avtorjev, ki jih zanimajo področja, ki sooblikujejo samopodobo posameznika. Omenimo le nekatere.

R. L'Ecuyer (1978), ustanovitelj Laboratorija za raziskovanje samopodobe na Univerzi Sherbrooke v Kanadi, je med leti 1967 in 1976 razvil multidimenzionalni model samopodobe (slika 1), v katerem je predpostavljala tri instance samopodobe: strukture, podstrukture in kategorije. Materialno sestvo, prvo strukturo samopodobe, je delil na telesno sestvo - to so zunanji videz, zunanje poteze, splošno ali zdravstveno fizično stanje itd. - in posesivno sestvo, ki zajema občutja o posedovanju predmetov in ljudi.

2. VZOREC

Skupaj 114 preizkušancev (8 preizkušancev ni navedlo spola), v starosti 16 (16 preizkušancev) 17 (134 preizkušancev) in 18 let (9 preizkušancev; 10 preizkušancev ni navedlo svoje starosti), različnega socialnoekonskega statusa in učne uspešnosti. V času preizkušanja so obiskovali 3. letnik gimnazije.

SLIKA 1: Notranja organizacija sestavnih elementov samopodobe (L'Ecuyer, 1978).

Sledi mu osebno sebstvo, ki ga je členil na samopodobo (celota splošnih opisov samega sebe, ki se nanašajo na posameznikova pričakovanja, aktivnosti, občutja in čustva, zanimanja in interese, sposobnosti ter dobre in slabe lastnosti) in samoidentiteto (osebno ime, starost, spol itd., starostno, spolno, rasno ali kako drugače določene vloge in osebni status, osebnostna čvrstost, podvrženost ideologiji, abstraktna identiteta). Strukturo - prilagoditveno sebstvo - je razdvojil na samovrednotenje, kamor je vključil tekmovalnost in osebne vrednote, ter na samoaktivnost, ki zajema kategorije od prilagajanja do samoaktualizacije in življenja na lasten, svojstven način. S socialnimi dejavnostmi, ki jim ustrezajo kategorije receptivnosti, dominacije in altruizma, ter spolnimi referencami pa je označil strukturo socialnega sebstva. Kot zadnjo je omenjal avtor strukturo razlikovanja med sebstvom in nesebstvom, torej tistim, kar posameznik pripisuje kot sebi lastno, in tistim, kar se nanaša na drugega.

V raziskavi smo izhajali iz dveh pomembnih modelov samopodobe. Prvega je oblikoval ameriški psiholog D. Offer (1962, po Pačnik, 1992), drugega pa avstralska psihologa H.W. Marsh in R. O'Neill (1984). Področja enega in drugega modela je mogoče meriti z ustreznima vprašalnikoma, ki smo ju uporabili tudi v tej študiji.

Namen raziskave je ugotoviti povezanost med posameznimi področji samopodobe, samospoštovanjem, nekaterimi osebnostnimi slogi, testno anksioznostjo, spolom, starostjo, izobrazbo očeta in učno uspešnostjo, nato pa odkriti njihovo notranjo strukturo. Na ta način bi namreč lahko postavili hipotezo o strukturnem modelu samopodobe.

METODOLOŠKI PRISTOP

1. RAZISKOVALNI NAČRT

Raziskavo smo oblikovali kot korelacijsko in multivariantno raziskovanje v prostoru 46 spremenljivk in izvedli normalizirano Varimax rotacijo.

2. VZOREC

Pri raziskavi je sodelovalo 169 ljubljanskih srednješolcev, 88 fantov in 73 deklet (8 preizkušancev ni navedlo spola), v starosti 16 (16 preizkušancev), 17 (134 preizkušancev) in 18 let (9 preizkušancev; 10 preizkušancev ni navedlo svoje starosti), različnega socialnoekomskega statusa in učne uspešnosti. V času preizkušanja so obiskovali 3. letnik gimnazije.

3. INSTRUMENTARIJ

SDQ III. - VPRAŠALNIK SAMOPODOBE ZA ADOLESCENTE (Marsh, O'Neill (1984)) obsega 136 postavk in meri 13 vidikov samopodobe: matematične sposobnosti (SDQ1), verbalno izražanje (SDQ2), akademsko samopodobo (SDQ3), reševanje preblemov in ustvarjalnost (SDQ4), telesne sposobnosti in šport (SDQ5), zunanji videz (SDQ6), odnose z vrstniki istega spola (SDQ7), odnose z vrstniki nasprotnega spola (SDQ8), odnose s starši (SDQ9), religijo (SDQ10), iskrenost in zanesljivost (SDQ11), emocionalna stabilnost in varnost (SDQ12) ter splošno samopodobo (SDQ13).

OSIQ - VPRAŠALNIK SAMOPODOBE (Offer, Ostrov, Howard, Atkinson, 1988) obsega 130 postavk in meri 5 razsežnosti sebstva (Pačnik, 1992): psihološko sebstvo (obvladljivost impulzov (OSIQ1), razpoloženje (OSIQ2) in telesna samopodoba (OSIQ3)), socialno sebstvo (socialni odnosi (OSIQ4), morala (vrednote) (OSIQ5), poklicni in študijski cilji (OSIQ6)), seksualno sebstvo (vedenje in odnos do spolnosti (OSIQ7)), družinsko sebstvo (družinski odnosi (OSIQ8)) in prilagoditveno sebstvo (obvladovanje zunanjega sveta (OSIQ9), psihopatologija (OSIQ10) in optimalno prilagajanje (OSIQ11)).

SS - LESTVICA SAMOSPOŠTOVANJA. Z Rosenbergovo lestvico samospoštovanja (Goldsmith, 1986, po Tkalčič, 1990) merimo splošna stališča, ki jih zavzema posameznik do samega sebe. Skrajšana različica **OBOP - OMNI-BERKELEYEVEGA OSEBNOSTNEGA PROFILA** (Harary, 1991) meri notranjo in zunanjo samooceno 5 osebnostnih slogov: ekspresivnega (OR, OR2), medosebnega (ZE, ZE2), delovnega (RU, RU2), čustvenega (RD, RD2) in intelektualnega sloga (MD, MD2). **TAI - VPRAŠALNIK TESTNE ANKSIOZNOSTI** (Spielberger, po Lamovec, 1988) meri splošno testno anksioznost (TAIVS) ter posebej skrb (SKRB) in emocionalnost (EMOC).

Preizkušanci so izpolnjevali tudi splošni vprašalnik, s katerim smo ugotavljali njihove splošne podatke in učno uspešnost (splošni učni uspeh v preteklem šolskem letu (USPEH), ocena iz matematike (MATPRET) in iz slovenščine (SLOVPRET) in zadnja skupna ocena iz matematike (MAT) in slovenščine (SLOV).

4. POSTOPEK

Zbiranje podatkov je potekalo skupinsko na 3 ljubljanskih gimnazijah. Anonimnost preizkušancev je bila zagotovljena. Preizkušanci so sodelovali v raziskavi februarja 1993. Podatki so bili računalniško obdelani s statističnim programom CSS. Rezultati so prikazani v obliki multikorelacijskih tabel in faktorskih analiz.

PRIKAZ IN OPIS REZULTATOV

Izračunali smo statistično pomembne korelacije (z vrednostmi okrog 0.16 in več) 46 spremenljivk na vzorcu preizkušancev. Med njimi prevladujejo zmerne do srednje visoke, precej pa je tudi visokih statistično pomembnih korelacij, torej med 0.60 in 0.80. Na podlagi zbranih rezultatov sklepamo, da so visoke statistične korelacije med tistimi skupinami spremenljivk, ki sodijo k istemu področju. Te korelacije so višje od korelacij med skupinami, ki so zmerne, a še vedno statistično pomembne. Neodvisne spremenljivke, kot so: spol, starost, izobrazba staršev in učna uspešnost (splošni učni uspeh iz preteklega šolskega leta, oceni iz matematike in slovenščine v preteklem šolskem letu, zadnji skupni oceni iz slovenščine in matematike) nimajo visokih korelacij razen korelacij posameznih področij učne uspešnosti med seboj in nekaterih akademskih področij samopodobe. Rezultati so pokazali pojavljanje določenih skupinskih razvrščanj, ki jih bolj natančno določimo s pomočjo faktorjeve analize (tabele 1, 2 in 2.1).

Tabele 1, 2 in 2.1 prikazujejo rezultate faktorjeve analize za celotni vzorec preizkušancev. Izračunali smo osnovne lastne vrednosti in po Kaiserjevem kriteriju izločili tiste komponente, ki imajo karakteristične korene večje od 1. Tako smo ekstrahirali 11 faktorjev, ki pojasnjujejo nad 70 odstotkov variance. Nato smo faktorje rotirali z ortogonalno analitično rotacijo, pri čemer smo uporabili Kaiserjev Varimax kriterij (tabela 1).

SD09	.255776	.065850	.088806			
SD10	.029465	-.002424	.055506	.216705	-.185096	-.026645
SD11	.057684	.077396	-.023625	.044308	-.773778	-.011834
SD12	.738013	.000724	-.150662	.001896	-.144850	-.069546
SD13	.789444	.010551	-.112450	.123773	-.147444	.025262

TABELA 1: faktorska analiza spremenljivk vzorca prizkušancev (osnovne lastne vrednosti).

	Lastne vrednosti
Faktorji	Osnovne lastne vrednosti
FACTOR01	10.60191
FACTOR02	4.31131
FACTOR03	2.78481
FACTOR04	2.33444
FACTOR05	2.06991
FACTOR06	1.91144
FACTOR07	1.81173
FACTOR08	1.42890
FACTOR09	1.16671
FACTOR10	1.08766
FACTOR11	1.02832

Tabeli 2 in 2.1. prikazujeta rezultate faktorjske analize, s katero smo analizirali korelacijsko matriko. S prvim faktorjem so visoko nasičeni: samospoštovanje (SS), splošna samopodoba (SDQ 13), čustveni ton (OSIQ 2), emocionalna stabilnost in varnost (SDQ 12), psihopatologija (OSIQ 10), telesna samopodoba (OSIQ 3), kontrola impulzov (OSIQ 1) in čustveni osebnostni slog (RD). Srednja nasičenja s tem faktorjem najdemo pri zunanjem videzu (SDQ 6), obvladovanju zunanjega sveta (OSIQ 9), socialnih odnosih (OSIQ 4) in pri odnosih z vrstniki nasprotnega spola (SDQ 8). Zmerno nizki nasičenja pa se pojavita pri optimalnem prilagajanju (OSIQ 11) in pri delovnem osebnostnem slogu (RU). Rahlo negativna nasičenja zaznamo pri testni anksioznosti. Glede na to, da faktor povezuje predvsem spremenljivke samopodobe in samospoštovanja, ga lahko opredelimo kot **faktor pozitivne samopodobe**.

TABELA 2: *faktorska analiza notranje samoocene osebnostnih slogov na vprašalniku obop, področij samopodobe na OSIQ in SDQ III, samospoštovanja na lestvici SS, testne anksioznosti na lestvici TAI, spola, starosti, izobrazbe staršev in učne uspešnosti preizkušancev.*

Normalizirana Varimax rotacija						
Normalizirana faktorska nasičenja						
Spremen- ljivke	Factor01	Factor02	Factor03	Factor04	Factor05	Factor06
OR	.218528	.016939	.008354	-.094495	.026331	.009943
ZE	.099498	.033260	-.111857	-.121640	-.770394	.015138
RU	.317767	.216136	.076377	-.012523	-.462353	.025991
RD	-.635851	.142004	.235017	.176043	.085534	.058383
MD	.126711	-.022457	-.133730	.212650	-.005876	-.194553
OSIQ1	.678441	.063039	-.184346	-.179864	-.241864	-.138504
OSIQ2	.733340	-.022108	-.193339	-.068490	-.016127	.025059
OSIQ3	.722573	.028066	-.116866	-.054684	.010670	.031583
OSIQ4	.408133	-.054815	-.059042	.029288	-.130600	.060273
OSIQ5	.085315	.119555	-.152440	.096138	-.751127	.070695
OSIQ6	.135007	.081989	-.026230	.120555	-.223631	.252046
OSIQ7	.152353	-.146320	-.208281	-.097822	.063926	.028291
OSIQ8	.191637	.059637	.013014	.032631	-.204261	-.145821
OSIQ9	.504634	-.028597	-.225946	.038467	-.051457	.116031
OSIQ10	.726839	-.010779	-.192488	-.028886	-.007430	-.050502
OSIQ11	.350871	.019702	-.126388	.047012	-.046071	.220613
SDQ1	.104137	.728574	-.243076	-.243620	-.153415	-.016871
SDQ2	.165016	-.462378	-.002061	.499317	-.174182	-.086535
SDQ3	.195176	.278603	-.153920	.416281	-.369725	.034329
SDQ4	.280836	-.078899	-.096390	.144240	.018761	-.069514
SDQ5	.168380	.154292	.190810	-.182343	-.186023	.210490
SDQ6	.598629	.075202	.010635	.003784	-.017631	-.126556
SDQ7	.281449	-.083289	.024560	.100239	-.196490	.136197
SDQ8	.403979	-.216058	.015687	.016049	-.084900	.046322
SDQ9	.255776	.065850	.038906	.013591	-.199131	-.195164
SDQ10	.029465	-.002424	.055506	.216705	-.185696	-.026645
SDQ11	.057684	.077396	-.023625	.044303	-.773778	-.011334
SDQ12	.738013	.000724	-.150662	.001396	-.144830	-.069546
SDQ13	.789444	.010551	-.112450	.122773	-.147444	.025262

(NADALJEVANJE S PREJŠNJE STRANI)

Normalizirana Varimax rotacija

Normalizirana faktorska nasičenja

Spremen-

ljivke	Factor01	Factor02	Factor03	Factor04	Factor05	Factor06
SS	.811298	-.019295	-.155809	.116128	-.012219	.027120
TAIVS	-.284624	-.055845	.931470	.020188	.072400	.015433
SKRB	-.256709	-.110679	.823506	-.115648	.146079	.002075
EMOC	-.255269	.035837	.881910	.085937	.069127	.046081
SPOL	-.161881	.114581	.052335	.067515	-.128026	-.040973
IZOOCE	.165332	.004572	.035011	.025677	.044851	-.823016
IZOMATI	-.043615	.029436	-.088479	-.022062	.015281	-.814184
USPEH	.027898	.726514	.140328	.436670	-.066100	-.071145
MATPRET	-.041057	.845360	-.005991	.198420	-.096474	-.007405
SLOVPRET	-.083315	.234173	.035859	.862884	.018846	-.051236
MAT	-.042341	.825514	-.031338	.166382	-.072635	.013943
SLOV	-.054562	.139521	-.030798	.788698	.021051	.079112
STAROST	.024514	-.040914	-.197581	.024621	-.101833	.073409

TABELA 2.1.: *faktorska analiza notranje samoocene osebnostnih slogov na vprašalniku OBOP, področij samopodobe na OSIQ in SDQ III, samospoštovanja na lestvici SS, testne anksioznosti na lestvici TAI, spola, starosti, izobrazbe staršev in usne uspešnosti preizkušancev (nadaljevanje).*

Normalizirana Varimax rotacija

Normalizirana faktorska nasičenja

Spremen-

ljivke	Factor07	Factor08	Factor09	Factor10	Factor11
OR	.063998	.741660	-.037186	.000332	-.142729
ZE	.094950	.224745	-.071884	-.119580	.091404
RU	.072131	-.142095	-.117030	-.358148	-.356819
RD	.055839	-.011164	.040146	-.376525	.001998
MD	.327712	.119142	-.110770	-.155361	-.580141
OSIQ1	-.046469	.054688	-.230814	-.065024	-.085371
OSIQ2	.012638	.424987	-.207813	.046028	-.010445
OSIQ3	-.114861	.249679	-.129543	-.241964	-.116994

(NADALJEVANJE S PREJŠNJE STRANI)

Normalizirana Varimax rotacija

Normalizirana faktorska nasičenja

Spremen-

Ijivke	Factor07	Factor08	Factor09	Factor10	Factor11
OSIQ4	.040447	.708337	-.225015	-.026885	-.018851
OSIQ5	-.082142	.113661	-.160364	-.042427	.099133
OSIQ6	-.100861	.095290	-.584268	-.219272	-.344023
OSIQ7	-.263227	.730671	-.098485	-.130224	.053060
OSIQ8	.048312	.203774	-.774121	-.049880	-.109547
OSIQ9	-.050430	.272974	-.428104	.036528	-.358993
OSIQ10	.041690	.318444	-.318874	-.055817	-.112296
OSIQ11	-.153164	-.010275	-.444950	-.103275	-.530753
SDQ1	-.044884	-.034012	-.126003	-.045959	-.214423
SDQ2	.109788	.189253	-.086386	.047870	-.426151
SDQ3	-.110615	-.107857	-.350407	.032867	-.216380
SDQ4	.000603	.267474	-.042534	.062115	-.769457
SDQ5	-.362141	.438752	-.117888	.145838	-.319815
SDQ6	-.182118	.198317	.171413	-.150552	-.190158
SDQ7	.214429	.637215	-.127544	.069816	-.138756
SDQ8	.103991	.641714	.047988	-.124017	-.131537
SDQ9	.080904	.107429	-.764818	.025873	.063830
SDQ10	-.725852	-.097824	.003369	.004854	-.018332
SDQ11	-.068957	-.069508	-.187255	.066438	-.194722
SDQ12	.062403	.294293	-.198746	.145128	.065722
SDQ13	-.075436	.244973	-.149197	.029974	-.189122
SS	-.048080	.049665	-.008878	-.027295	-.145954
TAIVS	-.016985	-.044675	.017975	.072303	.056687
SKRB	-.072824	.001123	.062703	.051721	.112092
EMOC	.057276	-.097578	-.039795	.075298	.036382
SPOL	.710128	-.024448	-.018607	-.035370	-.096370
IZOOCE	-.033108	-.086993	-.061337	-.061542	.054224
IZOMATI	.068920	-.082366	-.055150	.150633	-.124338
USPEH	-.022160	-.029129	.105456	.025740	.176076
MATPRET	.161484	-.041957	.008008	.053670	.098864
SLOVPRET	.034874	-.027982	.058290	.026404	-.038536
MAT	.028228	-.128112	-.156967	-.031948	-.033859
SLOV	-.156853	-.097619	-.154936	-.105910	-.179175
STAROST	.050823	.094319	-.089186	-.833421	-.034997

Z drugim faktorjem so visoko nasičeni: ocena iz matematike v preteklem šolskem letu, zadnja skupna ocena iz matematike, samopodoba s področja matematičnih sposobnosti (SDQ 1) in splošni učni uspeh v preteklem šolskem letu. Srednjih pozitivnih nasičenj s tem faktorjem ne najdemo, pač pa se pojavi srednja negativna nasičenost pri samopodobi, ki se nanaša na verbalno izražanje (SDQ 2). Med nižjimi nasičenji s tem faktorjem izstopa akademska samopodoba (SDQ 3). Glede na to, da drugi faktor povezuje predvsem spremenljivke matematičnih sposobnosti, negativno pa se povezuje s spremenljivkami verbalnih sposobnosti, ga lahko poimenujemo **faktor matematičnih sposobnosti**.

S tretjim faktorjem so visoko nasičena vsa področja, ki se nanašajo na testno anksioznost: splošna testna anksioznost (TAIVS), skrb in emocionalnost. Srednjih in zmerno nizkih nasičenj ni, najdemo pa precej nizkih negativnih nasičenj pri različnih področjih samopodobe, npr. pri matematičnih sposobnostih (SDQ 1), obvladovanju zunanjega sveta (OSIQ 9), spolnem vedenju (OSIQ 7) itd. Rahlo negativno nasičenje se pojavi pri starosti. Glede na to, da tretji faktor zajema spremenljivke testne anksioznosti, ga lahko poimenujemo **faktor testne anksioznosti**.

S četrtem faktorjem sta visoko nasičeni: ocena iz slovenščine v preteklem šolskem letu in zadnja skupna ocena iz slovenščine. Srednje nasičenosti s tem faktorjem najdemo pri samopodobi, ki se nanaša na verbalne sposobnosti (SDQ 2), splošnem učnem uspehu v preteklem šolskem letu in pri akademski samopodobi (SDQ 3). Zmerno nizkih nasičenj ni. Med rahlimi pozitivnimi nasičenji s tem faktorjem izstopata religija (SDQ 10) in intelektualni osebnostni slog (mo), med rahlimi negativnimi nasičenji pa področja samopodobe, ki se nanašajo na: matematične sposobnosti (SDQ 1), telesne sposobnosti in šport (SDQ 5) in na kontrolo impulzov (OSIQ 1). Glede na to, da četrti faktor zajema predvsem spremenljivke verbalnih sposobnosti, ga lahko poimenujemo **faktor verbalnih sposobnosti**.

Profil petega faktorja oblikujejo negativne nasičenosti. S tem faktorjem so visoko nasičeni: iskrenost in zanesljivost (SDQ 11), medosebni osebnostni slog (ze) in moralno področje samopodobe (OSIQ 5). Srednjo nasičenost s tem faktorjem najdemo pri delovnem osebnostnem slogu (ru), zmerno nizko nasičenost pa pri akademski samopodobi (SDQ 3). Rahla nasičenja zaznamo pri: kontroli impulzov (OSIQ 1), poklicnih in študijskih ciljih (OSIQ 6), odnosih s starši (SDQ 7), religiji (SDQ 10) itd. Z učno uspešnostjo ni bistvenih povezav. Glede na to, da peti faktor zajema spremenljivke

delavnosti, zanesljivosti, moralnega prilagajanja, medosebnih odnosov itd, ga lahko poimenujemo **faktor moralnega vidika samopodobe**.

Tudi profil šestega faktorja oblikujejo zlasti negativne nasičenosti. S tem faktorjem je visoko nasičena izobrazba staršev. Srednjih in zmerno nizkih nasičenosti ni, izstopajoča rahla nasičenja pa najdemo pri odnosih s starši (SDQ 9) in pri intelektualnem osebnostnem slogu (mo). V rahlem nasprotju z vplivom izobrazbe so področja samopodobe, ki se nanašajo na poklicne in študijske cilje (OSIQ 6), optimalno prilagajanje (OSIQ 11) in telesne sposobnosti in šport (SDQ 5). Glede na to, da šesti faktor zajema zlasti premenljivke izobrazbe staršev, ga lahko poimenujemo **faktor izobrazbe staršev**.

S sedmim faktorjem je visoko nasičena spremenljivka spola. Zmerno nizko nasičenost najdemo pri intelektualnem osebnostnem slogu (mo), med rahlimi nasičenostmi pa izstopata: področje samopodobe, ki se nanaša na odnose z vrstniki istega spola (SDQ 7), in ocena iz matematike v preteklem šolskem letu. Zmerno nizko negativno nasičenost najdemo pri samopodobi, ki se nanaša na telesne sposobnosti in šport (SDQ 5), rahle nizke negativne nasičenosti pa pri samopodobi, ki se nanaša na področje spolnega vedenja (OSIQ 7), zunanjega videza (SDQ 6), optimalnega prilagajanja (OSIQ 11) itd. Visoko negativno nasičenost s tem faktorjem najdemo pri religioznem vidiku samopodobe (SDQ 10). Če pogledamo nazaj v korelacijsko tabelo (tabela 23), vidimo, da znaša statistično pomembna korelacija med spolom in religioznim vidikom samopodobe -0.29 . Čeprav je ta korelacija nizka, lahko govorimo o visoki nasičenosti sedmega faktorja s tema dvema spremenljivkama, saj se pri tako visokem ekstrahiranem faktorju, kot je sedmi faktor, dopuščajo tudi že nizke statistično pomembne korelacije. Ta faktor se torej povezuje z različnimi spremenljivkami, med katerimi pa kljub vsemu izstopa spremenljivka spola. Lahko bi ga sicer poimenovali **faktor spola**, vendar moramo biti pri interpretaciji previdni. Vprašanje je namreč, ali ta faktor res odraža splošno lastnost spolov.

Z osmim faktorjem so visoko nasičeni: ekspresivni osebnostni slog (or), samopodoba, ki se nanaša na področje spolnega vedenja (OSIQ 7), socialna samopodoba (OSIQ 4), samopodoba, ki se nanaša na odnose z vrstniki nasprotnega spola (SDQ 8), in samopodoba, ki se nanaša na odnose z vrstniki istega spola (SDQ 7). Srednjo nasičenost najdemo pri samopodobi, ki se nanaša na telesne sposobnosti in šport (SDQ 5) ter na čustveni ton (OSIQ 2), zmerno nizko pa pri psihopatologiji (OSIQ 10) in emocionalni stabilnosti in

varnosti (SDQ 12). Med rahlimi pozitivnimi nasičenji s tem faktorjem izstopajo: obvladovanje zunanjega sveta (OSIQ 9), reševanje problemov in ustvarjalnost (SDQ 4), splošna samopodoba (SDQ 13) in medosebni osebnotni slog (ze), med rahlimi negativnimi nasičenji pa delovni osebnotni slog (ru). Glede na to, da se ta faktor povezuje predvsem s spremenljivkami, ki se nanašajo na socialne odnose, vrstniško in deloma heteroseksualno usmerjenost ter ekspresivnost, ga lahko poimenujemo **faktor ekstravertiranosti**.

Profil devetega faktorja oblikujejo negativne nasičenosti. Visoke nasičenosti najdemo pri samopodobi, ki se nanaša na družinske odnose (OSIQ 8 in SDQ 9), srednje pri poklicnih in študijskih ciljih (OSIQ 6), pri optimalnem prilagajanju (OSIQ 11) in obvladovanju zunanjega sveta (OSIQ 9), zmerno nizki pa pri akademski samopodobi (SDQ 3) in psihopatologiji (OSIQ 10). Med nasičenji, ki rahlo nasprotujejo vplivu družinskih odnosov, izstopa telesna samopodoba (SDQ 6). Glede na to, da deveti faktor zajema zlasti spremenljivke, ki se nanašajo na odnose s starši, ga lahko poimenujemo **faktor družinskega vidika samopodobe**.

Tudi profil desetega faktorja oblikujejo negativne nasičenosti. Visoko nasičenost s tem faktorjem najdemo le pri eni spremenljivki - starosti. Srednjih nasičenosti ni, zmerno nizki nasičenosti pa se pojavita pri čustvenem osebnotnem slogu (rd) in pri medosebnem osebnotnem slogu (ru). Morda bi lahko ta faktor označili kot **faktor starosti**.

Visoko nasičenost z enajstim faktorjem, ki ga oblikujejo negativne nasičenosti, najdemo pri samopodobi, ki se nanaša na reševanje problemov in ustvarjalnost (SDQ 4), srednje nasičenosti pri intelektualnem slogu (mo), optimalnem prilagajanju (OSIQ 11) in verbalnem izražanju (SDQ 2), zmerno nizke nasičenosti pa pri obvladovanju zunanjega sveta (OSIQ 9), delovnem osebnotnem slogu (ru) in pri poklicnih in študijskih ciljih (OSIQ 6). Nasičenost, ki rahlo nasprotuje temu faktorju, pa je zlasti pri splošnem učnem uspehu iz preteklega šolskega leta. Glede na to lahko ta faktor poimenujemo **faktor ustvarjalnosti**.

SKLEP

NEKATERE ZNAČILNOSTI

V kratkem opisu rezultatov notranje strukture zajetih spremenljivk smo razčlenili 11 faktorjev, za katere menimo, da so lahko osnova za oblikovanje hipotetičnega modela samopodobe. Za postulacijo takšnega modela pa niso dovolj le rezultati naše multivariantne raziskave, temveč je potrebno tudi natančno poznavanje teorij, ki preučujejo strukturo samopodobe in samospoštovanja. Zato bomo v prihodnjem sestavku podrobneje obravnavali nekatere takšne pomembne teorije, jih umestili v našo predpostavko in oblikovali hipotetični model samopodobe.

LITERATURA

1. Gbati, K. (1988). Statut scolaire, estime de soi et représentation de l'avenir. (Nouveau doctorat, Lille 3).
2. Harary, K. (1991). The Omni-Berkeley Personality profile. *Omni magazine*, 48-59.
3. James, W. (1890). *Principles of psychology*. New York, Holt.
4. Lamovec, T. (1988). Priročnik za psihologijo motivacije in emocij, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, Ljubljana.
5. L'Ecuyer, R. (1978). *Le concept de soi*. Paris, P.U.F.
6. Marsh, H.W., O'Neill, R. (1984). Self description questionnaire III: The construct validity of multidimensional self-concept ratings by late adolescents, *Journal of Educational Measurement*. 21 (2), 153-174.
7. Musek, J. (1992). Struktura jaza in samopodobe. *Anthropos* 24: III-IV, 59-79.
8. Nastran-Ule, M (1994). *Temelji socialne psihologije*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
9. Offer, D., Ostrov, E., Howard, K.I., Atkinson, R. (1988). *The teenage world: adolescents' self-image in ten countries*. Plenum Publishing corporation, New York.
10. Pačnik, T. (1992). Podoba o sebi ter problem agresivnosti pri normalnih, depresivnih in parasuicidalnih adolescentih. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta (d disertacija).
11. Tkalčič, M. (1990). Odnos med spolno orientacijo in nekaterimi vidiki samopodobe (magistrska naloga).

NEKATERE ZNAČILNOSTI SOCIALNE ANKSIOZNOSTI IN NJEN POJAV V ADOLESCENCI

Melita Puklek

KLJUČNE BESEDE: pozornost nase, socialna anksioznost, adolescenca, Vprašalnik socialne anksioznosti v adolescenci

KEY WORDS: self-consciousness, social anxiety, adolescence, Questionnaire of social anxiety in adolescence

POVZETEK

Socialna anksioznost je tema, s katero se znanstveniki ukvarjajo zadnji dve desetletji. V članku predstavljam nekatere značilnosti socialne anksioznosti in postavljam hipotezo o socialni anksioznosti kot razvojnem fenomenu, ki se pojavi v adolescenci zaradi določenih socialnih in emocionalnih sprememb v tem obdobju.

Na podlagi nekaterih tujih vprašalnikov socialne anksioznosti in intervjujev s slovenskimi adolescenti je bil sestavljen Vprašalnik socialne anksioznosti v adolescenci (VSAA). Faktorska analiza vprašalnika je izločila tri faktorje. S vprašalnikom smo primerjali dve skupini adolescentov ($N = 266$) - mlajšo skupino (starost 15) in starejšo skupino (starost 20). Rezultati so pokazali, da komponente socialne anksioznosti (strah pred negativno evalvacijo, neugodje in inhibicija v stiku z znanimi in neznanimi vrstniki) upadajo skozi

leta adolescence. Pojavile so se tudi razlike po spolu. Fantje kažejo več emocionalnega neugodja v stiku z neznanimi vrstniki in več odpora do izpostavljanja pred skupino vrstnikov ali v razredu.

ABSTRACT

Social anxiety is a topic which came in the focus of scientific interest in the last two decades. Some characteristics of it are presented in the article and also suggestion about developmental roots of social anxiety because of some cognitive and emotional changes in adolescence.

A Questionnaire of social anxiety in adolescence (VSAA) was constructed. Factor analysis of the VSAA yielded 3 factors. The questionnaire was used to compare two groups of adolescents ($N=266$) - younger (age 15) and older (age 20). The results showed that the components of social anxiety (fear of negative evaluation, distress and inhibition with familiar and unfamiliar peers) decrease through adolescence. We also found some differences within sex. The males showed more emotional distress with unfamiliar peers and more reluctance toward self-display in a group of peers or in the classroom.

KAJ JE SOCIALNA ANKSIOZNOST

V socialnih situacijah smo mnogokrat v središču pozornosti in objekt vrednotenja drugih ljudi. Pri tem je situacija lahko dejansko evalvativna ali pa je to le naša subjektivna predpostavka. Občutek izpostavljenosti lahko izzove anksioznost, saj smo prepričani, da se moramo predstaviti v čim boljši luči, da nas bodo drugi pozitivno vrednotili.

Želja, da nas drugi sprejemajo, je seveda naravna, saj živimo v socialnem okolju, ki nas določa in s svojimi reakcijami na nas tvori temeljni izvor podatkov o sebi, določa pa tudi, kako te podatke o sebi ovrednotimo (Cooley, 1912; Mead, 1934). Kako so pozitivno vrednotenje, podpora, pozornost drugih ljudi pomembni za lastno pozitivno vrednotenje, govori tudi Rosenberg (1979), ki v svojem raziskovanju izvorov samospoštovanja poleg pomembnosti posameznikovih ocen lastne kompetentnosti in

samoučinkovitosti odkriva tudi pomembnost posameznikovih interpretacij povratnih informacij pomembnih drugih.

Avtorji torej poudarjajo predvsem našo interpretacijo, naše videnje, kako nas ocenjujejo drugi. Pretirano kritična interpretacija, ki že vnaprej predvideva neuspeh, pa je lahko usodna za našo "predstavitev" in učinkovitost v socialnoevalvativni situaciji. Tako smo prepričani, da bo ocena drugih negativna (drugi me bodo ocenili kot nesposobnega, nekompetentnega), posledice pa bodo neugodne (izguba socialnega statusa in zaupanja, izogibanje drugih, občutki manjvrednosti).

Občutek ogroženosti lastne vrednosti v socialni situaciji tako izzove fiziološke, kognitivne in vedenjske reakcije, ki jih lahko označimo s skupnim imenom socialna anksioznost.

Če torej povzamemo, lahko socialno anksioznost definiramo kot pojav, ki vključuje občutek zaskrbljenosti, pozornosti nase (jaz kot objekt vrednotenja drugih) in emocionalno negotovost v pričakovanih ali aktualnih socialnoevalvativnih situacijah (Schlenker in Leary, 1982). Pri tem je pomembno, da oseba zaznava situacijo kot evalvativno in da v njej nastopajo pomembni drugi, ki jih posameznik ceni, pa se hkrati zaveda, da lahko ogrozijo njegov status (npr. vrstniki; avtoritete, ki jih spoštujemo zaradi njihovega znanja in izkušenj; nasprotni spol; publika). V takšni situaciji posameznik sicer ima motivacijo ustvariti ugoden vtis, vendar dvomi, da bo uspel. Vnaprej anticipira situacijo kot polom in razmišlja o neugodnih posledicah.

LASTNOSTI SOCIALNOANKSIOZNIH POSAMEZNIKOV

Socialnoanksiozne posameznike se da kaj hitro prepoznati, saj jih družijo nekaj manifestnih obnašanj. Pretirano so kritični do sebe (hvale ne bodo zlahka sprejeli, saj dvomijo o njeni resničnosti, hkrati pa hvala prinaša tudi odgovornost v prihodnosti), zadržani in pasivni v skupini (le redko se bodo izpostavili s svojim mnenjem) (Cheek in Buss, 1982), manifestirajo "prilagojeno" vedenje (smehljanje, kimanje, neprekinjanje sogovornika) (Leary, 1982); kadar so izpostavljeni, govorijo tiho, so nemirni in manipulirajo z deli telesa (igranje z lasmi, oblačili, stiskanje rok); imajo daljšo latenco do prve izgovorjene besede (Pilkonis, 1977). Socialno anksiozni

posamezniki razkrivajo manj informacij o sebi (Post in sodelavci, 1978) in so manj sociabilni kot socialnoneanksiozni (Buss in Cheek, 1981).

Socialnoevalvativnim situacijam se seveda ne moremo izogniti, prav tako ne neprijetnemu subjektivnemu doživljanju, ki je z njimi povezano. Tudi socialnoneanksiozni ljudje lahko čutijo tesnobo, negotovost, usmerijo pozornost nase in kažejo znake socialnega umika v interakciji s tujci, ko govorijo o osebnih zadevah, pri prvem zmenku ali prvem intervjuju za zaposlitev. Ishiyama (1984) tako govori o 2 fazah v izkušnji socialne anksioznosti (namesto SA uporablja izraz "shyness"), ki naj bi diferencirali normalno socialno anksioznost in socialno anksioznost, ki že predstavlja motnjo:

1. primarna faza normalne socialne anksioznosti
2. sekundarna faza, ki vključuje negativno in disfunkcionalno kognitivno procesiranje in trpljenje zaradi socialno-emocionalnih posledic socialne anksioznosti.

RAZLAGE SOCIALNE ANKSIOZNOSTI

S pojavom socialne anksioznosti so se ukvarjali predstavniki različnih psiholoških usmeritev. Njihova mnenja o vzrokih zanjo in uspešnem načinu odpravljanja te neprijetne izkušnje pa so precej različna.

Tako Curran (1977) meni, da je vzrok socialne anksioznosti *pomanjkanje socialnih veščin*.

Njegovemu modelu nasprotuje *kognitivni model socialne anksioznosti* (Rehm in Marston, 1968; Meichenbaum, 1977), ki predpostavlja, da socialna anksioznost ni posledica objektivnega pomanjkanja socialnih spretnosti, ampak posledica podcenjevanja lastnih socialnih spretnosti in zaznavanja povratnih informacij o lastnem delovanju s strani drugih kot negativno.

Avtorja novejšega modela socialne anksioznosti sta Schlenker in Leary (1982). Njun *samopredstavitveni model socialne anksioznosti* govori o posameznikovi motivaciji za predstavitev pomembnih predstav o sebi drugim, želji, da bi te predstave o sebi drugi ljudje pozitivno ovrednotili, negativnih pričakovanjih in zato občutkih ogroženosti v socialni situaciji in uporabi alternativnih samopredstavitvenih strategij (npr. namerno izzivanje

negativnih pričakovanj pri drugih), s katerimi posameznik poskuša minimizirati stopnjo možnega socialnega neuspeha.

Podrobnejši opis modelov socialne anksioznosti bo tema naslednjega članka. Čas je namreč, da se osredotočimo na povezavo socialne anksioznosti z razvojnimi značilnostmi adolescence in povezavo ilustriramo tudi z empiričnimi ugotovitvami.

POZORNOST NASE V ADOLESCENCI

Adolescenca je razvojno obdobje, ki vnaša v posameznikovo življenje kvalitativno nove značilnosti tako v kognitivnem kot tudi emocionalnem in socialnem delovanju. Pojavijo se nekatere nove značilnosti socialne kognicije (Selman, 1974): prevzemanje recipročne perspektive ("jaz mislim - ti misliš"), kasneje tudi vzajemne perspektive (zamišljam si, kako interakcija med menoj in sogovornikom izgleda s perspektive tretje osebe) in socialne perspektive (prevzemanje perspektive socialne skupine).

Formalno logično mišljenje adolescentu omogoča refleksijo lastnega mišljenja in delovanja. Njegove predpostavke o sebi in svojem odnosu z okoljem mnogokrat prevladajo nad konkretno izkušnjo. Adolescent postaja vse bolj ozaveščen delovanja lastnega mišljenja, pa tudi mišljenja drugega, za katerega predpostavlja, da je zaposleno z adolescentovim izgledom, mislimi in obnašanjem.

S prevzemanjem perspektive drugega je odprta pot pozornosti na javni vidik sebe (Feningstein, Scheier in Buss, 1975). Gre za občutek, da me drugi opazujejo. Takšne osebe se nenehno sprašujejo, kako jih zaznavajo drugi, in so zelo občutljive na reakcije drugih v socialnih situacijah.

Povečana pozornost nase kot socialnega objekta je podkrepljena z novo kvaliteto egocentrizma v adolescenci (Elkind, 1967). Adolescentu formalne operacije omogočajo predstavljanje misli drugih, vendar pa ni sposoben ločevati med objekti, k katerim so usmerjene misli drugih, in tistimi, ki so fokus njegovega zanimanja. Ustvarja si imaginarno publiko (prepričan je, da so drugi v njegovi bližini prav tako obsedeni z njegovimi mislimi in vedenjem, kot je on sam), prav tako pa je prepričan v svojo edinstvenost in neuničljivost (osebne fabule). Lastna kritičnost in dvomi v svoje telesne, akademske in socialne sposobnosti pa spodbujajo občutek, da je pod stalno kritiko drugih.

Adolescent tako lahko reagira z odporom po izpostavljanju in nepripravljenostjo po samorazkrivanju (Elkind in Bowen, 1979).

Raziskave različnih avtorjev kažejo, da imajo povečana pozornost nase, odpor po samorazkrivanju in negotovost samopredstavitve v evalvativni situaciji različno intenzivnost v različnih obdobjih adolescence. Tako Elkind in Bowen (1979) poudarjata, da je povečana pozornost nase in nepripravljenost samorazkrivanja večja v zgodnejših obdobjih adolescence (13-14 let) kot v preadolescenci (11 let) ali pozni adolescenci (17-18 let). Tudi Enright (1980) ugotavlja, da pretirano ukvarjanje z namišljeno publiko in osebne fabule upadajo skozi leta adolescence. Rosenthal in Simonsson (1989) prav tako ugotavljata upad pozornosti nase kot socialnega objekta skozi leta adolescence, vendar opozarjata, da je pri razvojnih spremembah socialne kognicije potrebno upoštevati tudi stopnjo emocionalne motenosti adolescenta, razvoj formalnih operacij, stopnjo inteligentnosti in zaznano podporo staršev. Navajata tudi študijo Haucka, Martensa in Wetzla (1986), ki ugotavlja, da so socialnoanksiozni adolescenti ohranili pozornost nase tudi v pozni adolescenci.

Elkind (1967) je poskušal razložiti upad pozornosti nase in odpora po samorazkrivanju skozi adolescenco z naraščanjem in utrjevanjem formalnih operacij, ki omogočajo tehtanje različnih perspektiv. Lapsley in njegovi sodelavci (1986) pa so ovrgli Elkindovo predpostavko, saj na vzorcu skupin različno starih adolescentov niso našli pomembnih razvojnih kovariacij v odnosu egocentrizem - formalne operacije. Pozornost nase je bila v vseh razvojnih obdobjih negativno povezana s stopnjo formalnih operacij (čeprav je Elkind predpostavljal, da bodo v zgodnji adolescenci pozitivne korelacije, kasneje pa bo trend šel v smeri vse večje negativne povezanosti). Lapsley predpostavlja, da sta konstrukta namišljene publike in osebnih fabul bolj povezana z razvojem prevzemanja perspektive drugega kot z razvojem logičnega mišljenja.

Drugi avtorji skušajo upadanje pozornosti nase in večjo gotovost vase skozi leta adolescence povezovati z razvojem identitete. Tako Adams (1987) povzema trditve Eriksona (1968), Marcie (1980) in Watermana (1984), ki opozarjajo na povezanost socialno-kognitivnih procesov samozavedanja in pozornosti nase ter različnih stopenj v procesu oblikovanja identitete. Dosežen identitetni status (ki ga lahko pri večini pričakujemo šele v pozni adolescenci) je povezan s sprejemanjem sebe, emocionalno stabilnostjo, zmanjšano pozornostjo nase in večjo pripravljenostjo samorazkrivanja pred

drugimi, saj adolescent zaradi zadovoljstva s samim seboj pričakuje tudi pozitivno potrditev drugih in zato minimizira anksioznost, kadar je v središču pozornosti. Identitetna zmedenost je na drugi strani povezana s pretirano in pri nekaterih tudi destruktivno zaposlenostjo s samim seboj, posledica katere je emocija sramu in nenehno samotestiranje.

Raziskav, ki bi tudi socialno anksioznost poskušale obravnavati kot razvojni fenomen, še nisem zasledila. Hipotetično lahko predvidevamo, da so subjektivne izkušnje in vedenjske manifestacije socialne anksioznosti (občutki zaskrbljenosti in nesproščenosti v socialnih stikih, dvomi o lastni socialni kompetentnosti, strah pred neodobravanjem drugih, nepripravljenost izpostaviti se pred skupino, težnja k umiku) spremljevalke razvojne poti socialno-kognitivnih procesov samozavedanja in pozornosti nase. Skozi uspešne socialne izkušnje, s pridobitvijo čvrste in stabilne slike o sebi in zunanjem svetu, vstopom v intimne stike, ki dajejo nove potrditve, in ustvarjanjem ravnotežja med avtonomijo in odvisnostjo v vrstniški skupini pa lahko starejši adolescent postane relativno neodvisen od socialnih strahov. Z opiranjem na ugotovitve omenjenih avtorjev in lastnih predpostavk skušam v svojih raziskavah pojasniti odnos med variablami pozornosti nase (pozornost na javni vidik sebe, pripravljenost samorazkrivanja, zaposlenost z imaginarno publiko) in socialno anksioznostjo ter empirično preveriti predpostavko, da socialna anksioznost ni le trajna in nespremenljiva osebna lastnost, ampak je tudi razvojni fenomen, ki postaja z vstopom v adolescenco intenzivnejši, v pozni adolescenci pa kot druge variable pozornosti nase upada.

OSNOVA ZA SESTAVO VPRAŠALNIKA VSAA

Na podlagi tujih vprašalnikov socialne anksioznosti (SASC-R (Social Anxiety Scale for Children- Revised), La Greca (1988); Social Anxiousness Scale, Leary (1983)) in intervjujev slovenskih adolescentov različnih starosti sem sestavila Vprašalnik socialne anksioznosti za adolescente. La Greca (1988) poroča o 3 faktorjih socialne anksioznosti: strah pred negativno evalvacijo, občutki negotovosti in težnja k umiku v stikih z novimi vrstniki ter občutki negotovosti in težnja k umiku v stiku z znanimi vrstniki.

Polstrukturiran intervju, ki sem ga izvedla na slovenskih adolescentih, je vseboval različne konkretne situacije, v katerih se znajde adolescent in predstavljajo možnost njegovega izpostavljanja in "testiranja" s strani drugih

(prihod na zabavo; pred razredom mora povedati svoje mnenje; priključitev manj znanim vrstnikom; vzpostavljanje stikov z nasprotnim spolom). V odgovorih so adolescenti opisali svoja občutja, misli in reakcije v takšnih situacijah. Postavke za nov vprašalnik socialne anksioznosti sem oblikovala na podlagi odgovorov, ki so se pogosto pojavljali in so nakazovali izkušnjo socialne anksioznosti.

V empiričnem delu predstavljam rezultate faktorске analize vprašalnika, razlike v posameznih faktorjih socialne anksioznosti v dveh starostnih skupinah (mlajši in starejši adolescenti) in razlike po spolu. Moja predpostavka je bila, da bodo socialna anksioznost in njeni faktorji bolj izraženi v skupini mlajših adolescentov (15 let) kot v skupini starejših adolescentov (20 let). Razlike v socialni anksioznosti naj bi bile rezultat specifičnih razvojnih značilnosti različnih obdobij adolescence. Prav tako so me zanimale razlike po spolu.

METODA

VZOREC

	STAROST 15	STAROST 20	SKUPAJ
MOŠKI	65	69	134
ŽENSKE	66	66	132
SKUPAJ	131	135	266

V vzorec sem vključila dijake prvih letnikov maturitetnih razredov treh ljubljanskih srednjih šol. Vzorec starejših adolescentov so sestavljali študentje prvega in delno drugega letnika različnih smeri Filozofske fakultete in Fakultete za šport. Tako sem skušala zagotoviti primerljivost obeh skupin, saj bo večina poskusnih oseb - srednješolcev, ki bodo opravljali maturo, nekoč študentje.

INSTRUMENT

Vprašalnik socialne anksioznosti za adolescente (VSAA) je prvotno vseboval 55 trditvev. Trditve so se nanašale na zaskrbljenost zaradi negativne evalvacije, neugodna občutja v stiku z znanimi in neznanimi vrstniki, občutja, kadar je posameznik izpostavljen pred razredom, vrstniško skupino in publiko ter vedenje, ki ga sproža socialnoevalvativna situacija (nepripravljenost izpostavljanja, težnja k umiku).

Poskusne osebe so trditve ocenjevale na 5-stopenjski lestvici (sploh ne drži zame,...vedno drži).

Večje število točk pomeni večjo socialno anksioznost.

Na podlagi odgovorov je bila izvedena faktorska analiza 55 trditvev. Varimax rotacija je bila izvedena na 3, 4 in 6 faktorjih. 3-faktorska solucija se je izkazala kot najbolj primerna glede na število postavk, ki so pripadle posameznim faktorjem. Izračunana je bila tudi notranja konsistentnost vprašalnika.

FAKTORSKA ANALIZA VPRAŠALNIKA VSAA IN OPIS FAKTORJEV

TABELA 1: Lastne vrednosti in kumulativne vrednosti pojasnjene variance (v %) 3 faktorjev VSAA

FACTORS	EIGENVALUES	CUM.%
F1	5.60	51
F2	2.43	61
F3	1.87	66

Notranja konsistentnost vprašalnika, izračunana s Cronbach alpha koeficientom, je 0.82.

FAKTOR 1

Faktor 1 vsebuje 18 postavk in pojasnjuje 51% variance vprašalnika. Postavke opisujejo posameznikove skrbi in strahove v zvezi z negativnim vrednotenjem vrstnikov in publike (publika je definirana kot "občinstvo", ki ima evalvativno moč: kadar posameznik rešuje naloge v razredu, se udeleži zabave, razpravlja, nastopa na odru).

Primeri postavk: Strah me je prenašanja govoric o meni. Strah me je, da sem vsiljiv vrstnikom, ki jih poznam. Kadar nastopam, me je strah napak, ki bi se lahko zgodile. Strah me je, da bi si vrstniki mislili, da sem nesposoben...

FAKTOR 2

Faktor 2 vsebuje 8 postavk in pojasnjuje 10% variance vprašalnika. Postavke opisujejo nelagodna občutja in inhibicijo ter željo po umiku v stiku z neznanimi vrstniki ter odpor po izpostavljanju v skupini vrstnikov. Vsebujejo torej situacije z neznanim in nepredvidljivim izidom.

Primeri trditev: V pogovoru z vrstnikom, ki ga ne poznam dobro, sem manj zgovoren kot on. Težko navezujem stike z neznanimi vrstniki. Na zabavi lahko sproščeno pristopim k neznanemu vrstniku in se predstavim.

FAKTOR 3

Faktor 3 vsebuje 6 postavk. Postavke opisujejo nelagodna občutja ter željo po izogibanju stikom z znanimi vrstniki. Primeri postavk: V družbi znanih vrstnikov mi je neprijetno izraziti svoje mnenje. V družbi znanih vrstnikov sem sproščen. Dogaja se, da se želim v mestu izogniti srečanju s sošolcem, ki mi gre naproti.

RAZLIKE MED 2 STAROSTNIMA SKUPINAMA IN RAZLIKE PO SPOLU

TABELA 2: Aritmetične sredine, standardne deviacije in dvosmerni t-test posameznih faktorjev in skupnega rezultata VSAA glede na starost in spol

	F1	F2	F3	Total
STAROST				
Starost 15	49.31 (13.01)	24.26 (5.55)	11.53 (3.97)	84.51 (17.10)
Starost 20	41.23 (10.90)	22.94 (4.64)	12.10 (3.17)	76.26 (14.34)
p	0.000	0.038	0.194	0.000
SPOL (vsi)				
Moški	44.64 (12.55)	24.50 (4.97)	12.00 (3.40)	80.33 (15.58)
Ženske	45.92 (12.76)	22.65 (5.15)	11.65 (3.76)	80.09 (16.94)
p	0.221	0.004	0.464	0.986
SPOL (starost 15)				
Moški	49.30 (14.36)	25.11 (6.00)	12.42 (3.57)	85.67 (18.31)
Ženske	49.30 (11.55)	23.39 (4.95)	10.64 (4.17)	83.29 (15.80)
p	0.584	0.086	0.005	0.456
SPOL (starost 20)				
Moški	39.91 (8.07)	23.91 (3.70)	11.61 (3.22)	75.34 (10.36)
Ženske	42.59 (13.09)	21.95 (5.28)	12.62 (3.04)	77.19 (17.52)
p	0.17	0.017	0.045	0.470

Opis statistično pomembnih razlik po starosti in spolu:

STAROST

1. Mlajši adolescenti imajo višji rezultat na:
  - F1 ($p=0.004$)
  - F2 ($p=0.038$)
  - skupnem rezultatu ($p=0.000$) kot starejši adolescenti.

SPOL

1. Moški adolescenti imajo višji rezultat na F2 ($p=0.004$) kot adolescentke.
2. Mlajši moški adolescenti kažejo tendenco k višjemu rezultatu na F2 ($p=0.08$) kot mlajše adolescentke.
3. Mlajši moški adolescenti imajo višji rezultat na F3 ($p=0.01$) kot mlajše adolescentke.
4. Starejši moški adolescenti imajo višji rezultat na F2 ($p=0.014$) kot starejše adolescentke.

DISKUSIJA

Vprašalnik VSAA

Vprašalnik socialne anksioznosti za adolescente (VSAA) vsebuje 3 faktorje in ima podobno faktorsko strukturo kot Revidiran vprašalnik socialne anksioznosti za otroke avtorice La Grece (1988). Leary (1983) in La Greca (1989) opozarjata na potrebno razlikovanje med subjektivno izkušnjo strahu, napetosti, neugodja v socialnoevalvativni situaciji in vedenjskimi posledicami socialne anksioznosti. Nekateri posamezniki namreč lahko izkusijo socialno anksioznost, vendar v socialnih stikih funkcionirajo povsem ustrezno. Konceptualno razlikovanje med subjektivnimi in vedenjskimi vidiki anksioznosti sta zagovarjala že Watson in Friend (1969), ki sta identificirala 2 vidika socialne anksioznosti pri odraslih: strah pred negativno evalvacijo ter neugodje in težnja k umiku v socialnih situacijah. Kljub temu pa se je izkazalo tako v njihovih raziskavah kot raziskavah La Grece, da sta konstrukta neugodje in težnja k umiku v socialnih stikih visoko medsebojno povezana, vendar ju še vedno lahko razlikujemo od skrbi in strahov pred negativno evalvacijo. Tudi v Vprašalniku socialne anksioznosti za adolescente (VSAA) se prvi faktor nanaša le na afektivno izkušnjo (strah in zaskrbljenost zaradi možne negativne evalvacije), drugi in tretji faktor pa vsebujeta afektivne izkušnje kot tudi vedenjske vidike socialne anksioznosti v socialnih stikih. La Greca pa poudarja razliko med neugodnimi občutki, ki jih doživljamo v novih socialnih stikih, in neugodnimi občutki, ki nastajajo tudi v stiku z znanimi osebami. Rezultati njenega vprašalnika na preadolescentih in mlajših

adolescentih so tudi empirično potrdili nujnost takšnega razlikovanja. Tudi rezultati VSAA na vzorcu slovenskih adolescentov so potrdili obstoj dveh različnih faktorjev subjektivne izkušnje in vedenja v socialnih stikih: F2 je nasičen s postavkami, ki opisujejo nelagodna občutja in inhibicijo v stiku z neznanimi vrstniki, F3 pa vsebuje postavke, ki opisujejo nelagodna občutja ter izogibanje stikom z znanimi vrstniki. Ločevanje socialnega neugodja in umika, ki je značilno za neznane situacije, in socialnega neugodja in umika, ki je bolj generaliziran in se nanaša tudi na domače okolje, je pomembno tudi za klinično uporabo (La Greca, 1993). F3 lahko napoveduje kasnejše težave v socialnih stikih (Vernberg, 1992).

Zanimivo je, da je F2 nasičen tudi s postavkami, ki se nanašajo na izpostavljenost adolescenta s svojim mnenjem pred razredom. Tako izkušnja stika z neznanim vrstnikom kot tudi izkušnja izražanja svojega mnenja predstavljata situacijo, kjer je izid nepredvidljiv. Adolescent zaradi novosti situacije ne zmore predvideti reakcij vrstnika, ker ga še ne pozna, hkrati pa je pod pritiskom prvega vtisa, ki lahko pusti neugodne posledice. Tudi izražanje svojega mnenja v razredu je nepredvidljiva situacija, saj zahteva sprotno pretvarjanje lastnega stališča v besede in spoprijemanje z možnimi nasprotujočimi reakcijami "poslušalcev" (sošolcev in učitelja). Ali kot je priznala 17-letna adolescentka v intervjuju: "Nerada izražam svoje mnenje, ker to pomeni nevarnost, da bi poslušalci zahtevali argumente zanj. Kako naj ga zagovarjam, če še sama nisem prepričana vanj. Vem, da bi ostala brez besed in da občutek sramote še dolgo ne bi izginil".

Starostne razlike v izraženosti socialne anksioznosti

Primerjava skupin mlajših in starejših adolescentov je pokazala nekaj razlik v posameznih faktorjih socialne anksioznosti, pa tudi v skupnem rezultatu.

Mlajši adolescenti pogosteje doživljajo skrbi in strahove v zvezi z možno negativno evalvacijo drugih v primerjavi s starejšimi adolescenti. Prav tako se mlajši adolescenti pogosteje počutijo nesproščene in težijo k čim manjši izpostavljenosti in samorazkrivanju v stiku z neznanimi vrstniki ali v razredni razpravi. Tudi skupen rezultat Vprašalnika socialne anksioznosti nakazuje pogostejšo izkušnjo socialne anksioznosti pri mlajših adolescentih. Rezultati so v skladu z omenjenimi raziskavami avtorjev (Elkind, 1979; Endler, 1980; Lapsley, 1986; Adams, 1987), ki se ukvarjajo z razvojem socialne kognicije v adolescenci in ugotavljajo, da je mlajši adolescent mnogo

bolj podvržen občutku, da je v središču pozornosti in da ga ljudje kritično opazujejo ter je manj pripravljen razkriti informacije o sebi in svoja stališča drugim, kot je to pripravljen storiti starejši adolescent. Rezultati torej nakazujejo upadanje izkušnje socialne anksioznosti skozi leta adolescence, kar je tudi v skladu z ugotovitvami Hurlockove (1955), ki trdi, da bo posameznik proti koncu adolescentnega obdobja relativno osvobojen socialnih strahov, če je le imel priložnost uspešnega vključevanja v socialne interakcije in je oblikoval čvrst občutek identitete. Kljub sorodnim ugotovitvam moramo biti pri interpretaciji naših rezultatov previdni, saj raziskava nima longitudinalnega značaja, ampak je ugotovljala razlike v doživljanju socialne anksioznosti v dveh starostnih skupinah različnih posameznikov. Nevarnost transversalne narave raziskave pa je možno primerjanje dveh različnih generacij. Težko je tudi ugotoviti, ali je bil šolski pritisk pri obeh skupinah enak. Večji šolski pritisk in spodbujanje tekmovalnosti lahko pomenita tudi večji stres in zmanjšan občutek lastne kompetentnosti, ki lahko zajame različne dimenzije pojma o sebi (lahko povzroči tudi nižje zaznavanje lastne socialne kompetentnosti).

Razlike po spolu

Statistično pomembne razlike po spolu so se pojavile predvsem na F2. Moški adolescenti (mlajša, starejša skupina in združeni v eno skupino) poročajo o pogostejših nelagodnih občutjih in tendenci k umiku v stiku z neznanimi vrstniki in odporu po izpostavljanju pred razredom kot ženske adolescentke. Rezultati so v nasprotju s pričakovanji. Pričakovali bi namreč, da bodo ženske pogosteje izkusile socialno anksioznost zaradi socialno željene spolne vloge, ki od njih zahteva adekvatnost v medosebnih stikih. Ženske naj bi v večji meri prevzemale spolno vlogo, ki zahteva orientacijo na interpersonalne odnose in določa občutek lastne vrednosti na osnovi kompetentnosti v socialnih stikih. Raziskave, ki se ukvarjajo z razlikami med spoloma v osebnostnih potezah, se skladajo v ugotovitvah, da je za ženske značilno več nevroticizma in anksioznosti (Musek, 1994). Tudi La Greca (1988, 1993), ki je uporabljala vprašalnik socialne anksioznosti s faktorji, ki imajo podobno vsebino kot VSAA, je na vzorcu preadolescentov (povprečna starost 11 let) ugotovila, da so deklice pokazale več socialne anksioznosti na vseh faktorjih. Kako bi razlagali naš rezultat, ki kaže konsistenten vzorec večje anksioznosti v stikih z neznanimi vrstniki pri fantih v obeh starostnih skupinah?

Socializacija (in s tem spolna vloga) zahteva od fanta tekmovalnost, asertivnost, kompetentnost, dobre akademske in delovne dosežke. Te naloge pa so v razvojnem obdobju adolescence v nasprotju z negotovostjo in ambivalentnimi odločitvami, ki so značilni za adolescenco. Strah pred novimi socialnimi stiki je povezan s strahom pred neznanim. Adolescent ne ve, kako bo neznana oseba reagirala na njegovo vedenje, ali bo lahko uspešno ubranil (v očeh drugih) svojo asertivnost, ki mu kot moškemu pristoji. Temu se pridružuje še imaginarna publika, ki ga neprestano kritično ocenjuje. Na preizkušnjo je postavljena adolescentova sposobnost, da se pred neznanici prikaže v najlepši luči in pusti vtis, da je sposoben in samozavesten. Prav tako je odpor po izpostavljanju v razredu lahko posledica adolescentovega subjektivnega zaznavanja izida diskusije ali reševanja nove naloge kot negotovega in kot grožnja občutku kompetentnosti, ki je zanj kot moškega socialno zaželen.

Po drugi strani se v zadnjem času pojavljajo raziskave, ki ugotavljajo, da je bolj kot spolna vloga za napoved anksioznosti pomembna spolna shema. Avtorji (po M. Tkalčič, 1990) ugotavljajo, da je z anksioznostjo, samospoštovanjem in občutkom kompetence bolj povezana maskulinitet, femininitet ali androginitet poskusnih oseb kot pa spol. Maskuline in androgine poskusne osebe namreč kažejo nižjo stopnjo anksioznosti in večje samospoštovanje kot feminine poskusne osebe. Ugotovitve dajejo sugestijo za nadaljnje raziskovanje povezanosti socialne anksioznosti s spolnimi shemami, ki bi lahko bolje osvetlila dobljene rezultate na področju povezanosti spola in faktorjev socialne anksioznosti.

LITERATURA

1. Adams, G.R. *The Relations Among Identity Development, Self-Consciousness and Self-Focusing During Middle and Late Adolescence*. *Developmental Psychology*, 1987, 23, 292-297.
2. Elkind D., Bowen, R. *Imaginary Audience Behavior in Children and Adolescents*. *Developmental Psychology*, 1979, 15, 38-44.
3. Feningstein A., Scheier M., Buss, A. *Public and Private Self-Consciousness: Assesment and theory*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1975, 43, 522-527.
4. Hurlock, E. *Adolescent Development*. New York: McGraw Hill, 1955.

5. Ishiyama, F.I. *Shyness: Anxious social sensitivity and self-isolating tendency*. *Adolescence*, 1984, 76, 903-911.
6. La Greca, A.M. *Social Anxiety Scale for Children-Revised: Factor Structure and Concurrent Validity*. *Journal of Clinical Child Psychology*, 1993, 22, 17-27.
7. Lapsley D.K. *Adolescent Egocentrism and Formal Operations: Tests of a Theoretical Assumption*. *Developmental Psychology*, 22, 800-807.
8. Leitenberg, H. *Handbook of Social and Evaluation Anxiety*. New York: Plenum Press, 1990.
9. Leary, M.R. *Social Anxiousness: The Construct and Its Measurement*. *Journal of Personality Assessment*, 1983, 47, 66-75.
10. Musek, J. *Psihološki portret Slovencev*. Lj.: Znanstveno in publicistično središče, 1994.
11. Muuss, R.E. *Theories of Adolescence*. McGraw Hill, Inc., 1988.
12. Prawat, R.S. *Longitudinal study of Attitude Development in Pre-, Early and Later Adolescent Samples*. *Journal of Educational Psychology*, 1979, 71, 363-369.
13. Rosenthal S.L., Simeonsson, R.J. *Emotional Disturbance and The Development of Self-Consciousness in Adolescence*. *Adolescence*, 1989, 95, 659-698.
14. Schlenker, B.R., Leary, M.R. *Social Anxiety and Self Presentation: A Conceptualization and Model*. *Psychological Bulletin*, 1982, 92, 641-669.
15. Tkalčić, M. *Odnos spolne orientacije i nekih aspekata samopojmanja* (magistrska naloga). Ljubljana, Filozofska fakulteta, 1990.
16. Vernberg, E.M. *Social Anxiety and Peer Relationships in Early Adolescence. A Prospective Analysis*. *Journal of Clinical Child Psychology*, 1992, 2, 189-196.

SISTEMSKA DRUŽINSKA PSIHOLOGIJA - SKOZI PSIHOTERAPEVTSKO PRAKSO

Carole Eigen

(Predgovor in povzetek pripravila Polona Matjan)

Carole Eigen, licencirana ameriška psihologinja in družinska terapevtka je predstavila pričujoč prispevek v okviru programa študija iz klinične psihologije na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete v Ljubljani in dovolila, da se predstavljeno delo objavi v naši reviji.

Predstavila je psihoterapevtski proces zakonskega para iz svoje prakse, skozi katerega opiše teoretične predpostavke in značilnosti družinskega sistema zakoncev skozi razširjeno družino in več generacij. V jasnem jeziku, ki ga avtorica uporablja, lahko bolje razumemo, kako se tako zdrave kot tudi problematične lastnosti obeh partnerjev dopolnjujejo in nadomeščajo in na kakšen način sta si partnerja vzdrževala sistem odnosov, zaradi katerega sta poiskala strokovno pomoč.

ABSTRACT

Carole Eigen, Ph. D., a licensed American psychologist and family therapist, presented this paper as a part of the programme of studies in clinical psychology at the Department of Psychology at the University of Ljubljana. She kindly allowed to publish this article in this journal.

Theoretical and clinical background is presented through the psychotherapeutic process of a marital couple from her private practice. It is clearly demonstrated how healthy and problem making attitudes in a family system fit together and how a problem making system of communication and relationship holds itself unless professional help is been found.

FAMILY SYSTEM'S PSYCHOLOGY - THROUGH PSYCHOTHERAPEUTIC PRACTICE

This case study of a marital couple is representative of my theoretical and clinical background in the area of family psychology. Family systems theorists postulate that symptoms of psychological distress are selected and maintained by the relationship context in which they are embedded. Clinical efforts to alleviate psychological distress must create change in the interactions among the persons currently involved in maintaining this distress (Green & Framo, 1981). The goal of this conjoint couples psychotherapy is to move toward a reorganisation of the structure of the relationship by altering the characteristic pattern of interaction and the style of communication between the spouses.

The theoretical framework that underlines this couples' treatment addresses the relationship between intrapsychic and interpersonal spheres that influence marital adjustment. Framo (1972) has utilised concepts from object relations and systems theory to describe how unresolved intrapsychic conflicts, derived from dysfunctional patterns in the original family, are acted out or defended against in the interpersonal dynamics of the couple. Psychological symptoms result from the conflicts between individuating, autonomous strivings, and enmeshment within the original family system (Framo, 1976).

Bowen's system theory bridges the gap between psychodynamically oriented approaches which emphasise self development, intergenerational issues and significance of the past, and systems approaches which restrict their attention to the family unit as it interacts in the present (Goldenberg & Goldenberg, 1985). Bowen (1978) developed methods to direct couples back into each spouses family of origin to work through unresolved conflicts that are interfering in the current marital relationship.

The theoretical orientations and methodology described by Bowen and Framo were used to treat this couple. In addition, Kaplan's (1974) method of combining behavioral techniques with psychodynamic couples therapy for the treatment of sexual dysfunctions was useful when a specific sexual issue emerged later in the therapy process.

COMPARISON TO OTHER TREATMENT MODALITIES

Conjoint treatment of marital couples focuses on specific relational problems. The therapeutic process is more structured in comparison to psychodynamic modalities most often used in the treatment of an individual client. Family of origin history is gathered by objective questioning rather than by free association, dream analysis, or introspection. Transference toward the therapist is not encouraged or analysed. The therapist takes an active, directive stance rather than a neutral interpretive position.

The methodology employed in the treatment of couples has some similarity to cognitive behavioural modalities in that conscious thoughts are believed to play a prominent role in mediating emotion and behavior. However, the emphasis is on altering the current interactions and expectations of the spouses through the use of rational exploration of family of origin roles, and communication styles.

Behavioral therapy, based on social learning theory, has also been modified to apply to the treatment of couples. Techniques similar to biofeedback have been found most useful to treat sexual dysfunctions. In contrast to the traditional behavior therapist who actually conducts the learning process, the role of the therapist in this modality is to coach the partners to act as therapists for one another by reinforcing instead of punishing each other's desirable behavior, and conversely by ceasing to reinforce sexually destructive responses (Kaplan, 1974).

In summary, conjoint treatment of couples utilizes aspects of psychodynamic, cognitive and behavioral treatment modalities. Modifications in the focus of treatment and therapist's role have been made to address the relationship as a system, rather than the personality structure of the individual.

ASSESSMENT OF SYSTEM DYSFUNCTION

The marital system is assessed in a series of clinical interviews during which diagnosis and treatment are inseparable. Although diagnostic instruments are being developed to assess family interaction patterns, they are not yet practical for clinical usage (Eigen & Hartman, 1987).

The content and the mechanism of the assessment process are consistent with the goal of altering the structure of the couple's interaction pattern. The information needed to formulate a treatment plan includes (1) the history of the presenting problem (who has the symptom, when it originated, how it developed, how the family reacted), (2) history of the nuclear family (nature of spouses courtship and marriage, impact of children), (3) history of each spouses family of origin (sibling position, degree of differentiation from the system) (Goldenberg & Goldenberg, 1985).

A genogram or structural diagram is constructed to depict the family's relationship system over three generations. The dates of birth, marriage, separation, divorce, death, geographic moves, and periods of ill health, are schematized in a family tree fashion in order to obtain a systematic picture of the family's key life events (see Appendix A, p.). The process of collecting historical data through the use of this orderly procedure is consistent with the therapist's role and objective to remain clear of the couple's emotional turbulence and enable each spouse to define him/herself in relationship to each other and the issues in a rational manner.

Other observations that are important for assessment of the couple's needs are the spouses' commitment to the marriage, whether they basically love each other, their style of fighting, the quality and quantity of their sexual relationship and their motivation for therapy (Framo, 1981). The couple's attention is then turned away from the presenting issue in order to explore the emotional processes and tensions between them to which each is reacting and contributing.

Goldenberg, 1985). Bowen (1978) developed methods to direct each spouse into each spouses family of origin to work through unresolved conflicts that are interfering in the current marital relationship.

OVERVIEW OF THE CASE

Referral

This couple was referred in April, 1986 by a psychiatrist whom they consulted after a two week period of separation. The separation was precipitated by an argument in which the husband struck his wife. Marital therapy was requested by the couple because the wife was hesitant to resume living together and the husband was intensely concerned about the viability of their marriage. The assignment of each spouse to a separate therapist seemed contraindicated because of their pressing need to focus on the marital relationship. Neither spouse had sought psychological treatment prior to this marital crisis and there were no drug or alcohol problems.

DSM - III - R Diagnosis

Both husband and wife were given a diagnosis of Adjustment Disorder with Mixed Emotional Features (DSM-III-R Axis I: 309.28). The onset of anxious and depressed symptoms in each spouse was sudden and coincided with the marital conflict.

The husband's characterological traits which caused social and subjective distress are consonant with a diagnosis of Personality Disorder NOS (Axis II:301.90) with dependent, obsessive compulsive and avoidant features. A diagnosis of the psychosexual disorder, Premature Ejaculation (Axis I: 302.75) was made toward the end of the first year of treatment.

Demographic Data

The wife, 32 years of age, is tall and substantially overweight, yet, she maintains an attractive and carefully groomed appearance. She is employed as a school guidance counsellor and presented herself as competent and assertive in her approach to the initial interview. The husband, 35 years of age, is as tall as his wife, but of more slender build. He attended college only briefly, and is employed as pressman for a major newspaper. The husband stared intently at his wife who sat partially turned away from him. He was visibly anxious, and hesitated to make eye contact with me. On first impression, the wife seemed more formidable than her husband.

History of the Presenting Problem

In exploring the presenting problem, the wife tended to smile incongruously while she discussed the conflict between them. She reported that angry interchanges were a recent occurrence and that she is not a good fighter: "I say what I think and then when it doesn't go anywhere, I leave the room." The last argument escalated to the point of name calling. The husband struck his wife when she attempted to close the bedroom door behind her. She was outraged and made arrangements to leave the house immediately. She remained at her married brother's home during the next few weeks.

The husband expressed embarrassment and surprise at the extent of the anger between them and his uncharacteristic loss of control. He stated clearly that he did not want to be separated from his wife because: "She is part of me." He felt helpless to influence her decision in spite of his anxious wish that his wife return home. The wife expressed doubt about remaining married; although she was no longer concerned about her safety, her decision to return home and attend couples sessions was made reluctantly.

Marital history

The wife attempted to represent the couple by speaking for them both when questions relating to their marital history were posed. The husband tended to sit with his arms and legs tightly crossed, furtively watching her. He volunteered little during these initial sessions, and expressed his opinion only when asked directly.

The couple had maintained separate apartments in the same building for several years before marrying two years earlier. Both are self-sufficient and have mastered the social tasks that are usually opposite - sex related. He cooks and cleans effectively; she is comfortable going places alone and managing money. In response to the question of what attracted them to each other, the husband stated that he was impressed by his wife's friendliness and independence; she was attracted by his kind and thoughtful manner which reminded her of her brother. No mention was made of a physical attraction and questions pertaining to their sexual relationship were answered obliquely. Sexual contact has been disappointing and infrequent after the first year.

Both spouses experienced the loss of the same-sexed parent during adolescence. Neither the husband's German/English mother nor the wife's Jewish father objected to the marriage. The religious difference between the couple was experienced as the least of our problem". The wife reported that her husband is in "constant" contact with his mother, but that she seldomly sees her father. The couple made the decision not to have children prior to getting married.

Couple's current interaction pattern

The couple has developed a pattern of interaction which allows them to maintain both physical and emotional distance. They each express dissatisfaction because they have little in common but they are ambivalent about relating more intimately. The husband's ambivalence is revealed in these conflicting statements: "I prefer to work around the house and would like her to work with me," and then "I don't mind that she goes out all the time because we can't agree on how anything should be done." The wife's ambivalence is also evident in her statement: "He is always uncomfortable when we go out with my friends so I don't even ask him."

Distancing mechanisms include occupying different rooms and maintaining strictly enforced schedules for alternating household responsibilities. This "fairness" principle worked well before marriage, but now breaks down in times of stress. For example, the wife often becomes ill with bronchitis. This is sometimes met with solicitous attention from the husband, but at other times with unfavourable demands, such as that she sleeps on the sofa because her coughing disturbs him.

Husband's family of origin

The husband's family of origin was explored first in order to encourage him to participate more actively in the sessions. The husband described his parent's relationship as distant. His father worked as a pressman and then held a second job which kept him away from home. He reported that his father's temperament was similar to his own in that he seldom expressed his opinions or made decisions involving the family. The husband described his relationship with his mother in the following manner: "We were very close. She let me get away with everything." He was school phobic in elementary

school and continued to be excessively absent throughout his school career. His mother "worked this arrangement out" with school officials so that his absence was unprotested. He was well-behaved and managed to keep up academically, but he had few friends.

In his senior year of high school, the husband formed a brief relationship with a girl who became pregnant. They married, but shortly afterward his mother convinced him to annul the marriage. He never maintained contact with the child, but used the occasion of her birth to leave home and join the army. He said: "I had no rights because I had no interest; she's 17 years old now".

The only sibling is his sister, two years his junior. Mother and sister did not get along, but the father was able to intervene on the daughter's behalf. A significant recollection exemplifying this was of an argument between brother and sister in which the 16 year old son called his sister a name. The father became infuriated and struck his son who retaliated by striking him back. The father "stopped being angry and just went away". After his father's premature death from a stroke at age 52, the son inherited his union book and took his place at work. He was 19 years old and away in the army when his father died. He started, "I never made peace with him; I never even knew him". The mother remarried in 1980 which allowed her son to maintain more physical distance and establish his own residence. He describes his stepfather as a warm Italian man who lets his mother wear the pants.

Theoretical Formulation of the Husband's Family System Dysfunction

The husband's family of origin was dysfunctional in several ways. The parents were unable to exercise their parental roles which resulted in a blurring of generational boundaries. The emotional divorce between the parents led to a mother-son alliance which made real the child's fantasy of dividing the parents and violating the incest barrier. The husband was unable to differentiate himself from this original merger with his mother and move toward emotional autonomy. The symptom of school phobia, in which the family's rules superseded the societal injunction to attend school, permitted him to remain at home and close to his mother. The excluded father became rivalrous with his son and the rage which erupted during the son's 16th year remained unresolved. The son responded with rage reactions to the abdication of sex role and the impotence of his father.

In the husband's undifferentiated family, there was no opportunity for the son to experiment with a wide range of flexible roles necessary for functioning outside of the family. As a result, he remained socially isolated and unable to choose a separate career path. When his father died, the son borrowed his identity still further by replacing him at his job. The emotional cutoff of father and son inhibited the son's resolution of his overinvolved relationship with his mother.

The husband repeated his family relationship dilemma in his marriage. He continues to yearn for merger with those he loves and views his wife as part of himself. He then feels possessed and trapped and in danger of losing his personhood. He acts on the need to break away by engaging in self-absorbing activities which are accompanied by a sense of isolation and depression. The violent episode between the couple which preceded entrance into therapy was a repetition of the sudden outburst of rage between father and son.

Wife's Family of origin

In contrast to the husband's enmeshed mother-child relationship, the wife experienced a distant, competitive and angry relationship with her own mother. She perceived that her brother had the position of importance with her mother. Her father, who had been the youngest of 9 siblings, was still dependent upon his older sisters and was also unavailable to her. She maintained a better sibling relationship with her brother, who was two years older, and with her extended family, especially her mother's sister. This older aunt was the parenting figure for both the wife and her mother. The aunt raised the wife's mother when their own mother died prematurely. She is described as "not very warm, but you know where to stand with her". The wife described her mother as "a grabber" who always wanted something and was generous only with food which she provided by the family's delicatessen business. She stated, "The only time my mother took care of me was when I was sick and she brought me chicken soup. Then she acted like a mother".

The wife attempted to reconcile with her mother during the long illness which preceded her mother's death. When she was 15 years old, she bought her mother clothes to enable her to attend a wedding. She shopped with great care and assembled an outfit, but her mother decided not to attend. She reported being unable to come to terms with their relationship: "I could never do anything right for her, up to the end. I was relieved when she died".

The wife learned to be socially appealing and successful with her peers. She spent her adolescence in the home of a friend. She later resolved her "family needs" by forming a close alliance with her brother and sister-in-law. However, this substitute parental relationship was marred by a jealous component which came to the fore when her brother's first child was born and she felt excluded from her special position.

Theoretical Formulation of the Wife's Family System Dysfunction

Generational boundaries were also blurred in the wife's family of origin. Both the wife and her mother were raised as if they were siblings by the mother's older sister. The wife was a parentified child who reversed roles with her immature mother. She attempted to combat this generational imbalance by developing somatic complaints, thus forcing her mother to stay in a parental role. Her mother then suffered a prolonged illness and early death which the wife was unable to mourn. The wife's father was still enmeshed in his family of origin and unable to assert his position as head of his own family. The wife remains emotionally cut from her father whom she regards with disdain because he is "too involved in self-pity" to recognize her needs.

The wife denies the intensity of her unresolved emotional attachment to her parents by acting more independent than she is. She uses physical distance and internal distancing mechanisms to control the anxiety resulting from these dependency needs. She longs for emotional closeness, but is unable to allow it. Instead, she continues to create substitute families from her social relationships. These more congenial relationships reduce the immediate anxiety, but leave her emotionally isolated under stress.

Theoretical Formulation of Couple's Relationship

During the process of exploring the family dynamics of each spouse, the current relationship structure and pattern of interaction between the couple became clearer. Both members of the couple had inadequate relationships with the same sex parent and lacked appropriate sex role modeling. The husband experienced his mother as domineering and engulfing, and his father as helplessly enraged and emotionally unavailable. The wife experienced her mother as critical and demanding and her father as self-centered and dependent upon his own siblings.

Each spouse's current role reflects their position in their family of origin; older overprotected brother joins with disfavored younger sister and they compete like siblings for scarce emotional resources. The husband took his family role as the dependent partner, while the wife holds the complementary independent, indifferent role she held in her family. The husband becomes the nurtured one who insures the continuity of the relationship and helps his wife conceal her own dependency by displaying it for her. When gratification within the relationship becomes nil, the wife attempts to reverse roles by developing physical symptoms, an acceptable means of gaining comfort because the symptoms are attributed to outside causes. This rapid reversal of roles reveals the basic picture of mutual dependency.

The husband chose a dominant female who is able to interact more successfully with the outside world in a pseudo-independent, almost masculine manner. He has found a parental substitute who is afraid of intimacy and also emotionally unavailable. The wife chose a nurturing male whom she hoped would replace her distant mother, and instead, confirmed her true expectations that he would be ineffectual and unable to meet her needs.

Initial Course of Treatment

The strategy in the initial phase of treatment was to explore the patterns of interaction in each spouse's family of origin in order to lessen the stress on the marriage and make explicit the way in which unresolved parental relationships were currently being reexperienced in the marital relationship.

The couple remained distant from each other during the therapy sessions and all signs of the angry struggle which originally motivated them quickly receded. Their hesitance to commit to active participation with me in the therapy process paralleled their reluctance to commit to each other and tolerate the anxiety of relating intimately. The husband gradually became less apprehensive and began to make direct contact with me by volunteering more information. However, the wife's dissatisfaction seemed to increase and she became more remote.

The therapy process was not well enough established to withstand a two week break in treatment during the summer. The couple formalized a

marital separation at the wife's initiative. The husband felt abandoned and returned to his mother's home. I referred the husband back to my colleague for individual treatment because he was depressed and socially isolated. His therapist suggested that he also join my therapy group. He remained in contact with his wife and used the support of the therapy group to reestablish his marital connection and loosen his tie to his mother.

Resumption of Marital Therapy

The couple reunited and sought to reenter marital therapy after five months. The wife's feelings about the extensive support system established by the husband and my dual role as group and marital therapist were explored. She experienced the group as her ally during the period of separation and expressed relief that her husband was facing difficult issues. She acknowledged her resistance to reaching out in this way for herself. The simultaneous treatment modalities served to make both spouses more available to the task of maintaining and exploring the marital relationship.

Treatment Strategy

The strategy was to keep the emotional system between the couple sufficiently alive to be meaningful and sufficiently toned down to be dealt with objectively. I maintained an active stance by questioning one spouse and then the other to ascertain their thoughts in reaction to the other's communication. Thus, they were able to remain engaged with one another and to hear each other without the usual tension that is automatically discharged between them (Bowen, 1971).

Tracing each partner's family of origin patterns in a conjoint process helped both spouses to recognize that the other's anger and disappointment has roots in parental relationships. The husband's experience of reentering his mother's home motivated him to actively engage in the task of establishing a healthier emotional distance from his overinvolved mother. The wife recognized the significance of this struggle and could now be supportive. The experience of marital separation also stimulated the wife to establish a more connected relatedness with her father.

Interventions into Family of Origin

The goal of the interventions into each spouse's family of origin was to explore how of these emotional systems operate and to facilitate the process of differentiation of self in relation to these systems. The husband was enabled to explore the possibility of shifting his "spouselike" responsibilities to his mother into his mother's present spouse by establishing a man-to-man relationship with his stepfather. He began to ask his stepfather for assistance with a construction project and increased the amount of time spent alone with him. The husband also structured his family visits so that meals were planned with his wife in their marital home. His mother's daily phone conversations were limited and he was able to enlist his wife's cooperation in taking calls that felt intrusive. He was able to confront his anxious feelings when his mother turned her attention to his sister by becoming interested in establishing his own sibling relationship.

The wife was encouraged to structure a "no demand" relationship with her father by requesting that he take her to lunch at regular intervals. She began to be aware of her automatic angry response to the perception that her father sought sympathy from her. She determined to keep her mother out of their conversations and establish a person-to-person interaction with her father. She began with neutral tasks such as seeking advice on an investment and proceeded toward more personal interaction by seeking information about the family situation while her father was growing up.

Each partner was relieved to be out of the focus of negative attention and was able to listen with empathy to the difficulties and disappointments in the other's attempts to make *in vivo* reparations with the remaining parent. The spouses became less alienated from one another and a mutual commitment to the marital relationship began to form.

Altering the style of communication

The couple's dysfunctional style of communication became apparent and was dealt with directly in session. For example, the couple reexplored the decision to have children. The wife was ambivalent and expressed fear of the demands that a child would make on her. She complained about the "hassles" and the commitment involved. She continued to raise the issue which demonstrated her interest and yearning, but she was unable to seek reassurance and encouragement directly.

The husband had a child for whom he failed to assume responsibility, thereby forfeiting contact with her. His guilt and feelings of loss stimulated a desire to raise a child. Initially, he accepted his wife's ambivalence as if it were a final decision. She was enabled to invite his expression of feelings about wanting a child. He displayed resentment at having allowed her to decide this important issue for them both. The wife was relieved to learn that her husband was willing to make this commitment to their relationship. He overcame his reluctance to take a position and broke the pattern of withholding his opinion and then harboring resentment which was expressed through passive aggressive behaviors.

The style of communication around decision making was examined many times with various relational themes to reinforce the notion that clear expression of feeling was possible and more satisfying than the symbiotic wish that the partner can know one's thoughts. On each occasion it was pointed out that this produces conflict because it challenges identity and masculinity.

Active interventions into specific complaints

The conscious complaints that the couple presented as unsatisfying aspects of their relationship were seen as fitting into their need to protect their investment in their perception of one another (FRamo, 1972). For example, the wife's obesity was presented as unappealing by the husband. The wife countered with a revelation of her husband's sexual problem of premature ejaculation. The treatment strategy was to deal directly with each of this presenting problems.

The couple was encouraged to embark on a joint dietary programme. The husband denigrated his obese wife because she demonstrated an inability to discipline herself and indulged in overeating. It disturbed him that she was gratified by an indulgence that he could not allow himself. On previous occasions, she responded to his criticism by eating more. When she actively dieted, his vicarious participation came to light when he began to sabotage the dietary plan by supplying forbidden foods. Open discussion which allowed each spouse to observe the part that he/she played in this interaction was then pursued.

The wife, likewise, had an unconscious investment in her husband's inadequate performance as a sexual partner. She was upset because of the unsatisfying sexual experience, but her ambivalence about his success was demonstrated when direct therapeutic interventions were made.

Although it is often essential to work on sexual difficulties in the course of couples counseling, the decision to use prescribed exercises was made cautiously and represented a turning point in the treatment. The alternative solution was to refer the couple to a sex therapist which would isolate the sexual symptoms from the interpersonal struggle. It was decided to treat the sexual dysfunction as part of the symptomatology that the couple system used to avoid intimacy.

The sexual history revealed that the wife was easily aroused and able to reach orgasm. The husband had always experienced ejaculatory incontinence and his physician confirmed that this was without organic basis. The treatment plan was based on the hypothesis that premature ejaculators do not clearly perceive the sensations premonitory to ejaculation (Kaplan, 1974). The therapeutic task prescribed (stop-start and squeeze technique) were aimed at teaching the husband to recognize preorgastic sensations and avoid being distracted by the process of sexual engagement with his wife. The wife's resistance became apparent when she encouraged violation of the prescription to avoid intercourse which led to continued failure.

Focus on the sexual dysfunction precipitated rapid and intense emergence of interpersonal issues. Resistances and disagreements which arose in connection with sexual exercises were metaphors for interpersonal issues that pervaded the totality of their relationship. The husband's symptom parallels his disposition to hold himself aloof in order to resist incorporation by a powerful female. He experienced his wife's requirement for ejaculation delay as an attempt to dominate him. During the sexual exercises, the husband wanted to receive the undivided attention of his wife. He reversed his symptom so that he became unable to reach orgasm during the manual stimulation employed in the exercises, but would continue to ejaculate immediately on penetration. Although he was dismayed at his failure of control and her frustration, his fantasy was that failure would lead to continued special attention. This infantile wish was frightening and repellant to his wife. In the context of the sexual exercises, she found him to be withdrawn from her and experienced his failure as deliberate withholding.

The sessions were spent in direct confrontation of the minicrises which arose as unrecognized fears and conflicts surfaced. The couple was enabled to argue constructively and openly in the sessions. Additional sessions were scheduled during this time to monitor the exercises and the emotional tension.

The sexual dysfunction was ameliorated when the emotional tension was brought under control and the couple was able to invest in a rational decision to master the symptom by following the directions in a mechanical fashion. In this way, the husband was able to recognize the sensations premonitory to ejaculation resulting in an increased period of penile-vaginal containment. The couple was able to tolerate the anxiety of sharing this intimate dilemma and experiencing greater closeness.

When the couple gained some mastery of this sexual symptom they turned their attention to planning for a pregnancy and negotiated expectations around this issue. The anticipation of having a child motivated the wife to continue to lose weight and gratified the husband by increasing the amount of sexual contact.

The couple continued to explore the themes of the parental relationships, sexual intimacy, decision making and social expectations and anxieties for several months longer. As they became more satisfied with one another, the husband was able to tolerate increased amounts of social contact. His success in the therapy group supported these efforts.

Evaluation of Treatment

The goal of altering the couple's relationship by introducing change in their characteristic interactional pattern and their mode of communication was met to the following extent:

1. Each spouse made efforts to interact with his/her remaining parent with an increased sense of self-differentiation from the original family system. This process relieved pressure on the marital system and helped each spouse to establish more empathetic understanding of their mate. This enabled them to make a commitment to the relationship and the therapeutic process.

2. The decision-making process in the marriage was altered as the husband was enabled to communicate his opinions and his anger more openly. His level of anxiety and depression was lowered and he engaged in less passive-aggressive behavior. The wife experienced relief to be able to rely on him and gradually let down her guard and began to seek his opinion.

3. The relationship became more sexual as the problem of premature ejaculation and associated conflicts were explored. The couple was able to cooperate in order to master the sexual symptom which increased their tolerance for relating intimately.

4. Other specific issues such as the husband's social anxieties and the wife's obesity were also ameliorated. The participation in joint activities helped the couple to develop a basis for functioning as a unit in preparation for becoming parents.

These changes in the structure of the marital system enabled each spouse to invest constructively in their relationship so that their marriage is no longer detrimental to the growth potential of each individual.

Ethical Issues

This case was conducted in accordance with the guidelines established by the American Association Standards for Providers and Ethical Standards (revised 1981). Attempts were made to respect the client's freedom of choice and their rights to knowledge about disclosure of information.

The clients were referred to me by my supervisor, Dr. Ferretti, whom they originally consulted. They were informed of my training and status as a permit holder. I obtained their permission, in writing, to share relevant information and tape record therapy sessions for the purpose of supervision and presentation of their case to the licensing board with all identifying information deleted.

REFERENCES

1. American Psychological Association (1981). Ethical principles of psychologists. *American Psychologist*, 36, 633 - 638.
2. Bowen, M. (1971). Toward the differentiation of self in one's family of origin. In: Andre, F. and Lorio, J. (Eds.) Georgetown Family symposia, a collection of selected papers. Vol. I.
3. Bowen, M. (1978). Family therapy in clinical practice. New York: Aronson.
4. Eigen, C. and Hartman, B. (1987). Replicating the factor structure of Family Adaptability and Cohesion Scales II. *Psychological reports*, 60, 775-782.
5. Framo, J. (1972). Symptoms from a family transactional viewpoint. In: Sagen, C. and Kaplan, H.S. (Eds). *Progress in group and family therapy*. New York: Brunner/Mazel.
6. Framo, J. (1981). The Integration of marital therapy with sessions with family of origin. In: Gurman, A. S. & Kniskern, D. P. (Eds.) *Handbook of family therapy*. New York: Brunner/Mazel.
7. Goldenberg, I. and Goldenberg, H. (1985). *Family Therapy: An Overview*. California: Brooks/Cole.
8. Green, R. J. (1981). An overview of major contributions to family therapy. In: Green, R. J. & Framo, J. (Eds.) *Family therapy: Major Contributions*. New York: International Universities Press.
9. Kaplan, H.S. (1974). *The new sex therapy*. New York: Brunner/Mazel.

FAKTORJI OSEBNOSTI IN DELOVNA USPEŠNOST POVELJNIKOV

Robert Masten

KLJUČNE BESEDE: osebnostne lastnosti, delovna uspešnost, predikcija, vojaški poveljnik

KEYWORDS: personality characteristics, performance, prediction, military commander

POVZETEK

V prispevku je obravnavan odnos med osebnostnimi lastnostmi in delovno uspešnostjo poveljnikov. Zbrani so podatki o nekaterih raziskavah obravnavanega problema v oboroženih silah zahodnega sveta. Izpostavljeni so nekateri problematični vidiki izbora (selekcije) na osnovi osebnostnih lastnosti in nekateri problematični vidiki odnosa med osebnostnimi lastnostmi in delovno uspešnostjo. Predlagane so možnosti za izboljšanje napovedovanja delovne uspešnosti na osnovi osebnostnih lastnosti.

PERSONALITY FACTORS AND PERFORMANCE IN MILITARY COMMANDERS

ABSTRACT

Some studies on personality factors and its relation to performance in the armed forces of Western countries are summarized. Often we could establish, that personality factors are not so closely connected with performance as we expect. Some problematic aspects of selection on the basis of personality factors and the relationship between personality factors and performance are discussed. We try to answer what should be done to do better prediction of performance on the basis of personality factors.

IZHODIŠČA ZA OBRAVNAVANJE POVEZANOSTI OSEBNOSTNIH LASTNOSTI IN USPEHA PRI DELU

Pri spremljanju delovne uspešnosti se velikokrat sprašujemo, kakšen je človek, da je tako uspešen (ali neuspešen), kakšne osebnostne lastnosti ima. Vprašanje povezanosti osebnostnih lastnosti in delovne uspešnosti postane še toliko bolj zanimivo, ko spoznamo (kot bo prikazano v nadaljevanju), da osebnostne lastnosti pogosto niso najboljši napovedovalec (prediktor) uspešnosti pri delu, ali: če je trditev o relativno majhni povezanosti osebnostnih lastnosti z delovno uspešnostjo točna, sledi vprašanje o vzrokih za to.

Razprava o tem problemu se v pričujočem članku opira na empirične podatke iz vojaškega okolja, čeprav moramo vedeti, da velja večina napisanega za vsako situacijo, pri kateri nas zanima delovna uspešnost v povezavi z osebnostnimi lastnostmi.

Ko razpravljamo o delovni uspešnosti, torej o izpolnjevanju zahtev nekega delovnega mesta, se verjetno vsak strokovnjak strinja, da imajo faktorji osebnosti pomembno vlogo. Faktorji osebnosti so poteze, stanja, potrebe, motivi, stališča, cilji, interesi, determinirajoče tendence in generalizirane dispozicije osebnostno-socialnega karakterja (Milgram, 1991).

Ti faktorji se razlikujejo od intelektualnih faktorjev (rezoniranje, verbalna sposobnost, matematična sposobnost, prostorsko dojetje) in od dejavnikov uspešnosti pri delu (upravljanje nekega sistema, letala ipd.).

Osebnostne lastnosti se s časom lahko spreminjajo in so odvisne od lastnosti situacije.

Natančneje se obravnavani problem glasi: katere kvalitete (osebnostne) lahko empirično preverimo, v kateri kategoriji situacij, v katerem časovnem obdobju in s kakšno stabilnostjo?

Vprašati se moramo tudi, kako daleč lahko gremo pri abstrakciji kategorij oz. obravnavanih lastnosti, da je obravnavana kvaliteta stabilna v različnih situacijah in v času.

Kar zadeva uspešnost pri delu obstaja predpostavka, da je večja količina neke lastnosti povezana z za določeno stopnjo večjo uspešnostjo pri delu. Številne raziskave, ki obravnavajo različne osebnostne lastnosti, pa kažejo, da ne obstaja linearna povezava med osebnostnimi lastnostmi in kriteriji, ampak so interakcije kompleksne.

Taki rezultati so zadosten razlog za to, da so pri obravnavi povezanosti osebnostnih potez in delovne uspešnosti čim bolj natančno definirane osebnostne karakteristike in kriteriji.

Nekatere raziskave nam kažejo, da osebnostne lastnosti, kot jih merijo vprašalniki, niso stabilne in se v določenih pogojih spreminjajo hitreje kot značilnosti dela, s katerimi je definirana delovna uspešnost. Npr. Rampton (1970) navaja, da se osebnostne lastnosti nabornikov bistveno spremenijo v času osemtedenskega usposabljanja.

PREGLED NEKATERIH RAZISKAV S PODROČJA OSEBNOSTI IN DELOVNE USPEŠNOSTI POVELJNIKOV

Na ameriškem vzorcu marincev (Mobley, 1977) so opazovali sposobnost izravnave (coping) razlik med pričakovanji in dejanskim stanjem. Primerjali so nekatere osebnostne lastnosti marincev pred vstopom v vojaško službo in po njem. Tisti z višjo stopnjo samozaupanja, nižjo anksioznostjo, boljšo

samopodobo so se znali bolje soočiti s pritiski bazičnega usposabljanja in bili fleksibilnejši pri spreminjanju pričakovanj.

Messner in Puzicha (1981) sta na naključnem vzorcu v nemški vojski ugotovila, da je najpomembnejši faktor za vstop v vojsko pozitivna afiniteta do vojaškega poklica, pozitivna percepcija nadrejenih in kontaktiranje z njimi ter naklonjeno stališče vojakove partnerice do vojaškega poklica.

Podobno so v ZDA (Boesel in Richards, 1982) opozorili na dva osnovna motivacijska vidika: pridobiti si "vreden" poklic in uporabno znanje in možnost osebnega razvoja (vsakega od teh razlogov je na prvem mestu izbrala ena tretjina vprašanih).

Cardsov (Cards, 1977) inventar psiholoških profilov je pokazal, da so bodoči častniki, ki so se šolali na vojaški akademiji, bolj usmerjeni k vodenju, patriotizmu, konformnosti, sprejemanju avtoritet, manj pa so usmerjeni k estetskim vrednotam, benevolenci, religioznosti, neodvisnosti, podpori in enakosti kot njihovi "neoficirski" vrstniki. Prav tako so bolj birokratski, zvesti organizaciji, manj čutijo potrebo po kontroli njihove lastne usode, manj izražajo odtujenost od družbe in kažejo večjo potrebo po karieri. To naj bi potrjevalo hipotezo o obstoju vojaške osebnosti.

Pri realističnih, raziskovalnih, konvencionalnih osebnostih je osip manjši kot pri družabnih, estetsko orientiranih in podjetnih osebnostih (Holland, 1973).

Zelo redke so študije osebnosti ljudi, ki opravljajo nevarne poklice. Take študije bi bile koristne zaradi možnosti aplikacije in povezovanja na poklice, ki so manj nevarni. Potrebno je reči, da obstaja več študij, katerih namen je napovedati uspešnost na osnovi osebnostnih lastnosti neuspešnih kot uspešnih. Kljub temu je nekaj študij dalo pozitivne rezultate.

Cooperja (1982) so zanimali za "pirotehniko" (deaktivatorji neeksplozivnih ubojnih sredstev) v Veliki Britaniji. Zanje je značilna nizka potreba po pripadnosti, nizka stopnja interpersonalnega konflikta, preferenca dela s stvarmi kot z ljudmi, nekonformizem. Posplošimo lahko, da so glavne odlike pri omenjenem delu socialna distanca, emocionalna kontrola in nekonvencionalno mišljenje. Cooper (1982) priporoča, da raziskovalci, če je to mogoče, postavijo model skladnosti človek-okolje, ki bi vseboval kritične lastnosti, ki so potrebne za opravljanje kritičnih del v okviru nekega poklica, da konstruirajo instrumente, ki te lastnosti ustrezno merijo in jih validirajo na ustreznih vzorcih.

Potter (1981) je ocenil nekatere lastnosti kandidatov za častnike (za posadke podmornic) pred in po pettedenskem bazičnem treningu v ameriški mornarici. Tisti, ki so se izkazali kot uspešni, so bili manj anksiozni, manj sovražni, manj testno anksiozni kot njihovi manj uspešni kolegi. Znali so navesti več izkušenj iz preteklosti, ki naj bi jih vodile k pričakovanemu uspehu. Prav tako poročajo, da so uspešnejši živeli bolj kvalitetno družinsko življenje.

Podobne rezultate je dobil Bohrer (1980) s častniškimi kandidati na Kraljevi vojaški akademiji v Belgiji. Samozaupanje in nizka socialna anksioznost sta bili v visoki interkorelaciji in se povezujeta z voditeljskim vedenjem in z uspešnostjo častnikov.

Kot je bilo omenjeno, je bilo na področju povezovanja osebnosti in uspešnosti pri delu kar nekaj študij, ki so pokazale na nizko povezanost prediktorjev in kriterijev. Menim, da lahko neuspeh v nekaterih primerih povezujemo z napačno izbranimi instrumenti.

Poleg instrumentov, ki so se pokazali kot neustrezni, je morda bolj obetaven pristop razvoj baterije motivacijskih dejavnikov. Mc Combs (1982) je v raziskavo vključil nekognitivne vsebine, npr. vojaško pričakovanje, odgovornost do sebe, zaznavo učinkovitosti pri učenju, samovrednotenje, motivacijo za osebno rast, testno anksioznost. Diskriminantna analiza loči 70% uspešnih poveljnikov.

V slovenski vojski so bili obravnavani poveljniki na nivoju neposrednega dela z vojaki (Masten, 1995). Osebnostne značilnosti - agresivnost, empatija, osebnostna čvrstost, motivacija pri delu, direktivnost stališč in samospoštovanje - so bile obravnavane glede na delovno uspešnost poveljnikov. Povezanost obravnavanih osebnostnih lastnosti in delovne uspešnosti je nizka (multipli $R=.30$). S splošnim faktorjem uspešnosti se povezuje osebnostna čvrstost, neposredna agresivnost in motivacija za samo delo. Uspešnejši poveljniki so bolj neposredno agresivni od manj uspešnih, manj uspešni pa imajo bolj izraženo empatijo.

3. Obstaja več pristopov k osebnosti, ki se medseboj precej razlikujejo. Ni omenjeni rezultati merjenja kritičnega vedenja ali dobrih in slabih lastnosti, zato ni nujno, da bi bile povezave med osebnostjo in uspešnostjo in raznavam.
4. Običajno so osebnostni faktorji konceptualizirani kot poteze (traits), ki so povezane z vedenjem posameznika v večini situacij. Manj pogosti so poskusi konceptualizacije osebnostnih karakteristik kot stanj (states). Ta okoliščina je za praktično delo (organizacijske analize, "človeški inženiring") manj ugodna.

IZBRANE ZNAČILNOSTI OSEBNOSTI, KI SO OBIČAJNO POVEZANE Z USPEŠNOSTJO PRI DELU

Nekatere osebnostne lastnosti se pogosto povezujejo z delovno uspešnostjo.

Samozaupanje

V mnogih vojaških situacijah, kjer je potrebno rešiti nek problem, je visoko samozaupanje povezano z boljšim uspehom, ne glede na to, ali gre za samozaupanje kot potezo ali stanje. Prva oblika se nanaša na večino situacij, druga pa le na nekatere situacije.

Slabo samozaupanje kot poteza je podobno naučeni nemoči in se z uspešnim reševanjem problemskih situacij povezuje obratnosorazmerno. Nizko samozaupanje kot stanje lahko v določenih primerih deluje tudi motivirajoče, v smislu premagovanja trenutnih slabosti.

Nagnjenost k tveganju

Ta lastnost je v vojaškem okolju zelo pomembna. Posledica prekomernega tveganja so lahko namreč nepotrebne izgube, stvari ali ljudi. Po drugi strani pa je določena mera tveganja nujna za doseganje dobrih rezultatov. Streufert (1986) je raziskoval povezanost te variable (nagnjenost k tveganju) z drugimi osebnostnimi lastnostmi. Kaže, da so naslednji tipi osebnosti - tip-A (teži k uspehu, je tekmovalen, se mu vedno mudi,...), tip z visoko ravno neskladnosti (ima visoko toleranco za inkongruentnost med izkušnjami in pričakovanim tveganjem) in tip osebnosti z nizko kognitivno kompleksnostjo (manj integrirano multidimenzionalno procesiranje informacij) - prej pripravljene tvegati v situacijah, kjer so možne zelo neugodne posledice, če akcija ne uspe. Čeprav ni konsistentnih povezav med psihološkim nivojem vzbujenja, kognitivnim stilom in tveganim vedenjem, Streufert (1986) zaključuje, da je tveganje predvsem kognitivna napaka in jo je možno odpraviti s kognitivnim retrainingom.

Omenjeni rezultati merjenja kritičnega vedenja so bili dobljeni v laboratoriju, zato ni nujno, da bi bile povezave med osebnostjo in kriterijem v naravnem okolju enake.

Lokus kontrole

Lokus kontrole je osebnostna spremenljivka, ki se na zapleten način povezuje z učinkovitostjo pri delu. Lokus kontrole je pripisovanje izvora nekega dogajanja. Interni lokus kontrole pomeni pripisovanje vzrokov dogodkov sebi in se povezuje z bolj konstruktivnim ravnanjem. Eksterni lokus kontrole pa se nanaša na zunanje razloge, ki se povezujejo z vzroki dogajanj. Ljudje so nagnjeni k temu, da vzroke za neuspeh pripisujejo drugim, razloge za uspeh pa sebi. Interni lokus kontrole je običajno prednost, saj se povezuje s prevzemanjem iniciative, samokorekcijo, samoregulacijo in ostalimi konstruktivnimi vedenji (Milgram, 1991).

Znano je tudi, da se zaposlenim v bolnišnicah, ki imajo pretežno interni lokus kontrole, zgodi manj nesreč kot tistim, ki imajo pretežno eksterni lokus kontrole (Jones in Wuebker, 1985). Ljudje z eksternim lokusom kontrole so v primeru nezadovoljstva s svojo zaposlitvijo manj pripravljeni zamenjati zaposlitev, kot ljudje iz nasprotne skupine (Blau, 1987). "Eksterni ljudje" tako bolje tolerirajo neugodne okoliščine, ne iščejo takoj nove službe,....

ZAKAJ JE V VOJSKI VEČJI Poudarek NA RAZISKOVANJU KOGNITIVNIH KOT OSEBNOSTNIH FAKTORJEV ?

Odgovore lahko poiščemo v nekaterih znanih dejstvih:

1. Koncept osebnosti je bolj utemeljen teoretično in slabše operacionalno definiran kot koncepti na področju intelektualnega funkcioniranja, delovne uspešnosti...
2. Slednji koncepti so bolj usidrani v praktičnem kontekstu, so bolj izmerljivi in se jih da lažje kvantitativno opredeliti. V zvezi s tem so tudi bolj ugodne merske karakteristike.
3. Obstaja več pristopov k osebnosti, ki se medsebojno precej razlikujejo. Ni jasno, katera teorija na tem področju je "prava".
4. Običajno so osebnostni faktorji konceptualizirani kot poteze (traits), kar je povezano z vedenjem posameznika v večini situacij. Manj pogosti so poskusi konceptualizacije osebnostnih karakteristik kot stanj (states). Ta okoliščina je za praktično delo (organizacijske analize, "človeški inženiring") manj ugodna.

Razvoj pri raziskovanju in obravnavi osebnostnih faktorjev v vojaških okoljih je pogojen z razvojem na naslednjih področjih:

1. Potrebno je definirati problemsko področje, kjer lahko osebnostni faktorji prispevajo k napovedovanju, razumevanju obravnavanega problema, tako na teoretični kot na praktični ravni.
2. Potrebno je konceptualizirati osebnostne variable, ki se nanašajo na osebnostne lastnosti kot stanje, in osebnostne variable, ki se nanašajo na osebnostne poteze, in z njimi opisati socialno-osebnostne lastnosti, ki so povezane z učinkovitim vedenjem v specifični situaciji.
3. Vsebinsko jasne kriterije je potrebno operacionalizirati v smislu zadovoljevanja zahtevam merjenja (ustrezne merske karakteristike).
4. Nujna je izvedba inicialnih validacijskih študij na področjih, ki jih obravnavamo.
5. Osebnostni faktorji, ki so preverjeno veljavni, naj bodo vključeni v tekoče postopke selekcije, treninga in evalvacijske politike v organizacijah.
6. Veljavnost in uporabnost novih postopkov in pokazateljev mora biti kontinuirano spremljana.

Bistveno je, da je prediktorski prostor definiran v skladu s kriterijem: na kaj želimo vplivati. Npr., če je področje operacionalizacije osebnosti in temperamenta manj natančno, je osebnost/temperament boljši prediktor pripravljenosti za posebno prizadevanje, podporo tovarišev, skladanje z disciplinskimi normami kot pa kognitivne sposobnosti.

Psihomotorične in percepcijske sposobnosti so boljši prediktor specifične in splošne uspešnosti pri opravljanju naloge.

Podobno se je pokazalo, da osebnostne karakteristike ne napovedujejo uspešnosti izvedbe konkretne naloge tako dobro kot procesi izravnave (coping), ki so za posameznika značilni in specifična ocena situacije. Uspešna izvedba naloge je odvisna od ocene situacije/naloge, ki je lahko pozitivna ali negativna (kjer je naloga ocenjena kot nevarnost) (Milgram, 1989).

ZAKLJUČEK

Glede na obravnavane vidike selekcije na osnovi osebnostnih lastnosti lahko povzamem:

- napovedovanje uspešnosti pri delu je boljše, če gre za kratkoročne napovedi (npr. do 5 let);
- z večjo gotovostjo lahko napovemo uspeh pri usposabljanju kot pri opravljanju ocenjevanega dela v praksi;
- uspešnost pri opravljanju praktično-operativnih spretnosti je težje napovedljiva kot uspešnost pri abstraktno-kognitivni dejavnosti;
- predikcija je boljša, če obstaja podobnost zahtev med diagnostičnim postopkom in kriterijsko situacijo;
- možnost posploševanja rezultatov pada z naraščanjem specifičnosti merjenih kategorij (vendar se pri tem poveča veljavnost) in obratno (možnost posploševanja raste s padanjem specifičnosti kategorij, vendar je validnost manjša).

Pomembno je vedeti, da povezanost ne pomeni vzročnosti. Torej ne moremo ob statistično pomembni povezanosti zaključiti, da npr. neka osebnostna lastnost vpliva na uspeh človeka s to lastnostjo. Lahko sicer rečemo, da je za nek nivo uspešnosti potreben nek nivo določene lastnosti (npr. inteligentnosti). Ne moremo pa reči, da bo vsakdo, ki ima to lastnost dovolj visoko, hkrati tudi uspešen. Lahko torej zaključujemo v določenih okvirih statistične gotovosti. To še posebno velja v primerih, ko nek sistem, na katerega se problematika nanaša, ni stabilen, je še v nastanku in spreminjanju. To npr. velja za slovensko vojsko, v kateri je bila izvedena raziskava o povezanosti osebnostnih lastnosti in delovne uspešnosti. V takem primeru lahko obstaja več vplivov na merjeni objekt, ki niso kontrolirani.

Vseeno pa lahko rečem, da je v vojski vloga poveljnikov ključna. Ob tem pa moramo vedeti, da je dober poveljnik nujen pogoj za dobro delo, ne pa zadosten.

LITERATURA

1. BLAU, G.J. (1987). Locus of control as a potential moderator of turnover process, *Journal of Occupational Psychology* 60, str. 21-29.
2. CARD, J.J. (1977). Differences in the demographic and sociopsychological profile of ROTC vs. non-ROTC students. *Journal of Vocational Behaviour* 11, str. 196-215.
3. COOPER, G.L. (1982). Personality characteristics of successful bomb disposal experts. *Journal of Occupational Medicine* 24, str. 653-655.
4. MASTEN, R. (1995). Nekatere osebnostne lastnosti poveljnikov in njihova delovna uspešnost (magistrska naloga). Ljubljana, Filozofska fakulteta.
5. MILGRAM, N.A. (1991). Personality Factors in Military Psychology. In R. GAL & A.D. Mangelsdorff (Eds.) *Handbook of Military Psychology*. New York, John Wiley & Sons, 559-571.
6. MOBLEY, W.H., HAND, H.H., LOGAN, J.E. & BAKER, R. (1977). Prerecruit training values, expectations and intentions of Marine Corp Recruits. Columbia, SC. University of South Carolina, Center for Management and Organizational Research.
7. TZINER, A. & DOLAN, S. (1983). Evaluation of a traditional selection system in predicting succes of females in officer training. *Journal of Occupational Psychology*, No. 55, str. 65-76.

Podobno se je pokazalo, da osebnostne karakteristike ne napovedujejo uspešnosti izvedbe konkretna naloga tako dobro kot procesi izravnave (coping), ki so za posameznika značilni in specifična ocena situacije. Uspešna izvedba naloga je odvisna od ocene situacije/naloga, ki je lahko pozitivna ali negativna (tj. je naloga ocenjena kot nevarnost) (Milgram, 1989).

SOME REFLECTIONS ON MIRRORING, PROJECTIVE IDENTIFICATION AND EMPATHY TROUGH DEVELOPMENT AND GROUP THERAPY

Polona Matjan

POVZETEK

Pričujoče delo je nastajalo v procesu študija skupinske analize pri Londonskem inštitutu za skupinsko analizo in je zato v angleščini. Članek ima ambicije napraviti pregled čez tri najbolj temeljne fenomene, ki se pojavljajo v teku skupinske psihoterapije po metodi skupinske analize, to so: zrcaljenje, projekcijska identifikacija in empatija. Poleg vpliva in terapevtskih možnosti skozi psihoterapevtski proces, skušam fenomene tudi razvojno uvrstiti, pregledati časovno pojavljanje in funkcijo.

Zrcaljenje izgleda razvojno najzgodnejši fenomen, ki se pojavi med materjo in otrokom ter nosi zasnovo za kasnejšo identifikacijo. Tudi v skupini ima lahko libidno ozadje, ki omogoča terapevtski proces in spremembo, ali pa se pojavi kot znan destruktivni fenomen v obliki malignega zrcaljenja.

Skozi projekcijsko identifikacijo se subjekt predvsem želi znebiti neprijetnih vsebin in že predpostavlja sled meja med subjektom in objektom, to pomeni, da se pojavi z začetki diferenciacije.

Odrasli brez empatije niso zmožni bližine, kot psihoterapevti pa lahko delujejo le preko razumskih konstruktov, v resnici pa se ne morejo živeti v doživljanje drugega. Sposobnost za empatijo je tesno povezana s procesom projekcijske identifikacije med dojenčkom in materjo oziroma kvaliteto zgodnje simbioze v objektivnem odnosu.

ABSTRACT

The ambitions of this paper are to make an overview of the three basic phenomena in the process of group analysis: mirroring, projective identification and empathy. The emphasis is on the influence and therapeutic possibilities of these phenomena, on developmental function and timing in early childhood.

Mirroring seems to be developmentally the earliest process, that occurs in the relationship between the child and the mother. It is the basis for a later process of identification. When speaking about its function in the group, it can occur in the libidinal context and carries the possibilities for psychotherapeutic process and change; or it can occur in a destructive form of malignant mirroring.

The process of projective identification enables the possibilities of getting rid of something, where already a shape of boundaries is needed, so it occurs with the beginning of the differentiation process.

Adults without capacity for empathy are not able to create or to stand closeness with others, as psychotherapists they function only through rational constructs, they can never feel the feelings of other people. The capacity for empathy is linked with the process of projective identification between the baby and the mother during the very early period of symbiosis in the developmental line of creating object relations.

MIRRORING

The Term

"The human mind has knowledge only through its ability to reflect or to copy something outside itself, knowing ourselves means seeing ourselves and seeing ourselves means ourselves seeing ourselves" (Zinkin, 1983). It means that the subject can recognise and see a part of him/herself in the object.

Mirroring Through Development

Winnicott describes the mother's face as the precursor of the mirror in individual emotional development. "The baby sees himself or herself in the mother's face", or in other words "the mother is looking at the baby and what she looks at is related to what she sees there".

Perception as an ego function might be the beginning of a significant exchange of the world, a two-way process, the beginning of what is introjected and what is later projected. "The child begins to introject the mother's face and expressions on her face and these are the first traces of his/her self and also through mirroring he realises what he is and what he is not, it is a help to differentiation" (Pines 1982). Zinkin (1983) summarises the same article in:

- the baby seeing himself as in a mirror reflected in his mother's face, sees not the "objective truth" but the mother's subjective response to him, and he adds that this response to her then produces another response to him in a circular interaction or dialogue,
- the baby's "insight" into himself occurs at the same time as he gains knowledge of his mother.

A good enough mother mirrors the child her admiration and affection and it has been proved also by experiments that if the mother stops mirroring to the baby and simply remains unresponsive, the infant goes in panic and anxiety and begins to cry enormously.

This is the phase of symbiotic experience in which Margaret Mahler calls the mother's response "the mirroring frame of reference".

For healthy development, appropriate mirroring is needed, and not only in symbiosis, but through the whole developmental line of building the self. This is called the "imitative mirroring" where the mother is copying the sounds and gestures of the baby and so provides feedback with which the baby later discovers the ability to imitate the adult. Through looking, the baby has a powerful way of controlling the mother and so gains an early sense of security in the first relationship.

In the beginning the self and object representations are unclear and changeable. Through complicated development they become more constant and realistic. A cohesive self means a psychic structure that integrates the personality and is relatively constant through time (Jogan, 1993).

Kohut writes about the need of an appropriate mirroring in the age from 18 months to 3 years in the development of a healthy narcissistic economy. If not, the personality development goes in the direction of a narcissistic vulnerable person.

Mirroring and Groups

S. H. Foulkes (1964) discovered mirroring as a therapeutic factor in group analysis. He writes: "Mirror reactions are characteristically brought out when a number of persons meet and interact. The person sees himself, or part of himself - often a repressed part of himself - reflected in the interactions of other group members. He sees them reacting the way he does himself, or in contrast to his own behaviour. He also gets to know himself - and this is a fundamental process in ego development - by the effect he has on others and the picture they form for him".

T. E. Lear (1990) emphasises the role of the conductor as observing the experience of one member being mirrored by another. Sometimes the one who mirrors realises that what is being attributed to him or her belongs also to the other and begins to negotiate how far characteristics do or do not belong to whom in detail.

Pines (1982) wrote that "the proposition of looking and being looked at is a fundamental process in personality development, it is finding out who one is and who one is not". He mentioned a matrix theory of development, where mother and infant progressively differentiate and individuate. This is a basic paradigm of group analysis.

Benign and Malignant Mirroring

L.Zinkin (1983) in his article summarises thoughts shared about mirroring as an integrative process, Winnicott, Foulkes and Yalom. On one part mirroring is a benign process that is leading to the development of a healthy sense of self. Yalom attempts to explain this phenomena in terms of mutual projective identification, but Zinkin objects to understand the process of mirroring only in terms of projective identification and calls the attention to the fact that the explanation is not sufficient. This phenomenon in groups happens when one member acts as the double for the other. There seems to be a variety of pairing. In it's malignant form the process shows it's destructiveness in its uncontrolled taking over. In this case the conductor is supposed to be active, the whole group can remain struck by the uncanny atmosphere which is generated.

Zinkin (1992) wrote that what seems to be happening in malignant mirroring is "a sticky sort of partnership in which each partner needs the other to embody a certain characteristic which they hold in common, thus establishing sameness or identity, while at the same time each needs to be assured that they are, nevertheless, in some essential way different from the other in respect to the same characteristic. The characteristic is ambivalently valued in that it can be seen to be both desirable and undesirable. The result is a kind of mirroring, but one which has gone horribly wrong, like the distorting mirrors in a fun-fair".

Pines (1982) believes that the presence of a form of negative mirroring is based on a diadic level of relationship and of much earlier form of mental development. He writes: "There is no acceptance of an aspect of self that is reflected in the other and also the other in the self. Self and other show reactions of intolerance, irritation and rejection. No progress can be made until the level of relationship (interpersonal) and the level of object relations (intrapsychic) has been raised to a higher level, where seeing the object as the same is not the danger of loss of identity any more".

The Analyst as a Mirror

The first who used the expression "the mirror" in psychoanalysis, was already the beginner of it, Freud. What he considered to be the task of the analyst is to act as a mirror and to reflect all the verbal and nonverbal behaviour to the patient, as the analyst sees it. Freud (1912) wrote: "the therapist should show only that which he himself has been shown".

Dealing with severely disturbed patients and through developmental approach and object relations theory modifications in the therapeutic technique were suggested, so the therapist's interventions nowadays are quite different in many ways.

Mirroring Transference

The conception of the mirroring transference has been built by Heinz Kohut according to the way in which the mother originally reflects back the baby's sense of self. Through the mother's validation of the child's experiences of excitement, pleasure, pride, ..., the child develops strong self esteem. Without that validation, the child concludes that there is something wrong with his feelings, and he feels ashamed of them.

In therapy, Kohut identifies two types of positive transference-like phenomena. Narcissistic disordered personality typically develops the idealising transference and the mirror transference with the therapist. Often a mirror transference will develop and gradually be supplanted by an idealising transference. "A mirror transference is the patient's sense of well being and internal cohesion maintaining by continually eliciting admiration from the therapist" (Manfield, 1992). He divided mirror transference into three types, the third, the most developed is called, simply, the mirror transference. "The patient with this transference is interested in a therapist only for the function that the therapist can serve in reflecting the patient's grandiosity" (Manfield, 1992). The therapist's intervention is not a neutral listening, a non mirroring face that can be an injury for the narcissistic vulnerable patient that causes narcissistic rage or withdrawal. It is an interpretative comment that communicates empathic understanding. The patient must have the feeling that the therapist is listening and understanding. "The repeated experience of being understood in depth builds

up the sense of self, based upon the capacity to evoke feeling and thought in the other" (Molon, 1986).

Mirroring Interventions

Manfield (1992) understands mirroring interventions as interventions that acknowledge a feeling, or in some case an attitude, of which the patient is either already aware or approaching awareness. These interventions differ from confrontations, that steer the patient into a new course of investigation. Mirroring interventions are intended to be empathic, supporting the patient in the direction that he is already investigating.

PROJECTIVE IDENTIFICATION

The Term

The concept of projective identification, introduced by Melanie Klein, Hanna Segal (1973) defines as: "parts of the self and internal objects are split off and projected into the external object, which then becomes possessed by, controlled and identified with the projected parts".

Later she defines its manifold aims: "projective identification may be directed towards the ideal object to avoid separation, or it may be directed towards bad object to gain control of the source of danger. Also various parts of the self may be projected, the bad parts to get rid of them as well as to attack the object or the good parts to keep them safe from bad things inside the self".

Joseph Sandler proposes three stages of projective identification:

- the first stage - the hatred of the baby that is directed towards the mother. This is a process that occurs in fantasy, processes of change in the mental representation of self and object occurring at various levels of unconscious fantasy.
- the second stage - occurs in psychoanalysis as countertransference thoughts and feelings, as a part of the patient's personality, as his creation.

- the third stage - projective identification as the externalisation of part of the self or of the internal object that occurs directly into the external object. The reaction of the mother or the therapist should be in terms of Winnicott the reaction of a good enough mother's holding, or in terms of Bion's concept of containing.

Kernberg (1987) defines projective identification as "a primitive defence mechanism consisting of a) projecting intolerable aspects of intrapsychic experience onto an object, b) maintaining empathy with what is projected, c) attempting to control the object as a continuation of the defence efforts against the intolerable intrapsychic experience, and d) unconsciously inducing in the object what is projected in the actual interaction with the object".

Horwitz suggests the term projective introjection instead of identification, because identification occurs in the context of relatively well differentiated boundaries between self representation and object representation; what happens in the process of "projective identification" is that the subject reintroduces the projected material.

Projective Identification Through Development

Kernberg thinks that the developmental line that leads from the projective identification, is based on an ego structure centred on splitting as its essential defence, to projection, which is based on an ego structure centred on repression as basic defence.

Because the projective identification implies that the subject has already some capacity to differentiate between self and nonself, that also means between intrapsychic and external reality, the infant, that uses it, has already reached a certain level of development. Kernberg points out that: "projective identification represents the infant's earliest effort at differentiating self and object representations under conditions of peak negative aspects. When the infant is in pleasurable states, the mechanism of introjection occurs, as an active and adaptive process. Projective identification fosters differentiation under conditions of unpleasurable peak affect states".

Projective Identification and Groups

Bion left no doubt that projective identification is the main conception in the functioning of groups and that the group therapist must observe its occurrence within himself, be able to distance himself from it and rely on his affective experience as a major source of his interpretations (Horwitz, 1983). Leonard Horwitz writes about two effects of projective identification:- "on the self: when the bad, aggressive self is projected, the subject may experience a depletion of energy and a loss of assertiveness. Later he introjects the aggression or the other content attributed to the object. The material is reintrojected by the subject because of the permeability of ego boundaries and the relative lack of differentiation between self and object.

- on the external object: the target person may have an experience of being manipulated. That is also the main mechanism in marital couples. Each becomes a representative of the other's self. Also in good marriages, we can find a projective identification of a normal kind, projective identification grows only in the soil of intimacy and intense involvement".

According to Horwitz, the differentiation between healthy and pathological projective identification depends mostly on the strength or the weakness of the ego structure of the parties involved.

There are specific group phenomena that are energised by the projective identification:

- role sucking

group forces act sometimes in a way to pressure a person into a needed role. Through projective identification, the person that is suctioned is the repository of the projections of others and is being manipulated in needed roles.

- spokesman

is the member of the group who is expressing the dominant theme of the group in a specific time. The member's behaviour is not only the product of his own propensities but also the group needs.

- scapegoating

the most frequent form is the displacement of a patient's aggressive or libidinal impulses from the therapist onto another member, toward whom such feelings do not elicit the same fear of punishment.

Projective Identification and the Activity of the Therapist

According to Bion, Sandler and Kernberg, the central contribution of the therapist, when projective identification takes place, is in containing. That is the capacity of a care taking mother, what means being attentive and tolerant to the infant's or patient's behaviour, showing that the therapist can "contain" these feelings and respond in a more mature way. In therapy, the therapist returns the patient's fantasies and feelings in a form of acceptable interpretation.

EMPATHY

The Term

Empathy means when one talks about "putting oneself in someone else's shoes", in slovene we say "putting oneself in someone else's skin", what is even more colourful comparison of what is going on.

Greenson (1967) describes: "Empathy is a mode of understanding another human being by means of a temporary and partial identification. It is an intimate, nonverbal form of establishing contact. Empathy is a regressive phenomenon and appears to be related to the more or less controlled regressions seen in creative individuals. This kind of emotional closeness develops in the child in the first months of life. It is mobilised by the nonverbal, intonational, skin touching, loving and caretaking activities of the mother".

Empathy through Development

According to Sandler (1987), projective identification is regarded as the basis for empathy. The state of primary confusion between self and object referred to primary identification is one that persists in modified form throughout life and which provides the basis for empathy.

Jacobson, Mahler and Spitz also find the capacity for empathy developing from the early baby's relationship with the mother, through early identifications, based on primitive forms of introjection and projection.

It is to emphasise that empathy means partial identification or even merging with the object but without losing the sense of reality or identity confusion. Understanding others that we love as adults and the other world depends on our capacity for this temporary and partial identification with them. If this identification is a threat to the identity and the cohesion of the self, then the person would not allow himself/herself to try to identify with - to deeply understand what the other person is feeling.

Empathy and Groups

Shapiro (1991) emphasizes Kohut's assumptions how important empathy is for the self psychology oriented group therapist. Equally crucial are the therapist's empathy for the group-as-a-whole and empathy between group members.

In the group, the patient gradually internalizes the therapist's and the other group patient's ways of viewing the world, including the quality of empathic understanding of the therapist and the other group members. Through transmuted internalization (Kohut's term), the process by which qualities of the other, experienced as selfobject, are eventually perceived as belonging to the self.

According to Kohut, the concept of empathy is related to the concept of selfobject. The object's presence allows the self to experience its own self in way that would be otherwise not possible. These objects are available to fulfil functions that meet developmental needs for self esteem regulation. The selfobject experience requires enough differentiation on the part of the subject to perceive the other person as separate. Shapiro argues that as much

as that just as this phase of the child's development, an empathic response by parents is essential for cohesion and development of the self, empathic responsiveness on the part of the therapist and the group members is needed for a patient's development and maintenance of cohesiveness and self esteem.

Weinstein writes: "developing the capacity for empathy is usually thought of as the inevitable result of successful psychic building in the context of an attuned selfobject relationship. Yet, a group provides unique opportunities for a patient to witness responses which are empathic yet not gratifying, without being directly involved in the encounter. A group can also "teach empathy" by exposure to different styles of empathic responses from the therapist and from each group member."

DISCUSSION

From the developmental point of view, mirroring starts before projective identification. When baby is lying, and seeing nothing if it does not come in front of his/her face, the mother's face is what the baby sees. Investigations show that the baby a few days after birth responds in different way to a toy or to a human face.

A good enough mother intuitively imitates the baby's gestures, the voice and sounds - she mirrors it back to the child. So the first traces of mirroring begin. But the human mirror is never the whole mirror. Like the echo reflects only the last part, at first the mother is mirroring the infant his gestures and voice, and it is done through a loving atmosphere and play. In the reality, the baby is small and helpless and from time to time anxious and crying, but this is not to be mirrored in a healthy development. In the contrary, the purely mirroring reaction from the mother would even frighten the baby. So, a healthy mirroring process in the development occurs in the libidinal context.

If the baby is frightened and crying, the optimal mother's reaction is holding and containing. When the baby already knows that he/she is not the mother and has a sense of separateness then this is a situation when projective identification takes place and where the mother through holding or containing gives to baby the opportunity to reintroject, to take back a less anxious emotion, a more neutralised feeling and so the baby finds the way to calm him/herself.

The basis for exchange is perception, as one of the earliest ego functions, this is the necessary condition, that the mirroring process can take place. This is probably the starting point for the most important experience in the development of object relations, the symbiosis.

When possible, the infant starts to mirror the mother. So the exchange begins and this is the preliminary step for the imitation process and also for the differentiation process. Through mirroring and perception, the baby can perceive also the differences with the mother, not only similarities.

Through mirroring the baby imitates or better at first introjects what he/she perceives, and so the building of the self begins.

In group therapy, when the members meet, they recognise some parts of the self in others and reflect them. If this part seem to be close to consciousness or a part of one's conscious self image, then this mirroring can bring more contact and closeness into the relationship. It brings an insight that is therapeutical and not too painful. Probably it is also very important how the two members deal with closeness, what was their early symbiotic experience. It has to do with the degree of the cohesiveness of the self of the two members. If the two mirroring members are not afraid of losing their identity, of merging one in another, then this mirroring has a libidinal background and is in the function of coming closer. This is what Pines calls benign mirroring. As we know, the feeling of closeness has to do with the symbiotic experience and therefore with the capacity for empathy. Empathic feelings tell the member or the group therapist to what degree a mirroring process is benign or therapeutical for a member and when it starts to be malign.

From individual psychotherapy we know how a too early or too complex confrontation or mirror to a patient is not necessarily in the service of therapy. It is rather a sign of the ignorance of the therapist or it may be a result of his countertransference - with too much mirroring the therapist makes the needed distance from the patient.

Mirroring in the group has also a function to identify who is who and how close or how distant the members are, therefore it is in important way to establish closeness and distance. This is the way also for each member to build his own self, to imitate and identify with the idealised part of someone else, as it goes in the same direction as the phase specific developmental

process of the child. The precondition for this benign mirroring seems to be a certain empathic capacity, to overcome identity threat, and a capacity for closeness of the mirrored members, I would call it "in libidinal context".

If the mirroring content brings an identity threat to the surface, if it brings to soon and to violently a part of one's self that can not be perceived because of, for example, very primitive defence mechanisms as denial and splitting, then, to my point of view, malignant mirroring appears. Its purpose is to make distance and even to get rid of someone who could be a threat for merging, for losing the identity through seeing some similarities, not being able to keep the boundaries. Zinkin writes how this kind of process occurs always in pairs, not in the whole group. I understand it as a threat of symbiotic merging. Therefore there is the need to put the other on distance or oneself with leaving the group. This kind of mirroring occurs in aggressive context.

It is clear once again how perception is connected very much to emotional state and how it operates in the function of defence mechanisms. In both examples, in benign and malignant mirroring, the person perceives some parts of his/her self in the other, in the first occasion in the service of closeness and in the second, with the possibility to be even real, in the service of making distance.

Projective identification is to some extent a more mature process and requires a kind of a boundary between the self and the object. If the main purpose of the benign mirroring is to possess, to suck, to introject, to imitate something, then the main purpose of the projective identification is to get rid off something that is unbearable for the self. In the early development projective identification is maybe the most important mechanism in the symbiotic phases and it is the background for empathy. The so called "normal projective identification" takes place in the relationship of adult people in marital couples and close friends where it does not involve a completely missing part of the self, but rather a stable and mutually gratifying arrangement.

Otherwise, what we see in our patients and also in adult people with developmental deficits, is a pathological projective identification with the purpose to get rid of the bad parts of oneself so that the anxiety would be reduced and the dangerous object controlled.

Empathy is a phenomenon that means a good symbiotic experience, the capacity for temporary identification with a person or a group of people, it requires boundaries between the self and the object and does not affect the sense of reality. Having the capacity for empathy, is very important for the ability of feeling close with anybody, especially is it important as a therapeutic tool with severely disturbed patients. Different authors especially underlie the importance of empathy in working with narcissistic vulnerable patients.

Kohut, for example, introduces the mirroring transference as a specific kind of relationship between the patient and the analyst, but his suggestion for the most therapeutic intervention is not mirroring, but empathy, an empathic interpretation of this part of the patient's feelings that the specific patient is able to accept.

It seems that in malignant mirroring the two patients in the process have a lack of empathy for each other. The similarities between them intensify the fear of merging, and the malignant mirroring reaction seems to be only the defence reaction without any empathic understanding for each other.

CONCLUSION

Mirroring is developmentally an earlier process, important for the psychic exchange with the object. It is the corner stone for the imitation process and the building of the self. In its constructive form it takes place in the libidinal background and is a very important therapeutic media in group therapy. The destructive part of it is called "the malignant" mirroring, occurring in pairs in therapeutic groups, in the aggressive context. The therapist has to be aware of it soon enough and has to be quite active in confronting the group of what is going on.

Projective identification is for the most part a process of getting rid off something in the contrast of mirroring that is mostly a process of getting something. It implies already a shape of boundaries. The baby, the adult person or the patient in the group are projecting the unbearable parts into the object, the mother, the therapist or another member. The developmentally attuned reaction of the mother or later the therapeutic answer is holding (Winnicott), containing (Bion), through neutralisation of the drives that take place.

Empathy is a mostly needed ability of adults to be able to experience closeness, its roots and origin is connected with the process of projective identification. It is an indispensable tool of the individual or group analyst, especially dealing with narcissistic patients.

REFERENCES

1. Battegay R. (1992). Projective Identification as a Regulator in the Group process: The Three Levels of Interaction in Analytic Groups, *Group Analysis*, Vol. 25(1), p. 7-13
2. Blanck G. and R. (1974). *Ego Psychology: Theory and Practice*, Columbia University Press, New York,
3. Berry C. (1991). Self Psychology and Its Relationship to the Practice of Group Psychotherapy, *Int. J. Group Psychother.*, Vol. 41(4), p. 523- 532
4. Foulkes S.H. (1964). *Therapeutic Group Analysis*, Maresfield Reprints, London,
5. Ganzarain R. (1992). Effects of Projective Identification on Therapists and Groupmates, *Group Analysis*, Vol. 25(1), p. 15-18.
6. Ganzarain R. (1992). Introduction to Object Relations group Psychotherapy, *International J. of Group Psych.*, Vol.42(2), p. 205-223
7. Greenson R. (1967). *The Tehchnique and Practice of Psychoanalysis*, Volume 1, International Universities Press, p. 380-384.
8. Horner A. J. (1989). *Object Relations and the Developing Ego in Therapy*, Jason Aronson, Northvale, New Jersey, London,
9. Horwitz L. (1983). Projective Identification in Dyads and Groups, *Int. J. Group. Psychother.*, Vol. 33(3), p. 259-279
10. Jogan H. (1994). Od jaza k sebi (Razvoj psihoanalize v zadnjem desetletju na teoretičnem in kliničnem področju), *Horizons of Psychology*, Vol. 3(1), p. 29-38
11. Kernberg O. (1988). *Projection and Projective Identification: Developmental and Clinical Aspects*, in Sandler J. - *Projection, Identification, Projective Identification*, Karnac Books, London, 1988, p. 93-115
12. Kohut H. (1977). *Analiza sebstva*, Biblioteka psiha, Zagreb.
13. Kutter P. (1993). Direct and Indirect ("reversed") Mirror Phenomena in Group Supervision. *Group Analysis*, Vol. 26 (2), p. 177-181
14. Lear T. (1990). Shameful Encouters, Alienation, and Healing Restitution in the Group. *Group Analysis*, Vol. 23 (2), p. 155 - 161

15. Manfield P. (1992). Split Self, Split Object, Understanding and Treating Borderline, Narcissistic, and Shizoid Disorders, Jason Aronson, New Jersey, London,
16. Mollon P. (1986). Narcissistic Vulnerability and the Fragile Self: A Failure of Mirroring, British Journal of Medical psychology, Vol. 59(4), p. 317-324
17. Pines M. (1982). Reflections on Mirroring, 6th Foulkes Annual Lecture of the Group Analytic Society,
18. Pines M. (1990). Group Analysis and the Corrective Emotional Experience: Is It relevant?, Psychoanalytic Inquiry, Vol.10(3), p. 389 - 408
19. Roitman M. (1989). The Concept of projective Identification: Its Use in Understanding Interpersonal and group processes, Group Analysis, Vol 22, p. 235-248
20. Sandler J. (1988). The Concept of projective Identification, from Sandler J. - Projection, Identification, Projective Identification. London, Karnac Books, p. 13-26
21. Shapiro, E. (1991). Empathy and Safety in Group: A Self Psychology perspective, Group, Vol 15(4), p. 219-224
22. Shapiro, E. (1990). Self Psychology, Intersubjectivity, and Group Psychotherapy, Group, Vol. 14(3), p. 177-182
23. Urlić I., Tocilj G. (1992). Empatija kao proces, Psihoterapija, Vol. 22 (1-2), p. 31-42
24. Weinstein D. (1987). Self Psychology and Group Therapy, Group, Vol.11(3), p. 144 - 154
25. Winnicott D. - Mirror-role of Mother and Family in Child Development, Playing and Reality, London, Tavistock Publication.
26. Wolberg, A. (1982). Further Thoughts on Projective Identification and group Therapy, Group and Family Therapy, p. 43-59
27. Zinkin L.(1983). Malignant Mirroring, Group Analysis, Vol. 16, p. 113 - 126
28. Zinkin L. (1992) - Borderline Distortions of Mirroring in the Group, Group Analysis, Vol. 25 (1), p. 27 - 31
29. Zender J. (1991). Projective Identification in Group psychotherapy, Group Analysis, 1991 Vol. 24(2), p. 117-129

DNEVNI CENTER ZA OTROKE IN MLADOSTNIKE KOT MOŽNOST URESNIČEVANJA SODOBNE VZGOJNE IN SOCIALNE POMOČI

Jasna Božič

POVZETEK

Avtorica uvodoma kratko predstavi sodobne poglede na vzgojo in socialno pomoč v Evropi, s katerimi se je seznanila na regionalnem srečanju FICE. V nadaljevanju razgrne osnovna izhodišča in nastajanje koncepta, osnovne principe in cilje dela, časovno in organizacijsko strukturo procesov ter učinke in prednosti tako zasnovane vzgojne in socialne pomoči v Dnevnom centru za otroke in mladostnike. Program se v omejenem obsegu in v improviziranih pogojih že nekaj let izvaja pri CSD Maribor.

Med najpomembnejšimi pozitivnimi učinki tovrstne oblike pomoči za manj prilagojeno in rizično mladino so: njena odprtost in pristopnost za uporabnike, celovit interdisciplinarni pristop in nevsiljiva suportivnost, ki omogoča socialno integracijo, intenzivno sodelovanje in neposredno komunikacijo med strokovnimi institucijami, ob čemer je odgovornost vseh udeležencev povečana, a ustrezno razporejena.

V prihodnjem razvoju projekta Dnevni center je še nerešeno vprašanje državnega financiranja in institucionalizacije.

DNEVNI CENTER ZA OTROKE IN MLADOSTNIKE KOT MOŽNOST URESNIČEVANJA SODOBNE VZGOJNE IN SOCIALNE POMOČI

Program Dnevnega centra za otroke in mladostnike se izvaja zadnja štiri leta v okviru Centra za socialno delo Maribor, v enoti za varstvo mladostnikov. Nastal je v času pričakovanja družbenih sprememb in se nadaljeval tudi po osamosvojitvi, v l. 1991. Sestavila, pripravila in izvajala ga je (prostovoljno) skupina strokovnjakov, že dalj časa zaposlenih na omenjenem Centru za socialno delo, ter vedno znova iskani zunanji sodelavci, večinoma študentje humanističnih in drugih smeri. Izvajanje so omogočili tudi nekateri svetovalni delavci iz šol, vodstvo centra ter Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, ki je l. 1992/93 uvrstilo program Dnevnega centra za otroke in mladostnike med razvojne projekte in tako omogočilo poravnavo dodatnih stroškov in plačilo zunanjih sodelavcev.

Osnovno izhodišče je bilo razmišljanje o potrebah, ki smo jih lahko kot strokovnjaki prepoznali pri svojem strokovnem delu.

1. Zavedanje, da z obstoječo obravnavo zajemamo le del manj uspešne in socialno slabše prilagojene mladine. Delo CSD je tako organizirano in naravnano, da obravnavamo predvsem tisti del otrok in mladostnikov, ki s svojimi učnimi in vedenjskimi težavami že dalj časa opozarja nase v okolju; na CSD so običajno napoteni z namenom izločitve iz domačega okolja.
2. Predhodna obravnava otroka oz. mladostnika na šolah in drugih institucijah je bila ambulantna in pogosto neuspešna zaradi neodzivnosti staršev.
3. "Začarani krog" otrokove neuspešnosti je ob začetku obravnave že zaključen in utrjen, vsled tega se oddaja v zavod prikazuje kot edina možna rešitev, ne da bi se jim pravočasno ponudila ustrezna oblika intenzivnejše pomoči.
4. Sedanje družbene okoliščine - ekonomska kriza in naraščajoča brezposelnost še bolj izpostavljajo socialno in učno manj uspešne otroke, saj zožujejo možnost njihove produktivne vključitve v družbeno skupnost in socializacijo. Nezaposlenost pogosto obremenjuje obe generaciji v družini in njihove medsebojne odnose. Posledice se kažejo v odpovedovanju družine kot zaščitnega mehanizma. Starši se vedno bolj zavedajo pomena izobrazbe, vendar zaradi stiske, v kateri se nahajajo, sami otrokom niso sposobni nuditi pozitivnih vzpodbud. Običajno reagirajo z različnimi oblikami pritiska, ki otrokove uspešnosti ne izboljšuje, marveč sproža konflikte.

Ob tem so bile pomembne predhodne izkušnje pri organiziranju učne pomoči prostovoljcev v okviru programa prostovoljnega socialnega dela na gimnaziji, ki so pokazale:

- ugoden odziv na to obliko pomoči pri učenju s strani šolskih svetovalnih služb in seveda otrok;
- realni obstoj t.i. rizične populacije predvsem osnovnošolskih otrok, ki še niso zajeti v obravnavo na CSD, a obstaja velika verjetnost, da bodo zaradi poslabšanja obravnavani kasneje, zato ima takšen program v osnovi preventivno funkcijo;
- potreba po intenzivni strokovni obravnavi, ki je po svoji naravi otrokom dostopnejša od ambulantne.

Razširitev ponudbe pomeni odgovor na:

- sistemskem nivoju: širitev možnosti in učinkovitosti svetovalne in korektivne obravnave;
- vsebinskem nivoju: poiskati ustrezno obliko pomoči za tisti del rizične populacije, za katere oddaja v zavod strokovno ni najustreznejša.

Vodilna ideja, ki jo lahko spremljamo v izhodiščih za oblikovanje koncepta, je bila nedvomno: ustvariti pogoje in možnosti za pridobivanje pozitivnih izkušenj in razvoj uspešnosti.

Naslednja logična izpeljava (a vendar le hipoteza) je ta, da pozitivne izkušnje sprožajo tudi pozitivne spremembe na več nivojih oz. kritičnih točkah "začaranega kroga" neuspešnosti.

1. Oblikujejo pozitivnejšo samopodobo in večjo samozavest otroka oz. mladostnika, s tem vplivajo na razvoj njegove samomotivacije in aktivnosti.
2. Uspešnost vpliva povratno tudi na spremembe odnosov v družini (zmanjšanje napetosti, ugodnejša čustvena klima,...).
3. Učna uspešnost ugodno vpliva na odnos učenec - učitelj, šola (boljše razumevanje in sprejemanje, večja tolerantnost, manj konfliktov, manj neopravičenih izostajanj,...).
4. Skupina vrstnikov je učno polje socialne komunikacije, ki daje možnost vpliva na vedenje in spremembe vedenja preko neposrednega feedbacka vseh članov skupine (vrstnikov in odraslih).

Te spremembe implicitno vsebujejo idejo o možnosti vpliva na t.i. disocialni sindrom, vendar bolj v smislu preprečevanja njegovega razvoja kot pa korekcije.

Sam izbor otrok in mladostnikov, udeležencev programa, sloni na presoji in oceni njihove disocialnosti pred sprejemom v skupino. Pri tem je razen dosegljivih podatkov iz šole, razgovora s starši in otrokom oz. mladostnikom, najbolj uporaben kriterij prostovoljnosti (vsak udeleženec se sam odloči za prisotnost in sodelovanje v Dnevnom centru).

V praksi se je pokazalo, da je zmožnost prostovoljnega prihajanja in sodelovanja v skupini in v individualno strukturiranem programu učne pomoči, ustrezno diferencirala učno in socialno neuspešne otroke oz. mladostnike od disocialno usmerjenih (ti so praviloma vztrajali v programu največ dva tedna). Prostovoljna vključitev v skupino zahteva ustrezno stopnjo:

- samomotivacije otroka oz. mladostnika;
- sposobnost za konstruktivne dejavnosti;
- sposobnost povezovanja z vrstniki v skupini;
- odzivnost staršev.

Zgoraj naštetu šele zagotavlja kontinuirano sprejemanje pozitivnih izkušenj.

Načelo prostovoljnosti pozitivno usmerja celotno dogajanje in pomembno prispeva pri izvajanju discipliniranja posameznika. Otrok oz. mladostnik je ob neustreznem vedenju in sodelovanju (večje in dolgotrajnejše kršitve sprejetih pravil) za določeno obdobje izključen iz skupine. Vrnitev je pogojena z njegovo lastno motiviranostjo za sodelovanje, kar sproža spremembe v njegovem vedenju. Istočasno je začasna izključitev edini ukrep, ki ima funkcijo kaznovanja, a daje možnost drugačne kontrole skupine in v osnovi konstruktivnega vedenja vsakega posameznika.

Pri sprejemu otroka oz. mladostnika je nedvomno pomembna ocena ustreznosti družinskih razmer. Domače okolje naj otroku oz. mladostniku še zagotavlja možnost normalnega funkcioniranja, ki ne ogroža njegovega razvoja in osebnostne integritete. Otrok oz. mladostnik sprejema starše kot pomembne osebe, ki mu nudijo ustrezno varnost. Takšni starši izražajo primerno skrb do otroka, hkrati pa so zaradi različnih razlogov vzgojno nemočni (sem spadajo starši z nižjo izobrazbo in sociokulturnim nivojem, okrnjene družine, matere samohranilke,...). Realno stanje v družini se pogosto razgrne pred nami šele ob vsakodnevem stiku z mladostnikom oz. otrokom. Tako lahko uvid v tem neposrednem stiku v večji meri prispeva tudi pri pravočasni izločitvi iz okolja, ki je ogrožajoče. Že od začetka je nujna tudi optimalna ocena zmožnosti sodelovanja in prispevkov staršev v

programu. Prednost vzgojne pomoči v Dnevnom centru je nedvomno večje zaupanje in odprtost staršev za spremembe, kar odpira široko paleto možnosti različnih oblik dela s starši.

Skrozi ves proces (ki ne obsega le neposredne vzgojne pomoči) se ponavljajo načela, ki se dotikajo vseh udeležencev (izvajalcev, uporabnikov - otrok in staršev ter vpletenih institucij) in sprožajo spremembe v njihovih medsebojnih odnosih:

- sprejemanje odgovornosti zase, za svoje vedenje in dejavnost kot sprejemanje lastne vloge v celotnem procesu;
- usmerjanje v aktivnosti, ki sprožajo pozitivne spremembe;
- uspešnost kot uspešno zadovoljevanje svojih potreb skupaj z drugimi ljudmi.

Osnovni principi, ki jih upoštevajo vzgojitelji in inštruktorji pri neposrednem vzgojenem delu, pa so:

- vzpostavljanje iskrenega in pristnega, v osnovi prijateljsko naravnanega odnosa z otrokom oz. mladostnikom;
- ustvarjanje prijetnega vzdušja in prostora zaupanja v skupini (t.i. terapevtska klima);
- upoštevanje osnovnih razvojnih in specifičnih potreb ter zmožnosti posameznega otroka in mladostnika;
- postopno vzpostavljanje smiselnih zahtev, pravil in dogovorov v skupini.

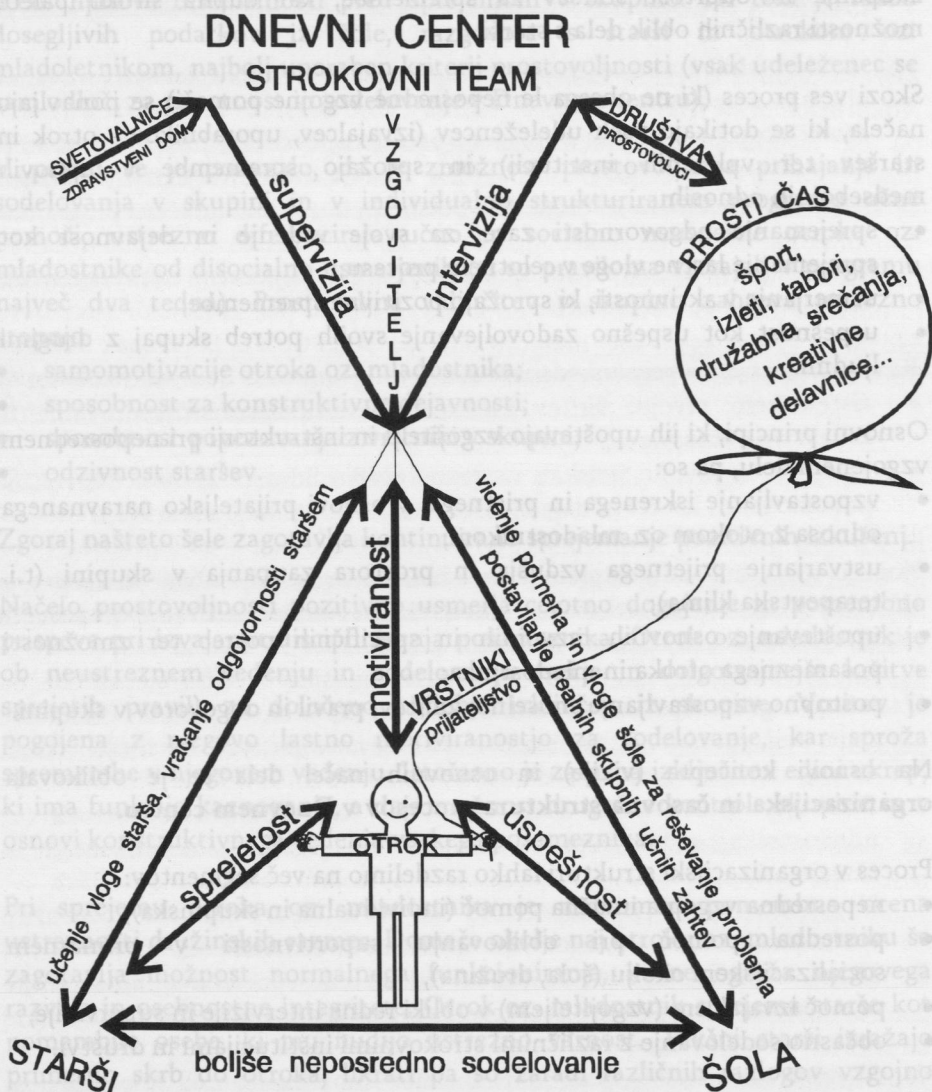
Na osnovi koncepta (vizije) in osnovnih načel dela se je oblikovala **organizacijska in časovna struktura procesov v Dnevnom centru.**

Proces v organizacijski strukturi lahko razdelimo na več segmentov:

- neposredna vzgojna in učna pomoč (individualna in skupinska),
- posredna pomoč pri oblikovanju suportivnosti v primarnem socializacijskem okolju (šola, družina),
- pomoč izvajalcem (vzgojiteljem) v obliki redne intervizije in supervizije,
- občasno sodelovanje z različnimi strokovnimi institucijami in društvi.

Uspešnost dela je v največji meri odvisna od sodelovanja in celovitega delovanja vseh naštetih segmentov.

Oblike in funkcije medsebojnega sodelovanja najboljše ponazarja narisana **shema.**

Sodelovanje poteka na nivoju sestankov izvajalcev programa z uporabniki oz. udeleženci programa:

- s starši - pogovor ob sprejemu (informacije, pogodba), izmenjava pisnih sporočil, obiski na govorilnih urah, obiski v skupini, skupni sestanki;
- s šolami - prijava in izmenjava informacij ob sprejemu, redno sodelovanje, dogovarjanje in spremljanje v obliki telefonskega sporočanja in medsebojnih obiskov - razgovore z učitelji organizira ŠSS, skupni sestanki ŠSS (šolska svetovalna služba);
- teamski sestanki s strokovnjaki drugih institucij (Dispanzer za pedopsihiatrijo, svetovalnice,...), ki prav tako obravnavajo otroka oz. mladostnika;
- interni sestanki - intervizija (tedensko in po potrebi);
- problemski sestanki vseh udeleženih pri obravnavi posameznika, kadar se problemi zaostrijo ali se sprejemajo pomembne odločitve;
- supervizija (mesečno, po potrebi).

Vsebina programa in časovna razporeditev izhajata iz osnovnih principov dela in iz ciljev tovrstne obravnave. Vzgojitelj je pri oblikovanju njene vsebine avtonomen, sposoben jo je zagovarjati ter se prilagajati glede na aktualne potrebe in zmožnosti posameznika in skupine, pri tem pa upošteva okvirno dano časovno razporeditev ("urnik"):

- celotno časovno obdobje otrokove oz. mladostnikove prisotnosti zajema popoldanski čas po končanem pouku (od 14. do 18. ure), ki pri rizični populaciji zaradi različnih razlogov ostaja prazen (popoldanski čas po 18. uri dopušča dovolj svobode in možnosti tudi za druge dejavnosti izven Dnevnega centra);
- učenje in pomoč je mogoče izvajati približno uro in pol, seveda z ustrežno razporeditvijo odmorov, običajno je to v času med 15. in 17. uro;
- v preostalem času (pred pričetkom, v odmorih in ob zaključku učenja) ostane prostor za individualni razgovor, delo s skupino, interakcijske igre, sprostitvene aktivnosti, šport,...

Vloga vzgojitelja je v tem okviru nedvomno zelo zahtevna, saj so pričakovanja uspešnosti s strani šole in staršev usmerjena vanj kot glavnega nosilca. Po drugi strani je prav vzgojitelj tisti, ki sklepa konkretne dogovore s starši in šolo ter jim na ta način vrača njihov delež odgovornosti za otrokovo uspešnost. Prav celovitost njegovih nalog in teža odgovornosti zahteva ustrežno podporo in pomoč strokovnega tima, ki ima nevtralno pozicijo in interdisciplinarno zasedbo (socialni delavec, psiholog, pedagog). Delo

vzgojitelja pa zahteva ustrezno: strokovno izobrazbo (socialni pedagog), predhodne izkušnje pri delu s skupino, osebnostno naravnost (pomembna je senzibilnost in fleksibilnost v procesu individualnega in skupinskega dela) in motiviranost.

Prednost in vrednost učinkov, ki jih prinaša vzgojna in socialna pomoč v Dnevnem centru:

- zaokroženost in celovitost tega pristopa učinkoviteje vpliva na socialno integracijo rizičnega dela mladine, saj je njihova neprilagojenost vedno kompleksen problem, ki se pri vsakem posamezniku odraža drugače - torej nujno zahteva povezano delovanje vseh konkretno pomembnih dejavnikov, hkrati pa je dovolj fleksibilna, da omogoča individualizacijo in normalizacijo;
- dovolj široka odprtost in pristopnost;
- možnost vključevanja v skupino v Dnevnem centru predstavlja nov diagnostični moment v nadaljnji obravnavi;
- večja intenzivnost in vsakodnevnost obravnave sproža spremembe tudi v ustaljenih oblikah strokovnega dela - pomeni zahtevnejše in odgovornejše strokovno delo, saj z vsakodnevno prisotnostjo onemogoča odmik in potiskanje problema, namesto tega pa zahteva nenehno soočanje s problemom in iskanje novih možnosti za reševanje;
- iz navedenega izhaja, da ima okvir inštitucije CSD za takšno obliko dejavnosti nekatere prednosti (nevtralna pozicija v relaciji s šolo in starši, zaščita otroka), v osnovi pa jo je mogoče izvajati samostojno.

Realizacija takšnega koncepta Dnevnega centra kot razvojnega socialnega projekta je vsa tri leta potekala v improviziranih pogojih in v omejenem obsegu, čeprav so se snovalci in izvajalci programa trudili, da je program potekal optimalno in se v teh okvirih izpopolnil (kar lahko bralec sam presodi iz vsebine). Ključne osebe - izvajalci programa - so vzgojitelji. Ti do sedaj niso bili redno zaposleni, nekateri med njimi niso imeli ustrezne strokovne izobrazbe, tudi njihove izkušnje pri vodenju skupine so bile minimalne, motivacija tako ali tako niha, posebej pri nezaposlenih... Tako je večji del odgovornosti za organizacijo, korektno izvedbo in nemoteni potek dela ves čas prevzemal strokovni team na CSD ob svojem rednem strokovnem delu. Ob takšnih pogojih razvoja in obremenitvah s(m)o drug za drugim počasi omagali in odstopili..., zunanji sodelavci z ustrezno humanistično izobrazbo pa so sprejeli redne zaposlitve.

V šolskem letu 1994/95 se program izvaja pod novim vodstvom.

Za vodenje programa je ministrstvo namenilo novo delovno mesto, ostali izvajalci (vzgojitelji, inštruktorji) še vedno delajo honorarno, oziroma v okviru javnih del. V teh novih pogojih izvajanja programa ne sodelujejo več snovalci programa oziroma člani strokovnega teama, ki so zagovarjali ustrezno profesionalizacijo razvojnega programa.

Do sedaj je bil ta program vedno potrjen kot ustrezen in razvojno zanimiv, a če smo realni, namenjena finančna sredstva niso nikoli zagotavljala normalnega izvajanja in vsebinskega razvoja.

Tovrstne oblike pomoči tudi v tujine zahtevajo (na prvi pogled) relativno visoka finančna sredstva (nove ali razširjene organizacijske oblike, nova delovna mesta, ustrezne namenske prostore...), interdisciplinarni pristop, predvsem pa povezano delovanje različnih družbenih področij (socialne in šolstva na primer), dovolj hitro prilagajanje novonastalim problemom s strani državno upravnih struktur ter nenazadnje sprejemanje in priznavanje širše družbene soodgovornosti za mladino in njen razvoj.

V kolikor državno upravne strukture sistemsko ne podpirajo razvoja ustreznih profesionalno izvajanih in vodenih oblik pomoči (kot je to primer na Nizozemskem in v Nemčiji), potem so vse ideje in poskusi njihove realizacije le lastovke, ki so pomotoma zašle v naše kraje.

POVZETEK

PRIPOROČENA LITERATURA

1. dr. J. Bečaj: *Drugačne metode v starih ali drugačnih institucijah*; gradivo iz seminarja *Drugačni otroci in mladostniki, drugačne metode*. Zavod republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana 1991.
2. (več avtorjev): *Erziehungshilfe in Tagesgruppen (Entwicklung, Konzeptionen, Perspektiven)*. IGFH-Sektion, Bundesrepublik Deutschland, IGFH-Eigenverlag, Frankfurt/Main 1994.

OSEBNOST ALI POBUDE IN ZAVORE ŠPORTNEGA USPEHA

Janez Rojšek

Ključne besede: šport in osebnost, motivacija, razlike med spoloma, razvojna obdobja, motnje storilnosti

Keywords: sport and personality, motivation, difference between the two sexes, periods of developmental growth, efficiency disturbances

POVZETEK

Človek se na športno aktivnost tako kot na delo odziva s celovito osebnostjo. V tem odzivanju so lahko skriti pobujevalci razvoja, zorenja, oblikovanje integritete, nove kvalitete duševnega in duhovnega delovanja človeka ali pa vse tiste zavore in blokade ter dezintegracije, ki jih srečamo tudi v delovnem procesu in medčloveških odnosih.

Gre za sklop motivacijskih pobud, ki ob telesnih zasnovah skozi osebnost in stadij generične evolucije, določene s fiksacijo, najdejo svoj večpomenski izraz v športni dejavnosti. Svoj delež doda pri tem tudi socialnokulturni prostor.

Nianse, na katere naletimo pri psihološkem delu, gredo tako na račun razlik med spoloma, razvojnih obdobjih od otroštva tja do odraslosti in pomena, ki ga ima šport za ekspresijo in eksistenco posameznika.

Prehodi iz posameznih obdobij, zavrtnosti motivacijskih vsebin, nove emocionalne zveze itd., tudi v športu pobudijo vrsto dilem, psihosomatičnih, psihonevrotičnih in osebnostnih težav, kar vse lahko pomembno zmanjša delovnost pri treningu, vpliva na medosebne odnose in odnose med spoloma, uspešnost na tekmovanjih itd.

PERSONALITY OR DRIVES AND DRAWBACKS OF SUCCESS IN SPORT

ABSTRACT

Each human being responds to sports activities in the same way as to work, i.e. with his/her whole personality. On the one hand, this process may hide the initiators of development, maturing, the formation of integrity, new quality of mental and spiritual activities and on the other all those obstructions and disintegration which can be found in the working process and in interpersonal relations.

It is a complex of motivational initiatives, which, together with the individual's physique and through his/her personality and stage of generic evolution, determined by fixation, find their many-sided significant expression in sports activities. Socio-cultural environment is of considerable importance for this process.

In the course of our psychological work we encounter slight emotional and behavioural variations which are attributed to the difference between the sexes, developmental growth from childhood to adulthood as well as to the meaning of sport for each individual's expression and existence.

Transitions from different periods, inhibitions of motivational contents, new emotional ties, etc. can initiate, in sport as well as in life itself, a series of dilemmas, psychosomatic, psychoneurotic and personality problems which can all significantly reduce the individual's efficiency of training, influence his/her interpersonal relations and relations between the sexes, his/her success in competitions, etc.

Pravijo, da je skorajda nemogoče razkriti in opredeliti naravo športa, saj je to dejavnost, ki išče svoj prostor pod soncem "onkraj dela" v carstvu svobode, tako da je današnji šport bolj izraz človekovega eksistenčnega razkošja kakor pa izraz nuje bivanja.

Pomembnost gibanja za človekov razvoj in obstanek so zaslutili že veliki misleci in praktiki v preteklosti. Freud je tako v primeru malega Hansa ugotovil, da "radost, da se giblje, vsebuje impulze razmerja". Nasploh je aktivnost po psihoanalitično koncepciji tesno povezana s "principom realnosti" in "principom radosti oziroma ugodja". Helena Deutsch odkriva v športu mehanizem, iz katerega diha bojazen pred zunanjim svetom, on pa ga te bojazni osvobaja. Objekt strahu je lahko usmerjen k zunanjemu in proti nekemu, k čemur so usmerjene težnje mojstrstva, pri čemer je to lahko tekmeč v športni igri ali naravni moment v športu. Jaspers poudarja, da je v motorični aktivnosti športa nekakšen trzaj in elan modernega človeka, ki se bori proti mehanizmu, proti okamenelosti, ki mu preti.

Vse bolj prihaja do veljave spoznanje, da se moramo nujno zavedati, da sta delo in šport samo dve razsežnosti istega fenomena človekove nujne bivanjske aktivnosti, kreativnosti in ekspresivnosti. Iz tega izhaja tudi dvojje temeljnih spoznanj o naravi ali biti športa.

1. Šport je posebna oblika človekove aktivnosti, človekovega dela, ki ima v sebi iste biofiziološke in psihosocialne značilnosti kakor vsako drugo človekovo delo, in
2. kakor pri vsakem delu nastopa človek tudi pri športnem delu kot nedeljiva telesna, duševna in družbena celota ali totalnost.

To pomeni, da se človek na športno aktivnost tako kot na delo odziva s celovito osebnostjo in v tem odzivanju so lahko skriti pobujevalci razvoja, zorenja, oblikovanja integritete, nove kvalitete duševnega in duhovnega delovanja človeka ali pa vse tiste zavore in blokade ter dezintegracije, ki jih srečamo tudi v delovnem procesu in medčloveških odnosih.

Gre torej za sklop motivacijskih pobud, ki ob telesnih zasnovah skozi osebnostni stadij genetične evolucije, določene s fiksacijo, najdejo svoj večpomenski izraz v športni dejavnosti. Svoj delež doda pri tem tudi socialno kulturni prostor.

Prav to bogastvo motivacijskega prostora določa s teoretskega vidika tudi sedem faktorjev o izviru motivacije, ki so opredeljeni z naslednjim:

- statusom uspešnosti,
- timsko atmosfero,
- razburljivostjo - izzivom,
- sposobnostmi,
- porabo energije,
- razvojem sposobnosti in
- prijateljstvom.

Seveda ne smemo pozabiti, da je opravljanje dejavnosti funkcija motivacije in sposobnosti, spretnosti in znanj.

Pri tem je zaželjena notranja (intrinzična) motivacija, v nasprotju z zunanjo (ekstrinzično), ki običajno izgubi vspodbujevalno moč ravno v najbolj kritičnih situacijah. Športni psiholog mora pri delu dobro poznati dinamiko motivov, ki so temelj človekove dejavnosti, pa tudi ustroj in delovanje ego sistema, skozi katerega se ti motivi izražajo. Pri tem mora biti posebej pozoren na aspekte adaptacije, testiranja realnosti, varovalnih mehanizmov, sublimacijskih potencialov, frustracijske tolerance in posameznikovega odnosa do anksioznosti, kognitivni stil itd.

Znotraj motivnega sistema mora opredeliti za šport izredno pomembne tri komponente:

1. določeno vsebino, torej vse tisto, kar človek potrebuje, kar si želi in kar določa cilj, h kateremu stremi;
2. določeno čustveno barvo, ki odseva čustveno vrednost in čustveni pomen, ki ga ima vsebina motiva športnika. Pri tem je razpon od občutja ugodja na eni strani do občutja neugodja na drugi strani iztredno širok;
3. določeno motorično siljenje, ki predstavlja telesno pripravljenost za aktivnost, ki se sproži tedaj, ko želi športnik svojo potrebo zadovoljiti.

Navedene tri komponente so v vsakem motivu, le da niso enako močno zastopane oziroma se spreminja njihova zasičenost. Procesi izrivanja in zavrtosti v različni meri prizadevajo posamezne komponente motivov kot tudi posamezne kategorije motivov, ki so bolj ali manj pomembni za športno aktivnost. Vse to pa se v obliki psihosomatskih, psihonevrotičnih in osebnostnih motenj kaže v težavah pri doživljanju in vedenju med trenajžnim procesom in v samih storilnostnih - tekmovalnih situacijah.

Posebej moramo pri tem opredeljevanju upoštevati razvojno stopnjo in starost športnika, ki opredelujeta vsebino, oziroma spremembe v vsebini motivacijskih shem. Posebej je to pomembno v kriznih starostnih obdobjih, ko npr. aktivnost že prehaja v okvirje vrhunskega športa in opredeljuje pogosto tudi socialno ekonomsko varnost in gotovost. Drugačne so seveda motivacijske vsebine in psihološki prijemi pri otrocih, kjer nastopa športna dejavnost v funkciji razvoja, integritete ego sistema in selfa, s procesi separacije in individualizacije ob katarzi, ki jo srečamo tudi pri starejših v rekreativnem, vrhunskem in profesionalnem športu.

Dominantni motivi, ki pobujajo športno aktivnost, so predvsem potrebe po uveljavljanju in priznanju, somopotrjevanju, moči, obvladovanju prostora, časa in nasprotnika ter sebe samega. Praktične izkušnje pa govorijo, da nam tovrstna motivacijska shema ne da vseh odgovorov na problemske situacije, ki se pojavljajo v športnih trenažnih in tekmovalnih situacijah, ko imamo opravka s športnicami. Pri njih zasledimo specifičnosti tako v dolžini kot vsebini športne kariere, nihanjih znotraj nje, transfernih odnosih s sovrstniki in trenerskim kadrom, specifične, ki se pojavijo ob emocionalnih zvezah itd., kar vse se kaže v novih aspektih ekspanzivnosti, življenske prodornosti in agresivnosti, ki je osnovna podstat v športni dejavnosti. V končni fazi najdemo specifičnosti tudi v samem motivu za športno dejavnost, neupoštevanje tega motiva pa je lahko pogosto vzrok za neuspešno delo psihologa z vrhunskimi tekmovalkami.

Razlike, ki jih srečamo pri opredeljevanju pobud za športno dejavnost pri moških in ženskah so v generičnem bistvu ženske. Moška domena je predvsem "biti boljši", medtem ko ženska teži k "biti lepa". Pri tem vendarle tudi ona v oblikovanju svojega selfa in integritete sledi principu biti boljši, vendar v obsegu, ki naj ne bi ogrožal tudi njene funkcije matere. Pri opredeljevanju agresivnosti igrajo določeno vlogo somatske, konstitucionalne značilnosti in osebni nagibi deklet (fizična moč, energetska opremljenost, strah pred predajanjem) itd., pa tudi socialno determinirane zavore, ki zmanjšujejo komponente moške agresivnosti, ki določa športni uspeh. Pogosto poudarjena oralna podstat ženske duševnosti pa pripelje do manjše športne uspešnosti zaradi zmanjšane moške agresivnosti ob emocionalni navezi oziroma zaljubljenosti. Takrat se ženska rada odpove moški agresivnosti, če dobi za povračilo ljubezen, varnost, nežnost, pozornost in naklonjenost. Na ta način se seveda odpove športnim uspehom z vidika vrednotenja moškega vrednostnega sistema.

Specifični konstitucionalni faktorji ter odnosi v ožji družini lahko pripeljejo do tega, da deklice želi funkcionirati v vrednostnem sistemu moških. Amazonke, kot jim pravijo analitiki, želijo biti neodvisne od moških in pri tem razvijajo vsebinsko eksistenco, značilno za moške. Nastane nezavedna tendenca po razvijanju moških in ženskih lastnosti v eni osebi. Rada bi bila neodvisna od moških, ravnala podobno kot moški, vendar bi hkrati rodila otroka. Večinoma moškega nezavedno prenaša kot priložnostnega spolnega partnerja, ki jo bo oplodil, kot oseba pa ne bo priznan. Posledica tega narcizma je konflikt med ljubeznijo in hostilno agresijo do moških. Pri tem lahko nekatere športnice moške tako sovražijo kot amazonke, ki so želele smrt lastnemu možu ali celo fantazirale o smrti lastnega sina. Tovrstno globoko podzavestno doživljanje določa vrsto zanimivih pojavov, od zaželenih pojavov v doživljanju in vedenju same športnice, medosebnih odnosih, pa tja do ekscesnega vedenja, ki dobiva z vidika socialnega okolja amoravno konotacijo.

Za drugo možno pojavno sliko, ki ji pravimo kompleks Palas Atene, je značilno izrazito identificiranje hčere z očetovim imageom. Kar predolgo se v življenju čustijo zvezane z njim. Pri mnogih ženskah je pri tem poudarjena moška konstitucijska komponenta in jih pogosto najdemo v športu. Medtem ko materinske ženske dosežejo introjektivno identifikacijo z očetom po intuitivnem vživljanju, jo Atene po prekanjenem dožemanju moške mentalitete in po upoštevanju mentalitete. Svoje ženske sestavine odrivajo tako globoko, da materinskosti in hrepenenja po otroku ne morejo zdravo doživeti. nezavedno si prizadevajo za gojenje moških kvalitet ob introjektivni indenticiranosti z duhovnimi kvalitetami očeta.

Sovražijo ali se bojijo prevzeti in opravljati ženske funkcije, medtem ko imajo moško eksistenčno tematiko za vrednejšo. Materinska vloga je ponižana na oskrbovanje. Že v otroštvu dajejo prednost deški igri in deški držji, v športni aktivnosti pa najdejo svojo sublimacijo. Vedno dajejo prednost komuniciranju z moškimi, vendar iščejo z njimi samo duhovno sožitje. Moški trener bi moral biti poslušen in brez ugovora izpolnjevati njihova naročila in pričakovanja

To sta torej dva ekstrema, na katera naleti psiholog najpogosteje pri kriznih intervencijah in ju mora predvsem najprej prepoznati in razumeti v njuni sporočilnosti in morebitnemu vplivu na aktualno problematiko.

Šport skriva v sebi doživljanje ugodja, katarze, pomeni srečo in samotranscendenco, potrjevanje človečnosti in razvijanje ter iskanje notranje svobode in avtonomije. Če športnik misli na to, da v športni igri in prekašanju da od sebe najboljšo, kar zmore in zna, pa pri tem ne skrbi in ni obseden z uspehom in triumfom nad drugimi, potem je napor športne dejavnosti lažji in prijetnejši, večja je verjetnost, da bo ustrezno nagrajen z uspehom. Torej kadar poskuša dati vse od sebe, ima možnost, da zmaga, v primeru pa, da želi zmagati, ima vse možnosti, da izgubi. Njegova aktivnost postane "nevrotično obarvana", kajti njegovim potrebam manjka svobode, spontanosti v doživljanju, mišljenju, razumevanju in aktivnosti. Prijetna in tudi sproščujoča športna aktivnost postane naporno vojskovanje, v katerem eden preživi, drugi pa je uničen. Tovrstno doživljanje in ravnanje ne pelje v človekovo rast, osvobajanje in integracijo, temveč ima nanj obraten, destruktiven učinek, deluje nanj kot distress, ki se lahko izraža v raznih oblikah disfunkcij na somatskem, duševnem in vedenjskem področju. Rezultati športne aktivnosti niso več odsev športnikove dejanske primarne dispozicije, tehnično taktičnega znanja in vloženega truda na treningu.

Tak nevrotičen pristop lahko pomenijo tudi delovne motnje v procesu športnega treninga, ki imajo specifično dinamiko, različno pri posameznih osebnostnih strukturah. Vendar pa imajo vsi športniki s tovrstnimi težavami skupne značilnosti, to so:

1. onnipotenčna pričakovanja,
2. neaktivnost,
3. protest

Delovni proces ali kar trening tudi je, učni proces je vedno tudi socialni proces, uspeh pa določata individualni in družbeni vrednostni sistem. Športnik določa, kaj je njegova gratifikacija, ko po zakonitosti pogojnega refleksa deluje kot sekundarno ojačanje.

Omnipotenčna pričakovanja se izražajo v naraščajočih iluzornih pričakovanjih ob neuspehu in pasivnih zahtevah, da bo športnik brez potrebnega časa, energije, truda, potrebne pozornosti in aktivnega razmišljanja ter dela dosegel športni uspeh. Športniki v tem primeru zamenjajo željo s pripravljenostjo za napor. V bistvu so motivirani le za uspeh, ne pa za delo. Zato je pri njih dominantna zahteva po takojšnjem uspehu, pri tem pa ne ločijo notranjega od zunanjega uspeha. Cilj v športni dejavnosti je obvladati

progo, situacijo, snov, ne pa ljudi, kar si v resnici želijo ljudje z delovnimi motnjami.

Neaktivnost v bistvu pomeni pomanjkanje iniciativnosti, zato tak športnik ni zmožen napora, ko je ta v resnici potreben, in ne tam, kjer ga delo zahteva (samo razmišlja oz. razpravlja in ne trenira, ali pa trenira a ni pri stvari, kot pravimo). Temu se potem pridruži še pomankljiva delovna tehnika, kar pelje v pomankljivo znanje, pripravljenost in vse manjšo konkurenčno sposobnost.

Sam protest je težko prepoznaven, kaže pa se v nerazpoloženosti do vsega, kar drugi pričakujejo in želijo, in v svojstveni obliki mazohističnega maščevanja, običajno staršem ali trenerju, tudi za ceno lastnega poraza.

Pri tem pogosto srečamo napadalno nasprotovanje in upor do avtoritet in vsake obveznosti, ki jo nalaga trening. To doživljanje pa se lahko kaže v depresivni raztresenosti, utrujenosti, počasnosti, opletavosti in brezcilnem opravljanju nalog na treningu, filozofiranju, izgubljanju časa ob pripravi na trening itd. Cilj tovrstnega doživljanja in vedenja je v bistvu izogniti se naporu in neprijetnostim aktivnega dela. Oblika tovrstnega kompenzatornega vedenja je tudi odlaganje, ki povzroči časovno stisko in ker potem ni več mogoče veliko narediti, res ne morejo pričakovati večjega uspeha.

Pri tem pridejo kot izgovor pogosto prav tudi poškodbe. S tem se športnik zavaruje pred samoočitki, samorazvrednotenjem in ponižanjem. Subjektivno ima občutek, da je v kratkem času veliko naredil, objektivno pa je to za uspeh glede na njegove potencialne zmožnosti premalo.

LITERATURA

1. ALPERT J. Psychoanalyse der Frau jenseits von Freud. Berlin, Heidelberg, New York: Springer - Verlag, 1991.
2. ADAM K. in sod.: Psychologie in Trening und Wettkampf. Berlin:Verlag Bartles & Wernitz, 1977
3. BREGANT L. Psihoterapija 14. Ljubljana: Univerzitetna psihiatrična klinika Ljubljana, 1986
4. PEDČEK F. Pogleди na telesno vzgojo, šport in rekreacijo II., Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970

5. ROJŠEK J. Psihodiagnostična obdelava športnikov in prikaz rezultatov psihološkega pregleda košarkašev kluba Triglav Kranj. Posvetovanje psihologov SRS, Portorož 1974, Ljubljana: Društvo psihologov SRS, 1975: 81 - 108
6. ROJŠEK J. Rorschachov preizkus v oceni regresije ega. Ljubljana: Zavod SRS za produktivnost dela, 1985: 1 - 20
7. SCHUMANN J. H. Psychogenese sexueller Storungen bei Frauen. Psychoter. Psychosom., 1970; 16: 353 - 357
8. TANCIG S. Izbrana poglavja iz psihologije telesne vzgoje in športa. Ljubljana : Fakulteta za telesno kulturo, 1987
9. TUŠAK M., TUŠAK M. Psihologija športa. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994

Peter Prober

Avtorji E. Cividini, E. Klein, in L. Moro, utemeljitelji grupne analize na Hrvaškem, so pritegnili najboljše iz druge generacije: I. Uršiča, G. Tocilj in D. Josiča, ter skupaj zasnovali učbenik grupne analize, ki je šele v tisku in bo gotovo deležen pozornosti izven meja Hrvaške.

Knjiga je razdeljena v dva dela: teorijo in terapijo.

Teorija vključuje devet poglavij: uvod in zgodovinski razvoj, odnos med grupno analizo in psihoanalizo, organiziranje skupine, procesi v skupini, matriks skupine, skupina kot celota, velika in srednja skupina in aplikacija skupinske analize.

Eugenija Cividini razmišlja o človekovi usodni vezanosti na življenje v skupini, vendar tudi o potencialu, da v tej skupini postane neponovljivi individuuum. Zato samo skupina lahko pomaga, da človek preseže svojo odvisnost, hkrati pa tudi egoistični individualizem. Človek, v pravem pomenu besede, postane šele takrat, ko je zmožen plodnega sodelovanja hkrati z vzdrževanjem svojih meja. Ne da bi imela ta namen, Cividinijeva utiša kritike psihoanalize, ki mimo osnovnega poznavanja te vede še vedno ponavljajo, da psihoanaliza vse gradi na iskanju (spolnega) užatka. Z opisom

SKUPINSKA ANALIZA (SKUPINSKA ANALITIČNA PSIHOTERAPIJA)

V ORIGINALU:

GRUPNA ANALIZA (GRUPNA ANALITIČKA PSIHOTERAPIJA)

Peter Praper

Avtorji: E. Cividini, E. Klain, in L. Moro, utemeljitelji grupne analize na Hrvaškem, so pritegnili najboljše iz druge generacije: I. Urliča, G. Tocilj in D. Josića, ter skupaj zasnovali učbenik grupne analize, ki je šele v tisku in bo gotovo deležen pozornosti izven meja Hrvaške.

Knjiga je razdeljena v dva dela: teorijo in terapijo.

Teorija vključuje devet poglavij: uvod in zgodovinski razvoj, odnos med grupno analizo in psihoanalizo, organiziranje skupine, procesi v skupini, matriks skupine, skupina kot celota, velika in srednja skupina in aplikacija skupinske analize.

Eugenija Cividini razmišlja o človekovi usodni vezanosti na življenje v skupini, vendar tudi o potencialu, da v tej skupini postane neponovljivi individuum. Zato samo skupina lahko pomaga, da človek preseže svojo odvisnost, hkrati pa tudi egoistični individualizem. Človek, v pravem pomenu besede, postane šele takrat, ko je zmožen plodnega sodelovanja hkrati z vzdrževanjem svojih meja. Ne da bi imela ta namen, Cividinijeva utiša kritike psihoanalize, ki mimo osnovnega poznavanja te vede še vedno ponavljajo, da psihoanaliza vse gradi na iskanju (spolnega) užitka. Z opisom

procesa primarne in sekundarne socializacije poudari interakcijske aspekte sodobne psihoanalize in oriše različne socialne pogoje za izgradnjo notranje psihične strukture posameznika, ki tako uresničuje svojo potrebo biti duhovno bitje.

Eduard Klain, gotovo motor te imenitne ekipe, se najprej razpiše o zgodovini skupinske psihoterapije in vanjo na ustrezno mesto umesti skupinsko analizo. Slednjo postavi tudi v odnos s psihoanalizo, se ustavi ob stičnih točkah, pa tudi ob specifičnih razlikah. Pojasnjuje nam razloge, zakaj je ob diadni psihoanalizi dobila specifično mesto tudi skupinska analiza, ki je za nekatere paciente celo bolj indicirana kakor psihoanaliza.

Lilijana Moro nas popelje med konkretne tehnične dileme: kako sestaviti skupino, kako pričeti terapijo, kako pripraviti vstop novemu članu, katere osnovne pogoje je nujno potrebno zagotoviti za nemoten potek skupinskega procesa, kaj se dogaja, ko pričnejo prvi člani skupine iz nje odhajati in kako se zaključuje skupina kot celota.

Ivo Urlić podrobno obdela najpomembnejše procese v skupini: komunikacijo na različnih nivojih, kako se ustvarjata kohezija in koherentnost skupine, medtem ko posamezniki prevzemajo različne vloge, ki na specifični način uravnovešajo skupino.

Gorana Tocilj razširja ta del na druge fenomene, katerih poznavanje močno vpliva na tehnike skupinske analize. Obdela resonanco, multiplo zrcaljenje, fenomen povratne zveze, kondenzacijo, prevajanje, lokacijo in drugo.

Cividinijeva se z opisom metaforičnega skupinskega matriksa ustavlja ob celostnem funkcioniranju skupine kot mreže povezav med posamezniki, ki dobi kvaliteto mentalne povezanosti. Klain se pridružuje z analizo terapevtskih razsežnosti skupine kot celote, pri čemer se ustavlja ob integrativni vlogi moderatorja skupine. Opazuje značilnosti različnih skupin - male, srednje in velike - glede na cilje in procese prebijanja skozi odpore in skozi različne kvalitete odnosa do vodje skupine.

V zadnjem poglavju tega dela Cividinijeva spregovori o aplikaciji grupne analize, ki gotovo ni zgolj oblika terapije, ampak je tudi specifično učenje, visoko strokovna metoda podpiranja razvoja posameznika in kooperativnih socialnih sistemov in ne nazadnje raziskovanje najbolj kompleksnega področja človekovega življenja.

Terapija, drugi del knjige, zajema osem poglavij: terapevtske perspektive skupinske analize, transferna dogajanja v skupini, terapevtske intervence, uporaba sanj v skupinski analizi, postopki z acting-outom v skupinski analizi, skupinska analiza težkih pacientov, vodja skupine in zdravilni dejavniki v skupinski analizi.

Prehod na drugi del knjige je gladek - preko razmišljanja Cividinijeve o preteklosti, sedanjosti in bodočnosti, treh aspektih skupinske analize.

Dragan Josić se loteva klasičnih tem transfera, kontratransfer in odpora, fenomenov, ki v skupini dobijo stotero obrazov.

Klain usmerja našo pozornost na pomembne terapevtske intervence v okvirih skupine, opozarja na nevarnosti za skupino in posameznika v njej. Nadaljuje z analizo sanj. Razumeti sanje v skupini pomeni več kot ozaveščanje vsebin posameznika. Omogoča prepoznavati vloge, razvoj skupinskega procesa, odnos do terapevta in položaj terapevta v skupinskem dogajanju.

Urlič potegne rdečo nit knjige v smeri fenomenov, ki so značilni za slabo strukturirane paciente in to ilustrira z bogatimi primeri. Isto temo nadaljuje Gorana Tocilj, ki še posebej preverja potek skupinske analize pacientov s težko patologijo.

Kakšen naj bo terapevt? Že izraz terapevt je tvegan. Preveč določa njegov položaj. Kako naj bo izobražen, kakšne osebnostne poteze so ugodne in kaj utegne biti moteče? Kakšna je teža supervizije? Na ta vprašanja odgovarja Lilijana Moro. Gotovo ni terapevt tisti, ki "zdravi". Zato se Eduard Klain na koncu razpiše o zdravilnih dejavnikih skupine. Postane nam prezentno, da skupina ni le človekovo prekletstvo, brez katerega ne bi preživel, ampak je tudi njegova velika prednost.

Avtorji so že z idejo - napisati učbenik skupinske analize - originalni, številni tuji učbeniki predstavljajo skupinsko psihoterapijo nasploh in nato prepletajo različne pristope, ki so pogosto kontradiktorni, številne paradigme, ki so med seboj težko prepoznavne, bralec pa se sam prebija mimo teh čeri.

Druga karakteristika knjige je dobra notranja zgradba. V tej strukturi se avtorji lepo dopolnjujejo in ne fragmentirajo področja, kot se rado dogaja pri

knjigi s takšnim številom avtorjev. Tudi koordinacija tega tima strokovnjakov je torej izjemna, takšna kot to pristoji grupnim analitikom.

Skupinska analiza je notranje dovolj konsistentna kot teorija in uveljavljena kot praksa, da končno dobi svoj učbenik. Tega so se spomnili kolegi, ki so ustanovili zagrebški Inštitut za skupinsko analizo in že s tem v Evropi odprli nov učni center. S to knjigo so ga le izjemno lepo predstavili.

Knjiga bo odličen učbenik za podiplomce zdravnike in psihologe na uvodnem kurzu iz skupinske analize. V pomoč bo tudi slovenskim študentom in tistim, ki skupinsko analizo (skupinsko analitično psihoterapijo) poučujemo na slovenskih univerzah in inštitutih. Tako se bodo lahko tisti, ki nadaljujejo izobraževanje na Qualifying Diploma Course, posvetili zares aktualnim temam, saj bodo že posedovali osnovno znanje.

POROČILO 9. GENERALNE SKUPŠČINE EFPPA

Tatjana Arnšek

European Federation of Professional Psychologists' Associations, skrajšano EFPPA je zveza evropskih nacionalnih združenj in društev psihologov. Vanjo je vključenih 24 držav, za vstop je zaprosilo še 5 držav (Romunija, Bolgarija, Latvija, Gruzija in Rusija). Društvo psihologov Slovenije je član EFPPA od leta 1993.

Najpomembnejša funkcija EFPPA je sodelovanje in izmenjava informacij med nacionalnimi združenji in društvi psihologov, kar daje poseben pomen in moč stroki pri strategiji uveljavljanja in legaliziranja na evropskem in mednarodnem nivoju.

Od nastanka se znotraj zveze razvija mrežna povezava združenj in društev psihologov preko delavnic, kongresa, konferenc ipd. V zadnjem času izstopa potreba po ustanovitvi mednarodnih sekcij in delovnih skupin. Delo EFPPA je usmerjeno v nudenje pomoči psihologom v praksi s kvalitetno ponudbo izobraževanja in usposabljanja v različnih deželah Evrope, z izmenjavo izkušenj, z integracijo akademske in praktične psihologije, s publiciranjem, s podporo manjšim društvom pri uveljavljanju in legaliziranju stroke, s podpiranjem in vzpodbujanjem medkulturnih raziskav, z dajanjem odgovorov na institucionalnem nivoju in s premostitvijo državnih mej na profesionalnem nivoju.

Regionalno se EFPPA deli na tri skupine, v katere se združujejo zveze in društva iz istega geografskega območja. Obstajajo: nordijska, nemško govoreča in južnoevropska skupina. Prva se ukvarja predvsem s področjem legalizacije in zakonodaje psihološke stroke, druga skupina s psihološkim ocenjevanjem in psihodiagnostiko, tretja pa z načrtovanjem psihološke dejavnosti in s problematiko financiranja delovanja zvez in društev.

Članstvo v EFPPI je možno samo preko nacionalnih združenj in društev (posameznik ne more biti član EFPPE), ki so zastopana po delegatskem sistemu in z volitvami v organe EFPPE (7 članov v izvršnem odboru, 3-7 članov v delovnih skupinah, 1-2 delegata v generalni skupščini).

Generalna skupščina zaseda dva dni vsaki dve leti in je uvod v evropski kongres psihologov. Izvršni odbor se sestaja enkrat letno, delovne skupine pa enkrat do dvakrat letno.

EFPPE je imela 11 delovnih skupin za specifična področja: forenzična psihologija, zdravstvena psihologija, prometna psihologija, etika psihološkega dela, psihoterapija, izobraževanje in usposabljanje psihologov, skupina za povezovanje psihologov in stroke vzhodnih in zahodnih držav, klinična psihologija, psihodiagnostična sredstva, delo z begunci in prisilno imigracijo ter delovna skupina za pravne zadeve.

V sklopu IV. evropskega kongresa psihologov v Atenah je tri dni pred pričetkom kongresa (30.6. ter 1. in 2.7.1995) zasedala 9. generalna skupščina EFPPE. Skupščini je predsedoval izvršni odbor EFPPE v sestavi Ingrid Lunt (V. Britanija) - predsednica, Birgit Hansson (Švedska) - tajnica, Lothar Hellfritsch (Nemčija) - blagajnik. Izvoljeno je bilo delovno predsedstvo v sestavi Manuel Berdullas (Švedska), Patrick Cohen (Francija), Ernst Hermann Maurer (Švica) in Hans Weltzer (Danska).

Prisotni so bili delegati iz 24 držav: Avstrije, Belgije, Cipra, Danske, Estonije, Finske, Francije, Grčije, Irske, Islandije, Italije, Madžarske, Malte, Nemčije, Nizozemske, Norveške, Poljske, Portugalske, Slovenije, Španije, Švedske, Švice, Turčije in Velike Britanije. Iz šestih evropskih držav je bilo 11 opazovalcev ter osem gostov iz ameriškega, avstralskega in kanadskega združenja psihologov in iz IUPsyS-a.

Po dogovoru o proceduri in pravilih zasedanja skupščine so bila prebrana in potrjena poročila predhodne generalne skupščine, izvršnega odbora in poročilo blagajnika.

V EFPPEO je bilo sprejeto Društvo psihologov iz Cipra.

Prebrana so bila poročila delovnih skupin EFPPE.

Grška predstavnica, podpredsednica kongresa, je posredovala informacije o četrtem evropskem kongresu psihologov v Atenah, ki je časovno sledil generalni skupščini.

Delegat Združenja psihologov Irske je najavil V.evropski kongres psihologov julija 1997 v Dublinu.

Za VI.kongres sta kandidirali Zveza psihologov Italije in Zveza psihologov Avstrije,za VII. kongres pa Društvo psihologov Velike Britanije.

Predsednica EFPPE je poročala o reviji News from EFPPA,ki izhaja štirikrat letno in pozvala člane da posredujejo članke in informacije v revijo. V ponudbi je še pet informativnih brošur, ki vsebujejo vizije EFPPE in pomembne informacije za članstvo.

V pripravi je izdaja nove revije European Psychologist, ki bo prvič izšla v letu 1996.

Z volitvami je EFPPA zamenjala blagajnika - sedaj bo to g. Wim Mannien (Danska) in člane izvršnega odbora - poleg predsednice in tajnice (imena navedena zgoraj), sestavljajo novi izvršni odbor Manuel Berdullas (Španija), Ernst Hermann (Švica) in Salli Saari (Finska).

V naslednjem obdobju bodo s svojim delom nadaljevale delovne skupine:

- za pravne zadeve: spremljanje področja zakonodaje in pomoč članicam EFPPE pri legalizacijskih postopkih;
- za klinično psihologijo: izobraževanje in usposabljanje kliničnih psihologov, pravila in opredelitev klinične prakse, uspešni, posebni in problematični primeri iz klinične prakse;
- za zdravstveno psihologijo: opredelitev dela v zdravstvenih ustanovah in preventivno delo;
- za psihoterapijo: status psihoterapevta, kriteriji za ostale strokovne profile v psihoterapiji;
- za psihodiagnostična sredstva: proučevanje in ovrednotenje sedanje situacije psihološkega ocenjevanja v različnih evropskih državah, izdelava nadaljnjih smernic;
- za etiko psihološkega dela: nadaljevanje dela na etičnem kodeksu psihologov

- za begunce in prisilno imigracijo: povezovanje strokovnjakov iz žarišč vojn ter raznih oblik nestrpnosti v Evropi na simpozijih, seminarjih ipd., z namenom izmenjave izkušenj in medsebojne pomoči pri reševanju aktualne problematike;
- za organiziranje psihologov: pregled izobraževalnih sistemov za psihologe v Evropi, raziskati možnosti za tesnejše povezave EFPPE s podobnimi zvezami in združenji.
- za podiplomsko izobraževanje psihologov: zbrati podatke o možnostih podiplomskega izobraževanja in usposabljanja v deželah, članicah EFPPE in vzpostaviti izmenjavo med programi.

Z glasovanjem je bilo določeno, da bo VI. evropski kongres psihologov julija 1999 v Rimu. Za VII. evropski kongres, julija 2001, bosta v Rimu kandidirali društvi psihologov Avstrije in Velike Britanije.

Francoski delegat je dal pobudo za evropski dan psihologov, ki naj bi bil namenjen promociji psihologije v medijih ter slavnostim in družabnemu srečanju psihologov v deželah Evrope. Sklenjeno je bilo, da se bodo predlogi in datum zbirali na sedežu EFPPE.

Potrjena sta bila predlagani termin in mesto naslednje generalne skupščine EFPPE, ki bo 5. in 6. julija 1997 v Dublinu.

Generalna skupščina je končala zasedanje v popoldanskem času zadnjega dne.

RUSKO-AMERIŠKO PARTNERSTVO (RAP)

Tatjana Arnšek

Rusko-ameriško partnerstvo (RAP) je naraščajoča mednarodna mreža strokovnjakov = psihologov in psihoterapevtov - in predstavlja nekakšno transkulturno skupnost. Ustanovitelja, dr.Carole Eigen (ZDA) in dr.Leonid Kroll (Rusija), iščeta in raziskujeta koncepte, metode ter načine druženja strokovnjakov iz različnih kulturnih in političnih področij sveta, da bi ustvarili paradigmo za prehod v 21.stoletje.

Srečanja so organizirana v obliki konference in so namenjena razvoju sistemskih študij na področju psihologije in hkrati širjenju mreže, k čemu so vabljeni strokovnjaki humanističnih ved, predvsem psihologi in psihoterapevti.

Prva RAP konferenca je potekala od 26.maja do 6.junija 1994 v Moskvi. Animatorji konference so bili:

- Carole A. Eigen Ph.D., članica odbora International Forum for Social Innovation France, psihologinja z zasebno prakso, članica Bridgewater Therapy Association, New Jersey, ZDA
- Leonid Kroll M.D.Ph.D., direktor Institute for Group and Family Therapy Moscow, predsednik Association of Ericksonian Therapy Moscow, Rusija
- Ekatarina Mikhailova Ph.D., kodirektor Institute for Group and Family Therapy Moscow, Rusija
- Charles Brown Ph.D., psiholog z zasebno prakso, New Jersey, ZDA
- Henry J.Schreitmueller Ph.D., predavatelj na Seton Hall University, New Jersey, ZDA

Na konferenci je bilo približno 50 udeležencev, od tega tretjina iz ZDA, štiri psihologinje iz Slovenije, ostalo pa so bili strokovnjaki iz držav bivše Sovjetske zveze.

Konferenca je bila organizirana v skupni del ter delo v dveh skupinah: izkustveni in intervizijski. V skupnem delu so bile posredovane osnove družinske sistemske terapije in model "hitre družinske terapije". Izkustvena skupina je pridobivala iskušnje samoopazovanja in poznavanja sebe skozi psihodramo in interakcijske sociokulturne igre. V intervizijski skupini so udeleženci izmenjavali izkušnje in informacije o statusnih in zakonskih zadevah, možnostih izobraževanja in usposabljanja psihiatrov, psihologov in psihoterapevtov, teoretičnih usmeritvah v posameznih deželah, o prakticanju psihoterapije in svetovanja ter o posameznih uspešnih in problematičnih primerih iz lastne prakse.

Udeležba slovenskih strokovnjakov se je pokazala zelo pomembna v strokovnem in družabnem smislu in predstavlja pomemben vezni člen v mreži, zato je naša udeležba na konferencah v bodoče zelo zaželena.

Druga RAP konferenca je potekala od 25.maja do 4.junija 1995 v Moskvi. Animatorji so bili poleg C.Eigen, L.Krolla in E.Mikhailove še:

- Gordon F.Boals Ph.D., psiholog z zasebno prakso, New Jersey, ZDA
- Bernice Shaw M.S.W., družinska terapevtka z zasebno prakso, Berkeley Heights, New Jersey, ZDA
- Yvonne Poulin M.A., M.A.P., pomočnica direktorja Instituta Philippe Pinel, Montreal, Canada

Udeleženi je bilo približno 40 strokovnjakov, od tega četrtnina iz ZDA, dve psihologinji iz Slovenije, ostali so bili strokovnjaki iz držav bivše Sovjetske zveze.

Srečanja so potekala v sistemih različnih velikosti ter z različnimi vsebinami in nalogami. Izkušale in preizkušale so se vloge, ki so jih udeleženci sprejeli v preteklosti kot člani svojih matičnih družinskih sistemov, delovnih sistemov in družbenih sistemov. Delo na skupnih srečanjih vseh udeležencev je potekalo v obliki plenarnih srečanj, social dreaming matrix, sociodrame, psihodrame in hipnoze. V manjših skupinah so udeleženci odkrivali svoje vloge, ki so se razvile v matičnem družinskem sistemu, odkrivali so svoj notranji sistem, vloge, ki so jih prevzeli v strokovnem življenju in raziskovali pomen preobrazbe teh vlog.

Udeleženci so bili postavljeni v multikulturno skupnost, v kateri so odkrivali splošne in kulturne posebnosti delovanja posameznika v sistemih. Težišče dela pa je bilo poglobljanje izkušenj o sebi oziroma o naših vlogah, kot delujoči sili terapevtske spremembe. S tem so se preverjali tudi nezavedni stereotipi, taki, kot se pojavijo in pomembno vplivajo na naše vsakdanje vedenje in medsebojne odnose.

V aprilu 1995 sta dr.C.Eigen in dr.L.Kroll izvedla v Ljubljani tridnevno delavnico z naslovom Kaj povzroča terapevtsko spremembo? in podnaslovom Raziskovanje vloge terapevta, v katero se je vključilo 9 psihologov. Delo je bilo usmerjeno na raziskovanje svojih vlog v matičnih, strokovnih in lastnih družinskih sistemih ter na pomen in učinke preobrazbe vlog. Udeleženci so se seznanili z uporabo Ericksonove posredne hipnoze v smislu močnega orodja za reintegracijo zanikanih ego stanj v notranji psihični sistem, kar olajša proces spremembe v sistemu. Prikazana sta bila tudi vloga in pomen samoindukcije in stanj transa pri delu s posameznikom in z večjimi sistemi, kot je npr. družina.

Z dr.C.Eigenovo in dr.L.Krollom teče dogovarjanje o nadaljevanju delavnice Kaj povzroča terapevtsko spremembo?. Predvidoma bo v prvi polovici naslednjega leta v Ljubljani. Pričakovana je tudi udeležba slovenskih strokovnjakov na RAP konferenci v maju 1996. O rezultatih dogovarjanja in natančnejših terminih bodo člani Društva psihologov obveščeni v spomladanski reviji Psihološka obzorja.

KAKŠEN NAJ BO ROKOPIS?

Rokopis mora biti oddan v dvojnaku. Notiskan ali natiskan mora biti s tiskalnikom z razločnimi naslovi, robovi in označenimi (numeriranimi) stranmi. Članek naj ne vsebuje opomb (fussat / footnotes). Besedilo mora biti napisano z dvojnimi razmakoma. Ime in priimek avtorja z naslovom in navedbo ustanove je treba poslati na posebnem listu (priporočljivo je dodati tudi ključne besede, ki opredeljujejo raziskovalno vsebino). Prva stran prispevka naj vsebuje naslov (brez imena in naslova avtorjevi!), po naslovu pa povzetek v obsegu 100 do 150 besed. Povzetek mora biti napisan v angleškem jeziku (izjemoma v kakem drugem svetovnih jezikov). Tabele morajo biti vključene v rokopis, za slike pa je treba v rokopisu označiti približno mesto, kjer naj bodo vstavljene (npr. z oznako Slika 1, ali Vstavi sliko 1). Slike same je treba oddati vsako na ločenem listu kvalitetnega belega papirja. Slike morajo biti izdelane brezhibno (s tušem), v poltev prihajajo tudi slike,

NAVODILO ZA OBJAVLJANJE PRISPEVKOV

KAJ SE OBJAVLJA?

Psihološka obzorja objavljajo izvirne znanstveno raziskovalne in teoretične prispevke (empirične raziskave, teoretične razprave, teoretske preglede), strokovne prispevke, prevode pomembnih člankov in tekstov, ocene in prikaze domačih in tujih del, strokovne novice in aktualnosti. Vsebina prispevkov mora biti s področja psihologije in njenih mejnih interdisciplinarnih področij. Znanstveni in strokovni prispevki morajo biti pisani v jedernatem, razumljivem, logično jasnem in jezikovno ustreznem slogu. Empirične raziskave naj bodo razčlenjene na običajni način (teoretični uvod, opis metode, prikaz rezultatov in diskusija z zaključki). Prispevki po pravilu ne smejo biti daljši kot 16 strani (ena avtorska pola). Prispevki so lahko napisani v slovenskem ali angleškem jeziku (izjemoma še v kakem drugem svetovnem jeziku).

KAKŠEN NAJ BO ROKOPIS?

Rokopis mora biti oddan v dvojniku. Natipkan ali natiskan mora biti s tiskalnikom z razločnimi naslovi, robovi in označenimi (numeriranimi) stranmi. Članek naj ne vsebuje opomb (fusnot / footnotes). Besedilo mora biti napisano z dvojnim razmakom. Ime in priimek avtorja z naslovom in navedbo ustanove je treba poslati na posebnem listu (priporočljivo je dodati tudi ključne besede, ki opredeljujejo raziskovalno vsebino). Prva stran prispevka naj vsebuje naslov (brez imena in naslova avtorjev!), po naslovu pa povzetek v obsegu 100 do 150 besed. Povzetek mora biti napisan v angleškem jeziku (izjemoma v kakem drugem svetovnih jezikov). Tabele morajo biti vključene v rokopis, za slike pa je treba v rokopisu označiti približno mesto, kjer naj bodo vstavljene (npr. z oznako Slika 1, ali Vstavi sliko 1). Slike same je treba oddati vsako na ločenem listu kvalitetnega belega papirja. Slike morajo biti izdelane brezhlibno (s tušem), v poštevh prihajajo tudi slike,

izdelane z risalnimi računalniškimi programi, vendar morajo biti natisnane z laserskim tiskalnikom. Enako kvalitetno mora biti napisan tudi tekst k sliki. Na zadnji strani lista s sliko je treba napisati zaporedno številko slike in priimek avtorja. Istih podatkov (rezultatov) se ne sme navajati dvakrat, npr. hkrati v tabeli in na sliki. Vse tabele in slike morajo imeti zaporedne številke (arabske), naslov, po potrebi tudi legendo. Literaturo je treba citirati po harvardskem sistemu: npr. Pečjak (1988) ali (Pečjak, 1988). Kadar se citira več avtorjev, jih je treba navajati po časovnem zaporedju od starejših do novejših, znotraj iste letnice pa po abecednem redu. Kadar se citira več del istega avtorja v istem letu, je treba letnicam dodati malo črko po abecednem redu, npr. (Eysenck, 1968a, 1968b). V seznamu literature je treba navesti po abecednem redu vse citirane avtorje (in samo njih), celotna oznaka literature pa mora biti v skladu s sistemom APA:

BOYLE, G.A. (1987). The role of intrapersonal psychological variables in academic school learning. *Journal of School Psychology*, 25 (4), 389-392. (za članek v reviji)

THOMPSON, R.F. (1975). *Introduction to physiological psychology*. New York, Harper & Row Publishers. (za knjigo)

MURPHY, G., SANTOS, J.F. & SOLLEY, C.M. (1975). Development and transfer of attentional habits. In H.J. VETTER & B.D. SMITH (Eds.) *Personality theory*. New York, Appleton-Century-Crofts, 576-585. (za prispevek v knjigi)

Prispevki v tujih jezikih morajo biti lektorirani.

RAČUNALNIŠKO BESEDILO

Tisk revije se pripravlja s pomočjo računalnika, zato je potrebno oddati tudi verzijo besedila prispevka na disketi. Besedilo je lahko napisano v enem naslednjih standardnih besedilnih procesorjev: WordStar 6.0 ali 7.0, Word 2.0, 6 ali 7 za Windows, Word za DOS 3.x - 5.x, Word za DOS 6.0, WordPerfect 5.0, WordPerfect 5.x za Windows, WordPerfect 5.1 za DOS. Tekstovno datoteko je treba primerno označiti (npr. s priimkom avtorja - eventualno skrajšanim). Na disketi je treba posebej označiti uporabljeni besedilni procesor in njegovo verzijo (npr. WordStar 6.0). Poleg osnovne

verzije besedila je treba OBVEZNO oddati na disketi tudi verzijo, ki je konvertirana v ASCII-DOS format. Diskete bodo vrnjene avtorjem.

Računalniško prirejene slike naj bodo dodane v posebnih datotekah, lahko pa so v naslednjih formatih: Corel Draw (.CDR), Encapsulated Postscript (.EPS), Lotus 1-2-3 Graphics (.PIC), Quattro Pro for Windows 5.0, WordPerfect Graphics (.WPG), Windows Bitmaps (.BMP), Windows Metafiles (.WMF), Computer Graphics Metafile (.CGM), Tagged Image Format (.TIF), PC Paintbrush (.PCX), Compuserve GIF (.GIF), Targa (.TGA), Windows DIB (.DIB). Najprimerneje je, da se vsaka slikovna datoteka označi z zaporedno številko, OBVEZNO pa z ustrezno ekstenzijo.

POŠILJANJE ROKOPISOV

Rokopise je treba v dveh izvodih poslati na naslov uredništva revije. Avtor se s pošiljanjem rokopisa obvezuje, da rokopis ni bil objavljen na drugem mestu. Rokopisi se ne vračajo. Vsi prispevki so recenzirani s strani dveh recenzentov (slepa recenzija), o objavi pa odloča uredniški odbor po sprejetju ocen.

Prvemu pošiljanju ni potrebno dodajati diskete, ker vam bomo vrnili pri lektorju korigirane prispevke v dokončno korekturo. Končnemu rokopisu dodajte tudi ime in priimek avtorja ter v tej obliki prispevek prenesite na disketo, ki jo priložite enemu izvodu prispevka.